

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๙๖ ตอนที่ ๑๙๕๑ – ๑๙๖๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๙๕๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๓๓

ถ. ถ้ามองอย่างกว้าง คือ ไม่ว่าท่านจะสั่งสอนโดยวิธีไหนอย่างไร แต่ให้
ละกิเลสเป็นหลักสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงปริยัติหรือปรมัตถเทศนา จะเป็นไปได้ไหม

ส. ละกิเลสอะไร

ถ. ผมคิดเอาเอง เช่น ทำจิตให้สงบ ตอนแรก ๆ ก็ให้มีเอกัคคตา
และตอนหลังก็ทำให้สงบ

ส. เอกัคคตาก็ไม่รู้จัก

ถ. เขาก็บอกให้มีจิตเป็นหนึ่ง

ส. จิตเป็นหนึ่งก็ไม่ใช่

ถ. เขารู้จัก

ส. ไม่รู้จัก ทำก็ไม่ได้ ไม่รู้จัก ไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้น จะทำได้อย่างไร
ถ้าไม่รู้จัก ต้องรู้จักก่อน

ถ. เขารู้จักว่า เอาสติไว้ตรงลูกแก้ว

ส. และปัญญาอะไร

ถ. ปัญญา รู้ลูกแก้วไปก่อน

ส. รู้ลูกแก้ว ไม่ใช่ปัญญา

ถ. ยังไม่ถึง เดี่ยวก่อน

ส. มีได้ อย่าใช้คำว่า ปัญญา รู้ลูกแก้ว

ถ. ผมตอบอาจารย์ แต่ความจริงก็ไม่ได้ไปซักถามเขา เขาบอกว่า ลูกแก้ว
ก็ลูกแก้ว

ส. ไม่ได้ จะบอกว่า ลูกแก้วเป็นปัญญา หรือปัญญาเป็นลูกแก้ว ใครจะเชื่อ ใครจะทำก็แล้วแต่ แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีพระธรรมเป็นสรณะต้องสอบถามว่า ถ้าจะให้ละกิเลส กิเลสอะไร ต้องถามก่อนว่ากิเลสอะไร

ถ. ถ้าถามอย่างนั้นต้องมาที่วัดบวรนี้ ส่วนพวกไม่ถามก็ไปเรื่อย ๆ ตอนหลังเขาก็จะรู้สึกว่าเขามีความสงบ มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา มีเมตตา เรียกว่ากินน้อย ใช้น้อย ธรรมปลูกศรัทธา ก็มีมาก

ส. ข้อความตอนหนึ่งในอรรถกถามีว่า ผู้ที่สอนสิ่งที่ไม่จริง เป็นมุสาวาท มุสาวาทในที่นี้หมายความว่า คำที่สอนทั้งหมดเป็นสิ่งที่ไม่จริง ไม่เป็นเหตุ ไม่เป็นผล ไม่เป็นหนทางที่แท้จริงที่จะให้เกิดปัญญาได้ เพราะฉะนั้น คำสอนนั้น ๆ ทั้งหมด เป็นมุสาวาท แต่ถ้าเป็นพระธรรมเทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เป็นความจริง ทั้งหมด ไม่ตรัสมุสาวาทเลย

ผู้ฟังต้องเป็นผู้ที่พิจารณาด้วยเหตุผล โดยมีพระธรรมเป็นสรณะ และเป็นผู้ที่สามารถคิดพิจารณาด้วยตนเองได้ ถ้ามีใครบอกว่า ให้ละกิเลส กิเลสอะไร มีสิทธิ์ที่จะถามได้ ขอความรู้ว่า กิเลสอะไร และขณะนี้มียกเลสไหม ถ้าขณะนี้มียกเลส จะละกิเลสขณะนี้ได้อย่างไร และสภาพธรรมใดเป็นสภาพธรรมที่ละกิเลส

ทาน ละกิเลสได้ไหม อโลภะ ละกิเลสได้ไหม อโทสะ ดับกิเลสได้ไหม หรือ ต้องเป็นปัญญาจึงจะละกิเลสได้ เพราะว่ากิเลสทั้งหลายมีอวิชชาเป็นมูล ถ้าไม่มีอวิชชา กิเลสทั้งหมดเกิดไม่ได้เลย และการที่จะมีอวิชชาซึ่งตรงกันข้ามกับอวิชชา ต้องรู้ว่า ขณะนี้ไม่รู้อะไร และขณะนี้มียกเลสอะไร ถ้าไม่รู้ในขณะนี้จะไปละกิเลส กันที่ไหน ก็ขณะนี้กำลังมียกเลสแต่ไม่ละ จะไปละกิเลสอะไร ขณะหน้าก็ยังไม่มาถึง แต่ขณะที่กำลังเห็นทางตาในขณะนี้ ถ้าไม่เข้าใจ หรือสติสัมปชัญญะไม่เกิด สติปัฏฐานไม่เกิด ทนที่ที่เห็น อกุศลจิตก็เกิดแล้ว รวดเร็วอย่างนั้น แต่ไม่รู้

ขณะนี้ที่เห็น และมีกิเลสเป็นโลกมุขจิตบ้าง โทสมุขจิตบ้าง หรือโมหมุขจิตบ้าง จะละกิเลสในขณะนี้ได้อย่างไร ถ้าขณะนี้ไม่ละกิเลส ขณะหน้าก็ยังไม่มาถึง จะละกิเลสได้อย่างไร ต้องเป็นผู้ที่มีเหตุผล ถ้าขาดเหตุผลก็เป็นมุสาวาท คือ เป็นคำ

ไม่จริง เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจทั้งสมมติและปรมาตม ไม่ใช่เข้าใจสมมติอย่างเดียว และจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

**มโนรทปฺปณฺณิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต อรรถกถา
เอกปฺคคฺคลวรรคที่ ๑๓ อรรถกถาสูตฺรที่ ๑**

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า

อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสปฺคคฺคกถา ว่าด้วยบุคคล ด้วยเหตุ ๘ ประการ คือ เพื่อทรงแสดงหิริ ความละอาย และโอตตปฺปะ ความเกรงกลัว ๑ เพื่อทรงแสดงกัมมัสสกตา (ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน) ๑ เพื่อทรงแสดงบุคคล ผู้กระทำความละอาย ๑ เพื่อทรงแสดงถึงอนันตริยกรรม (กรรมก่อนกรรมอื่น ๆ ที่ให้ผล) ๑ เพื่อทรงแสดงถึงพรหมวิหารธรรม (เมตตา กรุณา มุทิตา อุpekขา) ๑ เพื่อทรงแสดงถึงบุพเพนิวาสญาณ (ระลึกชาติก่อนได้) ๑ เพื่อทรงแสดงถึงทักษิณาวิสฺสุทฺธิ (ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา) ๑ และเพื่อไม่ทรงละโลกสมมติ ๑

ปฺคคคฺคบัญญัติ เป็นคัมภีร์หนึ่งในพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์

คำอธิบายมีว่า

เมื่อพระองค์ตรัสว่า ชันธ ธาตุ อายตนะทั้งหลาย ย่อมละอาย ย่อมเกรงกลัว ดังนี้ มหาชนย่อมไม่เข้าใจ ย่อมงงงวย กลับเป็นศัตรู(โต้แย้ง)ว่า นี่อะไรกัน ชันธ ธาตุ อายตนะ ย่อมละอาย ย่อมเกรงกลัว แต่เมื่อตรัสว่า หญิง ชาย กษัตริย์ พราหมณ์ เทพ และมาร ย่อมละอาย ย่อมเกรงกลัว มหาชนย่อมเข้าใจ ย่อมไม่งงงวย ไม่กลับเป็นศัตรู (ไม่ได้แย้ง) เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสปฺคคคฺคกถา (กล่าวด้วยบุคคล) ก็เพื่อทรงแสดงหิริและโอตตปฺปะ

ซึ่งทุกคนก็เห็นด้วย แต่ปกติโดยมากจะเข้าใจแต่สมมติบัญญัติ ลืมนึกถึงปรมาตมธรรม เช่น บอกว่าคนนั้นโกรธ นึกถึงปรมาตมธรรมอะไรหรือเปล่า หรือคิดว่าคนนั้นกำลังโกรธ แทนที่จะนึกว่า ลักษณะโกรธกำลังเกิดขึ้นเป็นไปมีกิริยาอาการต่าง ๆ ทำให้มีรูปปรากฏโดยลักษณะอาการต่าง ๆ

ถ้าเข้าถึงลักษณะของปรมาตมธรรม ไม่ว่าในเหตุการณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นคนซึ่งเคยมีเรื่องเกิดขึ้นต่าง ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ แต่เมื่อพิจารณาแล้วเป็นธรรมทั้งหมดโดยตลอด ไม่มีใครเลย นอกจากสภาพธรรม โกรธเกิดขึ้นบ้าง โลกเกิดขึ้นบ้าง วิชาเกิดขึ้นบ้าง มานะเกิดขึ้นบ้าง ความตระหนี่เกิดขึ้นบ้าง เมตตาเกิดขึ้นบ้าง ซึ่งนี่คือปรมาตมธรรมจริง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง โดยอาศัยบัญญัติ เพื่อให้เข้าใจได้

แม้ในคำที่กล่าวไว้ว่า ขันธ์ทั้งหลาย ธาตุทั้งหลาย อายตนะทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน ก็มีนัยนี้เหมือนกัน เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสบุคคลภาเพื่อทรงแสดงธรรมที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน

เวลาพูดถึงเรื่องแต่ละคนมีกรรมเป็นของตน หรือมีกุศลอกุศลที่กำลังเกิดในขณะนั้นซึ่งบังคับบัญชาไม่ได้ ผู้ที่เห็นธรรมก็สามารถเข้าใจได้ว่า แท้ที่จริงแล้วขณะที่บุคคลนั้นกำลังเป็นอกุศลอย่างนั้น ๆ หรือแม้แต่ตนเองที่กำลังเป็นกุศลหรืออกุศลอย่างนั้น ๆ ก็เพราะการสะสมของวิถิจิตในอดีต และเพราะกรรมที่ได้กระทำแล้ว จึงทำให้มีการเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา มีการได้ยินเสียงที่กำลังได้ยินทางหู ในขณะนี้ ถ้าทุกคนจะพิจารณา เป็นธรรมทั้งหมด ก็จะพิจารณาได้แม้แต่ข้อความที่ว่า ขันธ์ทั้งหลาย ธาตุทั้งหลาย อายตนะทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน ก็มีโดยนัยนี้เหมือนกัน คือ แทนที่จะเป็นคน เป็นสัตว์ แต่เพราะได้กระทำความในอดีตจึงเป็นปัจจัยให้จิตที่เป็นวิบากในขณะนี้เกิดขึ้นเห็น และต่อจากนั้นกุศลอกุศลที่สะสมไว้มีปัจจัยก็เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย ในขณะที่ยังมีสมมติบัญญัติ ก็สามารถเข้าใจถึงปรมาตมสังขารได้ในขณะนั้น

ในขณะนี้ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน ใช่มั้ย ที่กำลังเห็น และไม่ใช่ว่าด้วยเป็นแต่เพียงอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัยให้เห็นในขณะนี้ พิจารณาได้โดยตลอด ถ้าขณะนี้ เป็นกุศลจิต ก็ต้องมีกุศลที่ได้สะสมไว้ในปางก่อนเป็นปัจจัยทำให้พอใจในการฟังพระธรรม และมีการพิจารณาให้เข้าใจขึ้นโดยที่ขณะนี้ก็ไม่ใช่อัตถ์

ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ที่จริงแล้วก็ป็นขันธ ป็นธาตุ ป็นอายตนะทั้งหลาย
นั่นเอง แต่ถ้าไม่พิจารณา ก็ฟังเป็นเรื่อง และก็ลืมนึกว่าปรมัตถธรรมคืออะไร

แม้ในคำที่กล่าวไว้ว่า มหาวิหารทั้งหลาย มีเวฬุวันเป็นต้น อันขันธ ธาตุ
อายตนะสร้างแล้ว ก็มีนัยนี้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดง
บุคคลกถา เพื่อทรงแสดงถึงบุคคลผู้กระทำเฉพาะตน

ทุกท่านเคยได้ยินชื่อพระวิหารเชตวัน พระวิหารเวฬุวัน พระวิหารนิโครธาราม
ซึ่งก็ต้องมีผู้สร้างพระวิหารเหล่านั้น และท่านผู้ฟังก็ทราบว่ ผู้สร้างพระวิหารเชตวัน
คือ ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี และท่านมหาอุบาสิกาวีสาขาเป็นผู้สร้างพระวิหาร
บุพพาราม เป็นเรื่อง แต่ถ้าคิดว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน เป็นขันธ ป็นธาตุ
เป็นอายตนะ ซึ่งสะสมเหตุปัจจัยมาที่จะทำให้เป็นผู้ที่เกิดในยุคนั้น สมัยนั้น มี
โรคสมบัติอย่างนั้น มีกุศลจิตอย่างนั้นที่ได้กระทำความกรรมอย่างนั้น ๆ แม้แต่ในขณะนี้
ท่านอนาถปิณฑิกะ ท่านเป็นเทพชั้นดุสิต ก็เป็นเรื่องของอดีตกรรมที่ได้ทำแล้ว
เพราะฉะนั้น ก็มีกรรมเป็นของตนที่จะได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ในสวรรค์ชั้นดุสิต และกุศล
ทั้งหลายที่จะเกิด ก็ตามการสะสมในปางก่อนทั้งหมด ถ้าพิจารณาอย่างนี้จะเห็น
สภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

แม้ในคำที่กล่าวไว้ว่า ขันธ ธาตุ อายตนะ ย่อมปลงชีวิตบิดามารดา
พระอรหันต์ กระทำความกรรมคือยังพระโลหิตให้ห้อ และกระทำสังฆเภท ก็นัยนี้เหมือนกัน
เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงบุคคลกถา เพื่อทรงแสดงอนันตริยกรรม

มิฉะนั้นแล้วจะไม่รู้เลยว่า ใคร ขันธไหน ธาตุไหน อายตนะไหน ได้กระทำ
อนันตริยกรรม ขณะที่ได้ยินว่า บุคคลใดกระทำอนันตริยกรรมหรือกรรมอื่น ๆ ก็ตาม
ให้ทราบว่า ขณะนั้นเป็นการสะสมของชวนวิถีนในอดีตที่ทำให้กุศลมีกำลังจนกระทั่ง
สามารถกระทำความกรรมที่หนักได้ แสดงให้เห็นว่า ไม่พ้นจากปรมัตถธรรมเลย ไม่ว่าจะ
ทรงแสดงโดยนัยของสมมติเทศนา

แม้ในคำที่กล่าวไว้ว่า ชันธ ธาตุ อายตนะ ย่อมมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กันยนี้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงบุคคลกถา เพื่อทรงแสดงพรหมวิหารธรรม

แม้ในคำที่กล่าวไว้ว่า ชันธ ธาตุ อายตนะ ย่อมระลึกถึงบุพเพนิวาสญาณ กันยนี้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงบุคคลกถา เพื่อทรงแสดงบุพเพนิวาสญาณ

แม้เมื่อกล่าวว่า ชันธ ธาตุ อายตนะ ย่อมรับทาน มหาชนย่อมไม่เข้าใจ ย่อมงงววย กลับเป็นศัตรูว่า นี่อะไรกัน ชันธ ธาตุ อายตนะ ย่อมรับทาน แต่เมื่อกล่าวว่า บุคคลผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม เป็นต้น มหาชนย่อมเข้าใจ ย่อมไม่งงววย เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงบุคคลกถา เพื่อทรงแสดงความหมดจดแห่งทักษิณา

เป็นชีวิตประจำวันทั้งหมด แต่ขอให้เพิกสมมติบัญญัติ และให้ระลึกถึงจิต เจตสิก รูป ให้เข้าใจปรมาัตถธรรม ไม่ว่าจะเป็นตัวเองหรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ตาม

ประการที่ ๔

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทั้งหลาย ย่อมไม่ละโลกสมมติ ตั้งอยู่ในชื่อของชาวโลก ในภาษาของชาวโลก ในคำพูดจากกันของชาวโลกนั้นแลแสดงธรรม เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงบุคคลกถา แม้เพื่อไม่ละโลกสมมติ

ท่านผู้ฟังก็ต้องกล่าวถึงสมมติบัญญัติไปเรื่อย ๆ แต่ผู้ที่มีความรู้เรื่องปรมาัตถธรรมสามารถระลึกได้และเข้าใจได้ว่า สมมติเป็นเพียงชื่อ เพื่อให้เข้าใจการสะสม หรือสภาพของขันธ ของธาตุ ของอายตนะนั่นเอง

สำหรับพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง มาจากการตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นคำจริงทั้งหมด เป็นสัจจธรรม ไม่มีการผิดพลาดเลย

มโนรทปฐกนิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต อรรถกถาสูตที่ ๑
มีข้อความว่า

ชื่อว่าตถาคต เพราะมีพระวาจาที่แท้จริงเป็นอย่างไร

ราตรีใดพระผู้มีพระภาคประทับนั่งอปราจิตบัลลังก์ ณ โพธิมณฑลสถาน
ตรัสรู้ยิ่งเองซึ่งพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และราตรีใดเสด็จปรินิพพาน
ด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุ ระหว่างต้นสาละทั้งคู่ ในระหว่างราตรินั้น ในเวลาที่
พระองค์มีพรรษาประมาณ ๔๕ พรรษา พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทฺธพจน์อันใด
ในปฐมโพธิกาลบ้าง มัชฌิมโพธิกาลบ้าง ปัจฉิมโพธิกาลบ้าง คือ สุตตะ เคยยะ
เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธรรม เวทลละ
พระพุทฺธพจน์ทั้งหมดนั้น ใคร ๆ ดำเนินไม่ได้ ทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ไม่ขาด
ไม่เกิน บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง เป็นเครื่องยำยิราคะ ในพระพุทฺธพจน์นั้น
ไม่มีความผิดพลาดแม้เพียงปลายขนทราย

พระพุทฺธเจ้าทั้งหมดนั้น เหมือนประทับไว้ด้วยตราอันเดียวกัน เหมือนดวงด้วย
เทียนเดียวกัน และเหมือนขั้วด้วยตาขั้วอันเดียวกัน จึงเป็นของแท้แน่นอนทั้งนั้น
ไม่มีที่ไมแท้ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงตรัสว่า

ดูกร จุนทะ ตถาคตตรัสรู้ยิ่งเองซึ่งพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีใด
และปรินิพพานด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุในราตรีใด ระหว่างราตรินั้น (คือ ระหว่าง
ตั้งแต่ตรัสรู้จนกระทั่งปรินิพพาน) ได้ภาสิต ได้กล่าว ชี้แจง คำพูดอันใด อันนั้น
เป็นของแท้อย่างเดียว ไม่กลายเป็นอย่างอื่น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า ตถาคต

นี่คือคำที่พระองค์ตรัสถึงพระองค์เอง คือ ตรัสเรียกพระองค์ว่า ตถาคต

เรื่องการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ต้องเป็นเรื่องจริงใจตั้งแต่ต้น ตั้งแต่เมื่อเริ่มทรง
บำเพ็ญพระบารมีจนกระทั่งทรงตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงแสดง
พระธรรมระหว่างทรงตรัสรู้จนกระทั่งปรินิพพาน และการกระทำทั้งหมดของพระองค์
ต้องเป็นสัจจะ จริงต่อวาจาที่ตรัสด้วย

ชื่อว่าตถาคต เพราะเป็นผู้มีปกติกระทำอย่างที่ตรัสนั้นเป็นอย่างไร

เพราะว่า พระกายของพระผู้มีพระภาคย่อมอนุโลมแก่พระวาจา แม้พระวาจา ก็อนุโลมแก่พระกาย เพราะเหตุนี้ พระองค์ตรัสอย่างไร ก็ทรงกระทำอย่างนั้น และ ทรงกระทำอย่างไร ก็ตรัสอย่างนั้น ก็พระวาจาของพระองค์ผู้เป็นอย่างนั้นตรัสอย่างไร แม้พระกายก็ไปอย่างนั้น อธิบายว่า ดำเนินไปอย่างนั้น

อนึ่ง พระกายทรงกระทำอย่างไร แม้พระวาก็ตรัสอย่างนั้น เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่าตถาคต ด้วยเหตุนี้แน่แล พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตพูดอย่างไร กระทำอย่างนั้น กระทำอย่างไร ก็พูดอย่างนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า ตถาคต

ชื่อว่าตถาคต เพราะเป็นผู้มีปกติกระทำอย่างที่ตรัสนั้น ด้วยประการฉะนี้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะรู้แจ้งอริยสัจจะ จะเป็นผู้ที่ไม่จริง จะเป็นผู้ที่หลอกลวง หรือเป็นผู้ไม่ตรง ย่อมเป็นไปไม่ได้เลยที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้

ใครก็ตามที่ยังไม่ได้เห็นคุณประโยชน์ของความเป็นผู้ตรง ความเป็นผู้จริง หรือสัจจะ ก็ต้องพิจารณาเห็นโทษของความเท็จ และต้องรู้ว่า ถ้ายังคงมีความเท็จ หรือความไม่จริง เป็นผู้ที่ขาดสติสัมปชัญญะ ที่จะหวังให้สติสัมปชัญญะระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมบ่อย ๆ เนือง ๆ ย่อมเป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น ต้องตั้งต้นที่จะเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของสัจจبارมี แม้เพียงคำ ไม่จริงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เคยพูดมาก่อน ก็ต้องเห็นว่า เป็นสิ่งที่ควรละ และสะสม สัจจبارมีเพิ่มขึ้น

๑๙๕๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๓๓

ชื่อว่าตถาคต เพราะอรรถครอบงำได้เป็นอย่างไร

เพราะพระองค์ทรงครอบงำสัตว์ทั้งปวงในโลกธาตุหาประมาณมิได้ เบื้องบนถึงภวคัพพรม เบื้องต่ำถึงอเวจีมหานรก เบื้องขวางกำหนดที่สุดรอบ ๆ ด้วยศีลบ้าง สมาธิบ้าง ปัญญาบ้าง วิมุตติบ้าง พระองค์ไม่มีการขัง หรือการนับ พระองค์ขังไม่ได้ นับไม่ได้ เป็นผู้ยอดเยี่ยม เป็นพระราชาแห่งพระราชา เป็นเทพแห่งเทพ เป็นสักกะยอดแห่งเหล่าสักกะ เป็นพรหมยอดแห่งเหล่าพรหม ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นผู้ครอบงำหมู่สัตว์ในโลกพร้อมด้วยเทวโลก ฯลฯ พร้อมด้วยเทวดาและมนุษย์ อันใคร ๆ ครอบงำไม่ได้ เป็นผู้เห็นโดยแท้ ทำให้ผู้อื่นอยู่ในอำนาจ เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า ตถาคต

มีใครที่จะเกินพระผู้มีพระภาคบ้างไหมในเรื่องของศีล ในเรื่องของสมาธิ ในเรื่องของปัญญา ในเรื่องของวิมุตติ ทรงครอบงำสัตว์โลกทั้งหมด

การตรัส (ฟังเห็น) เหมือนยาอันประเสริฐ

ไม่ว่าพระผู้มีพระภาคจะตรัสข้อความใด เหมือนยาอันประเสริฐ พระธรรมหรือพระพุทธพจน์แต่ละคำมีคุณค่า มีประโยชน์ เพราะว่าป็นสิ่งที่จริง เป็นสัจจะ และเกื้อกูลกับบุคคลที่รับฟังและพิจารณาประพฤติปฏิบัติตาม

การตรัส (ฟังเห็น) เหมือนยาอันประเสริฐ ก็การตรัสนั้นคืออะไร คือ ความงดงามแห่งเทศนา และความพอกพูนขึ้นแห่งบุญ

ท่านทั้งหลายซึ่งเคยคิดว่าทำอย่างไรถึงจะได้บุญมาก ๆ บุญจะเกิดมาก ๆ จะเห็นได้เลยว่า บุญทั้งหลายที่คิดว่าจะเกิดได้มากนั้น เป็นไปไม่ได้ ถ้าไม่ฟังพระธรรม

แต่ถ้ามีการฟังพระธรรม เข้าใจ และน้อมประพฤติปฏิบัติตาม กุศลนานาประการ จะเจริญขึ้น เพราะเหตุว่า ก็การตรัสนั้นคืออะไร คือ ความงดงามแห่งเทศนา และความพอกพูนขึ้นแห่งบุญ

เพราะเหตุนี้แหละ พระองค์จึงทรงครอบงำคนผู้เป็นปรีชาทั้งหมด และสัตว์โลกพร้อมทั้งเทวโลก เหมือนหมอมือมีอำนาจมากครอบงำทั้งหลายด้วยยาพิษฉะนั้น

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าตถาคต เพราะเสด็จไปด้วยความจริง เพราะทรงถึงซึ่งความจริง ดังนี้

อธิบายว่า ตรัสรู้ ทรงล่วงแล้ว ทรงบรรลุ ทรงดำเนินไป ในบรรดาคำเหล่านั้น ชื่อว่าตถาคต เพราะเสด็จไป คือ ตรัสรู้โลกทั้งสิ้นด้วยความจริง คือ ตีรณปริญญา ชื่อว่าตถาคต เพราะเสด็จไป คือ ทรงล่วงโลกสมุทัยด้วยความจริง คือ ปหานปริญญา ชื่อว่าตถาคต เพราะเสด็จไป คือ บรรลุการดับสนิทแห่งโลกด้วยความจริง คือ สังขิกิริยา ชื่อว่าตถาคต เพราะเสด็จไป คือ ดำเนินไปสู่ความจริง คือ ปฏิพาอันยังสัตว์ให้ถึงความดับโลก ด้วยเหตุนี้จึงตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โลกอันตถาคตตรัสรู้ยิ่งแล้ว ตถาคตไม่ประกอบแล้วในโลก ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โลกสมุทัยตถาคตตรัสรู้ยิ่งแล้ว โลกสมุทัยอันตถาคตละได้แล้ว ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โลกนิโรธอันตถาคตตรัสรู้ยิ่งแล้ว โลกนิโรธอันตถาคตกระทำให้แจ้งแล้ว ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โลกนิโรธคามินีปฏิพาอันตถาคตตรัสรู้ยิ่งแล้ว เจริญแล้ว ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สังขะใดแห่งโลกพร้อมทั้งเทวโลก ฯลฯ สังขะทั้งหมดอันตถาคตตรัสรู้ยิ่งแล้ว เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า ตถาคต

ท่านผู้ฟังคงจะพิจารณาเห็นได้ที่ว่า อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าตถาคต เพราะเสด็จไปด้วยความจริง สภาพธรรมเป็นจริงอย่างไร ยากแสนยากที่ใครจะตรัสรู้ได้ แต่เมื่อตรัสรู้แล้วก็รู้ว่า สภาพธรรมที่จริงเป็นจริงอย่างนั้น บุคคลอื่นใดไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความจริงของสภาพธรรมที่เป็นจริงอย่างนั้นได้เลย ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเสด็จไป

ด้วยความจริง ตั้งแต่เริ่มระลึกลักษณะของสภาพธรรม อบรมเจริญปัญญา ทรงถึงซึ่งความจริง คือ การตรัสรู้ และตรัสรู้โลกทั้งสิ้น ตรัสรู้อริยสัจจะทั้งสี่

ข้อความใน **อรรถกถาสูตที่ ๕** มีว่า

พระพุทธะมี ๔ คือ สุตพุทธะ จตุสัจจพุทธะ ปัจเจกพุทธะ สัพพัญญูพุทธะ ในพุทธะ ๔ นั้น ภิกษุผู้เป็นพหูสูต (มีพระพุทธพจน์อันสดับแล้วมาก) ชื่อว่าสุตพุทธะ ภิกษุผู้เป็นพระชีนาสพ (ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว) (คือ พระอรหันต์) ชื่อว่าจตุสัจจพุทธะ พระองค์ผู้บำเพ็ญบารมีสองอสงไขยแสนกัป แล้วแทงตลอดปัจเจกพุทธญาณ ชื่อว่าปัจเจกพุทธะ พระองค์ผู้บำเพ็ญ ๔ - ๘ - ๑๖ อสงไขยแสนกัป แทงตลอดพระสัพพัญญุตญาณ ชื่อว่าสัพพัญญูพุทธะ

ในพุทธะ ๔ เหล่านี้ พระสัพพัญญูพุทธะ ชื่อว่าไม่มีพระองค์ที่ ๒ ธรรมดาว่า พระสัพพัญญูพุทธะพระองค์อื่นจะเสด็จอุบัติร่วมกับพระสัพพัญญูพุทธะพระองค์นั้นก็หาไม่

หมายความว่า ผู้ที่บำเพ็ญบารมีด้วยปัญญาถึง ๔ อสงไขยแสนกัป ได้บรรลุพระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็มี หรือบางพระองค์ บำเพ็ญพระบารมี ๘ อสงไขยแสนกัปด้วยศรัทธา จึงได้บรรลุพระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือบางพระองค์บำเพ็ญพระบารมีถึง ๑๖ อสงไขยแสนกัปด้วยพระวิริยะยิ่ง จึงได้บรรลุพระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และเมื่อเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จะเป็นพร้อมกัน ๒ พระองค์ หรือมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์ ในขณะเดียวกันไม่ได้

ผู้ฟัง ยานันประเสริฐ หรือยาทิพย์ ก็คือพระธรรม ขณะที่กำลังฟังอยู่เกิดตื่นตันซาบซึ้งขึ้นมาว่า คนที่จะเอายานันประเสริฐหรือยาทิพย์มาให้พวกเรา เวลานี้หายาก หาไม่ได้ ขณะที่ฟังอาจารย์พูดถึงขันธ ชาติ อายตนะ ทำให้รู้สึกว่ พระธรรมเป็นยานันประเสริฐจริง ๆ ในขณะนั้น ถ้าสติระลึกได้ แม้กระทั่งความโกรธเกิดขึ้นก็ตามเหตุตามปัจจัย คือ โทสมูลจิตเกิดขึ้นเท่านั้นเอง ซึ่งเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง

เป็นขันธ ธาตุ อายตนะทั้งนั้นเลย แต่ธรรมอย่างนี้ที่เป็นยาอันประเสริฐและเป็นยาทิพย์จริง ๆ หาฟังที่ไหนก็ยาก

ส. คงจะทำให้มีเมตตาเพิ่มขึ้น เพราะถ้าใครใคร่และระลึกได้ว่า แม้แต่ในขณะที่โกรธก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ถ้าใช้คำว่า ขันธ ก็เป็นสังขารขันธ แต่ไม่จำเป็นต้องคิดถึงชื่อ ให้ทราบว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง กำลังโกรธก็ไปโกรธขันธ ธาตุ อายตนะ หรือแม้เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็เป็นปัจจัยให้ไฟลุกแล้วคือโทสะเกิด ทั้ง ๆ ที่เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ แต่เมื่อไม่รู้ว่าเป็นเพียงขันธ หรือเป็นธาตุ เป็นอายตนะ อกุศลก็เกิด ถ้าสติเกิดระลึกได้และพิจารณารู้ลักษณะที่เป็นสัจจะ เป็นปรมาตมสัจจะ เป็นความจริงแท้ คือ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ในขณะนั้นจะทำให้เกิดเมตตา หรืออาจจะเกิดปัญญาในระดับอื่นก็ได้

มโนรทปฐมี อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต อรรถกถาสูตที่ ๖

ข้อความจากพระไตรปิฎกและอรรถกถามีประโยชน์ ซึ่งท่านผู้ฟังจะได้พิจารณาว่า เป็นชีวิตประจำวันซึ่งเริ่มจากการที่ค่อย ๆ เจริญขึ้นในทางธรรม จนกระทั่งรู้แจ้ง อริยสัจจธรรม

อรรถกถาสูตที่ ๖ มีข้อความว่า

บทว่า ฉนฺนํ อนุตฺตริยานํ ได้แก่ ธรรมอันสูงสุด ๖ อย่าง ที่ไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ในคํานั้นมีอธิบายว่า อนุตฺตริยะ ๖ เหล่านี้ คือ ทสฺสนาอนุตฺตริยะ สวนาอนุตฺตริยะ ลาภานุตฺตริยะ สิกขานุตฺตริยะ ปาจริยานุตฺตริยะ อนุสฺสทานุตฺตริยะ ความปรากฏเกิดขึ้นแห่งอนุตฺตริยะ ๖ เหล่านี้จึงมี

ชีวิตประจำวันและทุกคนก็ปรารถนาจะได้สิ่งที่ยอดเยี่ยม แต่บางคนยังไม่ว่าสิ่งที่ยอดเยี่ยมที่อยากได้นั้นคืออะไร และเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมจริง ๆ หรือเปล่า ซึ่งถ้าไม่รู้ก็อาจจะไปหลงคิดว่าสิ่งที่ได้เป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมแล้ว แต่ผู้มีปัญญาสามารถพิจารณาได้

ว่า สิ่งที่ได้ยอดเยี่ยมจริงหรือเปล่า สมควรเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมที่ควรแก่การได้จริง ๆ หรือเปล่า

ข้อความต่อไปมีว่า

จริงอยู่ ท่านพระอานนท์เถระ ย่อมได้เห็นพระตถาคตด้วยจักขุวิญญานทั้งเข้า ทั้งเย็น นี่ชื่อว่าทัสสนานุตตริยะ (คือ การเห็นที่ยอดเยี่ยม) แม้คนอื่นไม่ว่าจะเป็น พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ก็ย่อมได้เห็นพระตถาคตเหมือนท่านพระอานนท์เถระ แม้นี้ก็ชื่อว่าทัสสนานุตตริยะ

อนึ่ง บุคคลอื่นอีกผู้เป็นกัลยาณบุรุษ ก็ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ ทำการเห็นนั้นให้เจริญ ย่อมบรรลุโสดาปัตติมรรค นี่ก็ชื่อว่า ทัสสนะเหมือนกัน ส่วนการเห็นเดิม ชื่อว่าทัสสนานุตตริยะ

การเห็นที่ยอดเยี่ยมจริง ๆ คือ การเห็นพระผู้มีพระภาคของบรรดาพระสาวกทั้งหลายซึ่งรู้แจ้งอริยสัจจธรรม เช่น ท่านพระอานนท์ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ หรือไม่ว่าจะเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ก็ย่อมได้เห็นพระตถาคตเหมือนท่านพระอานนท์เถระ นี่ชื่อว่าทัสสนานุตตริยะ

ถ้าเห็นแล้วไม่เข้าใจ เป็นทัสสนานุตตริยะได้ไหม เพราะบางท่านเห็นแล้วโกรธ ก็มี เห็นแล้วไม่พอใจก็มี เห็นแล้ววิษยาก็มี เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ต้องเป็นกุศลจิตที่เกิดจากการเห็น และเจริญขึ้นจนสามารถรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้

ข้อความต่อไปมีว่า

จริงอยู่บุคคลย่อมได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเนื่อง ๆ ด้วยโสตวิญญานเหมือนท่านพระอานนท์เถระ นี่ชื่อว่าสวнанุตตริยะ แม้พระอริยบุคคลเหล่าอื่นมีพระโสดาบันเป็นต้น ย่อมได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ แม้นี้ก็ชื่อว่าสวнанุตตริยะ

ส่วนบุคคลอื่นอีกผู้เป็นกัลยาณบุุณชน ได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ เจริญสวณะนั้น ย่อมบรรลुโสดาปัตติมรรค นี่ก็ชื่อว่าสวณะเหมือนกัน ส่วนการฟังเดิม ชื่อว่าสวานานุตตรียะ

ท่านพระอานนท์เถระท่านได้ฟังพระธรรมจากพระโอรุ์ และ บุคคลย่อมได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเนื่อง ๆ ด้วยโสดาวิญญูณเหมือนท่านพระอานนท์เถระเหมือนท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ เหมือนท่านพระวัปปะ เหมือนท่านพระอัสสชิ เหมือนท่านพระมหานามะ เพราะถ้าจะฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ก็ข้อความเดียวกันกับที่ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาครั้งแรก ไม่มีอะไรที่ต่างกันเลย เนื่องจากเป็นข้อความเดียวกันทั้งหมด เพราะฉะนั้น บุคคลย่อมได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเนื่อง ๆ ด้วยโสดาวิญญูณเหมือนท่านพระอานนท์เถระ นี่ชื่อว่าสวานานุตตรียะ

บุคคลย่อมได้เฉพาะศรัทธาในพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระก็ชื่อว่าลาภานุตตรียะ แม้บุคคลเหล่านั้นมีพระโสดาบันเป็นต้น ได้ลาภเฉพาะคือศรัทธาในพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระย่อมได้ลาภเฉพาะ แม้นี้ก็ชื่อว่าลาภานุตตรียะ

ส่วนคนอื่นอีกเป็นกัลยาณบุุณชน ได้ลาภเฉพาะคือศรัทธาในพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ เจริญลาภนั้น ย่อมบรรลुโสดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่า การได้เหมือนกัน ส่วนการได้อันเดิม ชื่อว่าลาภานุตตรียะ

ท่านผู้ฟังพอใจลาภอันประเสริฐที่ได้แล้วหรือยัง หรือยังไม่ชอบใจลาภนี้ อยากได้ลาภอื่น แต่ลาภอันประเสริฐที่ยอดเยี่ยม คือ ศรัทธาในพระผู้มีพระภาค

- ถ. ประโยคสุดท้ายที่ว่า ส่วนการได้อันเดิม หมายถึงอะไร
- สุ. คือ เริ่มได้ อันแรก อันต้น ซึ่งจะเจริญขึ้น ๆ เรียกว่า ลาภานุตตรียะ
- ถ. คือ อันแรกที่ได้ และเจริญขึ้นเป็นลำดับ
- สุ. เพราะถ้าอันแรกไม่มี อันต่อไปก็ไม่มีได้ การได้ฟังพระธรรมครั้งแรก ๆ ไม่มี ครั้งต่อ ๆ ไปก็ไม่มีได้ หรือศรัทธาในพระผู้มีพระภาคครั้งแรกไม่มี ครั้งต่อ ๆ ไปก็ไม่มีได้

ข้อความต่อไปมีว่า

อนึ่ง บุคคลศึกษาสิกขา ๓ ในพระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ นี่ชื่อว่าสิกขานุตตริยะะ แม้พระอริยบุคคลเหล่าอื่นมีพระโสดาบันเป็นต้น ย่อมศึกษาสิกขา ๓ ในพระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ แม้ก็ชื่อว่าสิกขานุตตริยะะ

ส่วนคนอื่นอีกผู้เป็นกัลยาณปุถุชน ศึกษาสิกขา ๓ ในพระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ เจริญศึกษา ๓ นั้น ย่อมบรรลुโสดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่าการศึกษาเหมือนกัน ส่วนการศึกษาก่อนเดิม ชื่อว่าสิกขานุตตริยะะ

สติปัญฐานเกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ นี่คือการศึกษา ๓ คือ ทั้งศีลศึกษา จิตตศึกษา ปัญญาศึกษา เพราะว่าขณะนั้นเป็นศีลที่ละเอียด แม้แต่ความรู้สึกไม่แหล่ขึ้นนิดเดียว สติก็ยังระลึกได้ เป็นความละเอียดยิ่งกว่าความโกรธอย่างรุนแรง หรือความพอใจอย่างรุนแรง หรือการกระทำทางกายทางวาจาซึ่งไม่เหมาะสมไม่ควร

ขณะใดก็ตามที่เป็นผู้ที่ศึกษาสิกขา ๓ เหมือนท่านพระอานนท์เถระ เพราะว่าพระอริยสาวกในอดีตท่านก็ศึกษาอย่างนี้ ไม่มีความต่างกันเลย สภาพธรรมกำลังปรากฏและได้ฟังพระธรรม มีปัจจัยให้สติเกิดระลึกได้ เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย จนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม และการศึกษาก่อนเดิม ชื่อว่าสิกขานุตตริยะะ

อนึ่ง บุคคลปรนนิบัติพระทศพลเนื่อง ๆ เหมือนท่านพระอานนท์เถระ นี่ชื่อว่าปาริจริยานุตตริยะะ (คือ การปรนนิบัติที่ยอดเยี่ยม) แม้พระอริยบุคคลเหล่าอื่นมีพระโสดาบันเป็นต้น ย่อมปรนนิบัติพระทศพลเนื่อง ๆ แม้ก็ชื่อว่าปาริจริยานุตตริยะะ

ส่วนคนอื่น ๆ ผู้เป็นกัลยาณปุถุชน ปรนนิบัติพระทศพลเหมือนท่านพระอานนท์เถระ เจริญการปรนนิบัตินั้น ย่อมบรรลुโสดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่าการปรนนิบัติเหมือนกัน ส่วนการปรนนิบัติก่อนเดิม ชื่อว่าปาริจริยานุตตริยะะ

ท่านพระสาวกในอดีต เช่น ท่านพระอานนท์ ท่านปรนนิบัติพระผู้มีพระภาค เป็นพุทธอุปัฏฐาก รับใช้โดยตลอด แต่ในสมัยนี้พระธรรมเป็นศาสดาแทนพระองค์ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ปรนนิบัติพระธรรม คือ ผู้ที่ศึกษาเข้าใจและเผยแผ่พระธรรมนั้น ให้บุคคลอื่นเกิดความรู้ความเข้าใจด้วย ไม่มีผู้อื่นที่จะปรนนิบัติ นอกจากพระธรรม ซึ่งเป็นศาสดาแทนพระองค์ เพราะฉะนั้น หน้าที่ของพุทธบริษัท คือ ศึกษาให้เข้าใจ และเมื่อเข้าใจแล้วก็ร่วมกันปรนนิบัติพระธรรมทุกประการ นั่นคือการปรนนิบัติเต็ม ชื่อว่าปาริจริยานุตตริยะะ

บุคคลระลึกถึงเนื่อง ๆ ถึงคุณอันเป็นโลกียะและโลกุตตระของพระผู้มีพระภาค เหมือนท่านพระอานนท์ระลึกถึง นี่ชื่อว่าอนุสสทานุตตริยะะ (คือ การระลึกถึงอย่าง ยอติเยียม) แม้พระอริยบุคคลเหล่านี้มีพระโสดาบันเป็นต้น ระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณอัน เป็นโลกียะและโลกุตตระของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์ระลึกถึง แม้นี้ก็ชื่อว่าอนุสสทานุตตริยะะ

ส่วนคนอื่นอีกเป็นกัลยาณปุถุชน ระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณอันเป็นโลกียะและโลกุตตระของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์ระลึกถึง เจริญการระลึกเนื่อง ๆ นั้น ย่อมบรรลุโสดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่าอนุสสติเหมือนกัน ส่วนอนุสสติเต็ม ชื่อว่าอนุสสทานุตตริยะะ ดังพรรณนามานี้ คือ อนุตตริยะะ ๖

อนุตตริยะะ ๖ เหล่านี้ ย่อมปรากฏ อนุตตริยะะ ๖ เหล่านี้พึงทราบ ว่าท่านกล่าวเจือปนกันทั้งโลกียะและโลกุตตระ

๑๙๕๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๓๓

ขณะที่กำลังฟังระลึกถึงพระคุณหรือเปล่า ถ้าไม่ระลึกขณะที่กำลังฟัง จะระลึกเมื่อไร กลับไปก็เรื่องอื่นแล้ว แต่ในขณะที่ฟังพระธรรม ก็เป็นขณะที่ระลึกถึงคุณอันเป็นโลกียะและโลกุตระของพระผู้มีพระภาค เหมือนท่านพระอานนท์เถระ เจริญการระลึกเนื่อง ๆ ย่อมบรรลุโสดาปัตติผล

ถ้าจิตในขณะนี้สามารถระลึกลักษณะของสภาธรรม ขณะนั้นเหมือน การระลึกถึงพระคุณ เพราะถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงหนทาง สติปัฏฐานของใคร จะเกิดระลึกลักษณะของสภาธรรมในขณะนี้ได้ แต่เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดง หนทาง เพราะฉะนั้น ขณะที่ระลึกถึงพระคุณ และไม่ใช่เพียงระลึกเท่านั้น ยังปฏิบัติ โดยสติเกิดระลึกลักษณะของสภาธรรมที่กำลังปรากฏ ก็เป็นการระลึกที่ยอดเยี่ยม

บทว่า อนนถาตุปฏิเวธ ความว่า การแทงตลอดธาตุ ๑๘ มีคำว่า จักขุธาตุ รูปธาตุ ดังนี้ เป็นต้น ย่อมมีในพุทธรูปบาทกาลเท่านั้น เว้นพุทธรูปบาทกาล ย่อมไม่มี

ฉะนั้น ถ้าไม่มีการศึกษา พันสมัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้ว ก็ไม่มีการรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ถ. อนุตตริยะต้องเจริญจนบรรลุอริยสัจธรรมหรือเปล่า

ส. แน่นนอน

ถ. การปรนนิบัติพระธรรม ซึ่งเป็นผู้แทนของพระบรมศาสดา ปรนนิบัติ อย่างไร และจะบรรลุได้อย่างไร

ส. ต้องเข้าใจพระธรรมก่อน ถ้าไม่เข้าใจพระธรรม ไม่ได้ปรนนิบัติพระธรรมแน่ ปรนนิบัติอื่น และเข้าใจว่าอื่นนั่นคือพระธรรม แต่ถ้าได้ศึกษาเข้าใจพระธรรมจริง ๆ แล้ว จะรู้ว่าปรนนิบัติธรรมคืออะไร

ถ. การสร้างพระไตรปิฎกถวายวัด ๒๐ วัด ก็ไม่เรียกว่าปรนนิบัติพระธรรม

ส. การช่วยให้บุคคลอื่นเข้าใจพระธรรม พระไตรปิฎกสำหรับให้เข้าใจให้ศึกษา

ได้สนทนากับท่านผู้ฟังที่เพิ่งจะเริ่มฟัง ท่านก็มีปัญหาถามเรื่องการปฏิบัติ อีกท่านหนึ่งก็ตอบว่า สำหรับการปฏิบัตินั้น ต้องศึกษาพิจารณาให้เข้าใจก่อน ไม่ใช่เรื่องรีบร้อน หรือรีบเร่งที่จะปฏิบัติโดยไม่เข้าใจอะไรเลย

แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้ผู้ฟังหรือพุทธศาสนิกชนเกิดปัญญาของตนเอง โดยฟัง และศึกษาพิจารณาสิ่งที่ได้ฟังจนกระทั่งเป็นความเข้าใจ เป็นปัญญาของตนเอง ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่เรเคยคิดเคยเข้าใจตามที่เมื่อยินได้ฟังว่าปฏิบัติ ก็จะทำ นั่นไม่ใช่ นั่นเป็นภาษาไทยที่เราเคยเข้าใจว่า ปฏิบัติคือทำ แต่เมื่อได้ศึกษาพระธรรมแล้วและรู้ว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน มีแต่สภาพธรรมที่เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัยและดับไป เพราะฉะนั้น ใครปฏิบัติ ก็เป็นเพียงสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นปฏิบัติกิจของสภาพธรรมนั้น ๆ

สำหรับการปฏิบัติธรรมที่เป็นการอบรมเจริญปัญญา ต้องเป็นมรรคมรรค ๘ ซึ่งปกติเมื่อยังไม่ถึงโลกุตตรจิตจะมีมรรคเพียง ๕ องค์ ไม่ครบ ๘ คือ เว้นวิริยเจตสิก ๓ ได้แก่ สัมมาวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ เพราะฉะนั้นจึงประกอบด้วยมรรคมรรค ๕ คือ สัมมาทิฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ สำหรับวิริยเจตสิก ๓ นั้น จะเกิดต่างขณะกันเกิดพร้อมกันทั้ง ๓ ไม่ได้ ซึ่งในบางกาลจะมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย และในบางกาลเมื่อไม่มีวิริยเจตสิกหนึ่งเจตสิกใดเกิดร่วมด้วย ก็ต้องมีเจตสิก ๕ องค์ซึ่งทำกิจของเจตสิกนั้น ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่าเพียงได้ยินเรื่องปฏิบัติก็จะทำ แสดงว่าผู้นั้นยังไม่มีปัญญาเป็นของตนเองเลย ต้องฟังเรื่องลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

จนกระทั่งมีความเข้าใจเพิ่มขึ้นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร
สติจึงจะเริ่มระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ท่านผู้ฟังทุกท่านก็เป็นอย่างนี้ ใช่ไหม

ไม่ใช่ว่าจะปฏิบัติได้ทันที หรืออยากจะปฏิบัติก็ปฏิบัติได้ ต้องแล้วแต่ว่า
สติเกิดหรือไม่เกิด ขณะใดสติไม่เกิดคือขณะนั้นไม่ระลึก มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ
แต่สติไม่เกิด จึงไม่ระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

แต่ในขณะนี้เอง ขณะที่สติเกิด ก็คือกำลังระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่ง
สภาพธรรมใดที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้นจะเข้าใจถูกว่า สติเกิดขึ้นกระทำกิจของสติ
คือ ระลึกลักษณะของสภาพธรรม นี่คือการอบรมเจริญปัญญาโดยสติระลึกลักษณะ
ของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ไม่ใช่ว่ามีใครที่จะทำ หรือที่จะปฏิบัติ

ท่านที่กล่าวว่า การปฏิบัติเป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจก่อน ท่านบอกว่า ท่านได้อ่าน
เรื่องมัชฌิมาปฏิปทาจากหนังสือเล่มหนึ่ง ซึ่งทุกท่านที่อ่านหนังสือธรรมะไม่ว่าเรื่องใด
ทั้งสิ้น ควรจะรู้จักประสงค์ของการอ่านว่า เพื่อเข้าใจให้ถูกต้อง ให้ลึกซึ้ง ให้ครบถ้วน
ไม่ใช่เพียงแค่อ่าน

แม้แต่คำว่า มัชฌิมาปฏิปทา ถ้าแปลก็คือทางสายกลาง คือ ไม่ตกไปใน
กามสุขัลลิกานุโยค หรืออัตตกิลมณานุโยค เพราะฉะนั้น บางท่านก็อาจจะสงสัยว่า
ขณะใดจะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา เพราะพระผู้มีพระภาคทรงใช้คำว่า มัชฌิมาปฏิปทา
บางคนก็แปลเองว่า ต้องพอดี ๆ แต่อย่างไรจึงจะเป็นพอดี

ในขณะนี้ที่กำลังเห็น และเกิดโลภะ สมมติว่าเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วเกิดชอบใจ
เพลินไปอย่างยิ่ง สติปัฏฐานเป็นมัชฌิมาปฏิปทาขณะที่ระลึกถึงลักษณะของความพอใจ
เพราะว่าความพอใจเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ๆ กำลังดูหนึ่ง ดูละคร อ่านหนังสือ สนุก
สติปัฏฐานระลึกลักษณะของความพอใจอย่างยิ่งในขณะนั้นซึ่งมีจริง ๆ เพราะ
เกิดขึ้นแล้ว กำลังปรากฏ

เพราะเหตุใดจึงเป็นมัชฌิมาปฏิปทา เพราะว่าขณะนั้นตัณห์มัจฉัตตา
เป็นสภาพธรรมที่เป็นกลางสามารถระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรม ไม่ใช่ตัวตน

ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ขณะใดที่ปัญญาสามารถระลึกศึกษาพิจารณาเข้าใจได้ว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่มีจริง ขณะนั้นเป็นมัชฌิมาปฏิปทา เพราะว่าสามารถเป็นกลาง รู้ความจริงของสภาพธรรมในขณะนั้นได้ว่า แม้เป็นโลกะอย่างแรงก็เป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ปัญญา คือ ขณะใดที่สติระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติในชีวิตประจำวันและรู้ตามความเป็นจริง ซึ่งต้องเป็นปัญญาจึงรู้ได้ตามความเป็นจริงว่า ลักษณะนั้น ๆ เป็นนามธรรม หรือเป็นรูปธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ถ้ารู้อย่างนี้ คือ มัชฌิมาปฏิปทา ไม่เข้าใจผิด

แต่ถ้าเป็นอกุศล สภาพธรรมนั้นเป็นอะไร อาจจะมีรู้สึกชอบ หรือไม่ชอบ ลักษณะของสภาพธรรมนั้น เช่น เวลาที่เกิดโกรธ ก็อาจจะมีกายวาจาที่เปลี่ยนไปจากปกติ ผู้นั้นก็รู้สึกไม่ชอบอาการนั้น ขณะนั้นไม่ใช่มัชฌิมาปฏิปทา เพราะว่าไม่ใช่ขณะที่ปัญญาระลึกถึงลักษณะของสภาพที่เป็นนามธรรมและรู้ตามความเป็นจริงว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น โสภณเจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิต โดยเฉพาะเกิดกับสติสัมปชัญญะที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมและสามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริงได้ จึงเป็นมัชฌิมาปฏิปทา

ไม่ใช่ว่าต้องรับประทานอาหารพอดี ๆ แต่ไม่รู้ว่าจะพอดีอย่างไร จะเป็น ๑ จานพอดี หรือ ๒ จานพอดี หรือจานครึ่งพอดี และพยายามไปหามัชฌิมาปฏิปทานั้นไม่ใช่

มัชฌิมาปฏิปทา ต้องเป็นกุศลจิตที่เกิดพร้อมสติสัมปชัญญะที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมแล้วเป็นกลาง คือ รู้ตรงตามความเป็นจริงของสภาพธรรมในขณะนั้นจึงจะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งก็คือสติปัญญานั้นเอง

ถ. ขณะทีสติระลึกสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นการถ่ายถอนอดีตสัญญาออกไปทีละเล็กทีละน้อย ใช่มั้ย

ส. ถ้าไม่ระลึก ไม่มีโอกาสศึกษาให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม
ในขณะนั้นตามความเป็นจริง แต่ในขณะที่กำลังระลึกขึ้นอยู่ กับปัญญาว่า
ปัญญาสามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมถูกต้องหรือยัง เพราะถ้าเป็นผู้ที่เริ่ม
อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม แต่เมื่อยังไม่ได้ศึกษา
ความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม ขณะนั้นกล่าวไม่ได้ว่า สามารถรู้ชัดใน
ลักษณะของนามธรรมว่าไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าจะมีความคิดเกิดขึ้นแทรก ขณะนั้น
ไม่ได้รู้ลักษณะของสภาพธรรม และภายหลังระลึกลักษณะของสภาพธรรมอีกแต่ก็ยัง
ไม่สามารถรู้ชัดว่านามธรรมต่างกับรูปธรรม จนกว่าจะระลึกเนื่อง ๆ บ่อย ๆ
และพิจารณาเพิ่มขึ้น และบุคคลนั้นเองจะเป็นผู้รู้ ว่า ปัญญาค่อย ๆ เข้าใจลักษณะของ
สภาพธรรมในขณะนั้นเพิ่มขึ้น หรือยังไม่เพิ่ม

ถ้ายัง ก็ระลึกอีกเนื่อง ๆ บ่อย ๆ เพราะว่าเป็นหนทางเดียว ในเมื่อสภาพธรรม
มีจริง ๆ และกำลังปรากฏด้วย แต่เมื่อสติเพิ่งเริ่มระลึก ปัญญา ยังไม่สามารถเข้าใจ
ได้ทันที ต้องอาศัยการฟังและความเข้าใจจากการฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม
จนเมื่อสติระลึกอีก ก็มีปัญญาซึ่งเข้าใจเรื่องนามธรรมและรูปธรรมเพิ่มขึ้นอีกเป็นเหตุให้
สามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่สติกำลังระลึกได้ ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น โดยอาศัย
การฟังและความเข้าใจ เมื่อสติระลึกเพราะเข้าใจแล้ว ก็สามารถพิจารณาได้ถูกต้องว่า
ลักษณะใดเป็นสภาพนามธรรม ลักษณะใดเป็นรูปธรรม

ถ. แสดงว่าปัญญารับรู้ขึ้นต้น ๆ ยังไม่ชัด

ส. ชัดไม่ได้ ถ้าชัดได้ก็เป็นพระโสดาบัน เป็นพระอรหันต์กันแล้ว

ถ. ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ

ส. โดยผู้รู้เองเป็นผู้รู้ตามความเป็นจริง ถ้ายังสงสัย ความสงสัยก็มี
จริง ๆ ถ้าค่อย ๆ รู้ และสงสัยอีก เพราะว่าจะระลึกแล้วก็รู้ชนิดเดียวและหมดไปอีก
และอวิชชาที่เกิดขึ้นมากมาย โลภะบ้าง โทสะบ้างในวันหนึ่ง ๆ เมื่อสติเริ่มระลึกใหม่
ความรู้เดิมก็ไม่พอที่จะรู้ ว่า ขณะนั้นเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

ด้วยเหตุนี้ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจึงรู้ว่า ไม่ใช่เรื่องบังคับ แต่เป็นเรื่องเข้าใจถูกต้องตั้งแต่ต้นว่า แม้สติก็ต้องมีเหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้น และปัญญาที่จะรู้มากหรือน้อยก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยด้วย

ถ้าเป็นผู้ที่ได้ยินได้ฟังน้อย ไม่รู้เรื่องของนามธรรมและรูปธรรม และบอกให้สติระลึก ก็ไม่สามารถเข้าใจลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมในขณะนั้นว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะว่าการฟังน้อย ความเข้าใจน้อย

ถ. ที่อ่านจากหนังสือ ท่านอาจารย์บอกว่า แม้ประจักษ์ขั้น ๑ แล้ว โลกก็ยังรวมกันอีกเหมือนเดิม

ส. วิปัสสนาญาณไม่ใช่ปัญญาเริ่มต้น แต่เป็นผลของการอบรมเจริญจนกระทั่งถึงพร้อมในขณะที่ปัญญาแทงตลอดลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏโดยไม่มีสภาพธรรมอื่นปะปน ที่ละอย่าง เพราะฉะนั้น ไม่มีโลกที่รวมกันปรากฏเหมือนในขณะนี้ แต่แม้กระนั้นก็ไม่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท เพราะว่าเป็นเพียงวิปัสสนาญาณขั้นต้น เป็นตรุณวิปัสสนา

เรื่องธรรมเป็นเรื่องจริง ทุกท่านพิสูจน์ได้ และสามารถรู้ปัญญาของตนเองได้

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า ไม่มีใครเป็นผู้ปฏิบัติ ฟังยากอยู่ ช่วยอธิบายอีก

ส. ไม่มีใครสามารถทำสติ ทำปัญญา ทำเห็น ทำได้ยิน ทำโลภะ ทำโทสะ เพราะว่าสภาพธรรมแต่ละอย่างอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น เช่น การเห็นต้องอาศัยจักขุปสาท รูปารมณกระทบกัน และขณะนั้นจักขุทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นและดับไป จักขุวิญญาณจึงเกิดขึ้นเห็นได้

แสดงให้เห็นว่า ธรรมทั้งหลายเกิดตามเหตุตามปัจจัย ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ เพราะฉะนั้น จะทำสติก็ทำไม่ได้ ถ้าสติไม่เกิด และเวลาที่สติเกิดสติก็เกิดเพราะเหตุปัจจัย ทำได้ยินก็ทำไม่ได้ แต่เมื่อมีเหตุปัจจัยจิตได้ยินก็เกิด ถ้าไม่มีเหตุปัจจัย ใครจะทำให้จิตได้ยินเกิด ก็ทำไม่ได้

พระพุทธศาสนาต้องศึกษาจริง ๆ ให้เข้าใจถูก ให้เข้าใจลึกซึ้ง ให้เข้าใจโดยครบถ้วน มิฉะนั้นแล้วก็เพียงอ่าน มัชฌิมาปฏิปทาที่เข้าใจแต่เพียงลอย ๆ ว่า

ทางสายกลาง แต่ถ้ายังไม่เข้าใจเรื่องการเป็นผู้มีปกติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏซึ่งเป็นสติปัฏฐาน จะเข้าใจมัชฌิมาปฏิปทาเพียงชื่อ ไม่สามารถรู้ได้ว่า ขณะไหนเป็นมัชฌิมาปฏิปทา และอาจจะพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชีวิตให้เป็นทางสายกลาง

ขณะใดก็ตามที่สติปัฏฐานไม่เกิด ไม่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ขณะนั้นจะชื่อว่ามัชฌิมาปฏิปทาไม่ได้

ไม่ว่าจะเป็นโลภะ ไม่ว่าจะเป็นเมตตา ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ใครรู้ ก็คือปัญญาพร้อมสติที่ระลึกรู้ว่า แม้โลภะก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง แม้เมตตาก็เป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง โลภะไม่ได้ยั่งยืนฉันใด ลักษณะของเมตตาก็ไม่ได้ยั่งยืนฉันนั้น เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ปัญญาที่สามารถรู้ตามความเป็นจริง จึงเป็นกลาง ไม่ตกไปด้วยความซัง หรือความชอบในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ท่านผู้ฟังคงเคยได้ยินชื่อปฏิปทา ๓ คือ กามสุขัลลิกานุโยค การเพละพละไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ถือว่าเป็นสุขแล้ว นั่นเป็นหนทางข้อปฏิบัติหนึ่ง ซึ่งจะพิจารณาเห็นได้ว่า บางคนมีความสมบูรณ์ในเรื่องรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็เพละพละอยู่แต่ในเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นั่นคือ กามสุขัลลิกานุโยค

สำหรับหนทางข้อปฏิบัติอีกทางหนึ่ง คือ อตตกิลมณานุโยค คือ การทรมานตนด้วยประการต่าง ๆ เพื่อให้กิเลสหมด บางคนก็อดอาหาร ลองอดดูว่าความหิวจะเป็นอย่างไร บางคนก็อาจจะลองวันหนึ่ง บางคนเก่งแล้วก็ลอง ๒ วัน บางคนอาจจะบอกว่า เดียวนี้เก่งขึ้นอีก ลองอดได้ ๓ วัน แต่นั่นไม่ใช่ทางอบรมเจริญปัญญา หนทางที่ทรมานตนทั้งหมดไม่มีมีประโยชน์ นั่นคืออตตกิลมณานุโยค

ส่วนทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา

ข้อความใน **อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระสูตรที่ไม่สงเคราะห์เข้าในปณณาสก ว่าด้วยปฏิปทา ๓ ข้อ ๕๙๖** แสดงอีกชื่อหนึ่ง ความหมายเหมือนกัน คือ **อาคัพพปฏิปทา** เป็นข้อปฏิบัติอย่างหยาบซ้ำ เห็นว่า กามไม่มีโทษ จึงตกไปใน

กาม ซึ่งทุกคนอาจจะคิดอย่างนี้ ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงเป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ดูไม่เห็นเป็นโทษอะไรเลย ตราบใดที่ไม่ได้ทำทุจริตกรรม บางคนก็เพลิดเพลินไปมากทีเดียวในเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึง เพราะไม่เห็นโทษเลยจริง ๆ

สำหรับผู้ที่ไม่เห็นว่าเป็นโทษแต่ยังละไม่ได้ตามความเป็นจริงก็รู้ว่า การที่จะละความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึง ต้องด้วยปัญญาชั้นพระอนาคามีบุคคล แต่แม้กระนั้นความที่เคยเพลิดเพลินไปมากในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึง ก็ยังสามารถลดลงบ้าง หรือคลายลงเท่าที่การสะสมมาจะเป็นไปได้ และก็ยังกำลังของตนเองว่า ยังไม่สามารถดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึง แต่สามารถที่จะสะสมความสันโดษ ความพอใจ ความขัดเกลา ไม่ยินดีเพลิดเพลินมากมายในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึง

แต่ผู้ที่ไม่เห็นว่าเป็นโทษ จะประพฤติเป็นอาคัพหปฏิบัติ คือ เห็นว่ากามไม่มีโทษ จึงตกไปในกาม

ปฏิบัติอีกทางหนึ่ง คือ นิชฌามปฏิบัติ ข้อปฏิบัติอย่างธรรมดา ได้แก่ การอดอาหาร หรือทรมานตัวต่าง ๆ เช่น นอนบนหนาม ยืนกระโหียง หรือแม้อากาศจะหนาวก็อาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง หรือบริโภคแต่เฉพาะข้าวฟ่าง หรือผัก หรือผลไม้เท่านั้น เป็นข้อปฏิบัติอย่างธรรมดา คือ นิชฌามปฏิบัติ

๑๙๕๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๓

สำหรับมัชฌิมาปฏิปทา พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ เป็นผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ เป็นผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา

เพราะฉะนั้น ไม่มีข้อสงสัยเลยในเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา ซึ่งเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่ต้องทรมานตน แต่ก็ต้องไม่ปล่อยตนจนกระทั่งเพลิดเพลिनหมกมุ่นมากในเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

นี่ก็เป็นปัญหาของท่านผู้ฟังใหม่ ซึ่งท่านสนใจ และถามเรื่องการปฏิบัติ

และมีปัญหาของท่านผู้ฟังเก่าด้วย ท่านผู้ฟังเก่าท่านหนึ่ง ท่านมีความรู้สึกที่ว่า ท่านมีความสนใจในพระธรรมน้อยลง นี่ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ตราบใดที่ยังมีกิเลสอยู่ จะมีการขึ้น ๆ ลง ๆ แล้วแต่ว่าใครจะขึ้นได้บ่อย ๆ นาน ๆ หรือใครจะลงไปเรื่อย ๆ เพราะยังมีกิเลส เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่เหตุปัจจัย แล้วแต่สภาพแวดล้อมที่จะทำให้แต่ละบุคคลเปลี่ยนแปลงไป

สำหรับท่านผู้ฟังท่านนี้ท่านรู้สึกที่ว่า ท่านเข้าใจธรรมแล้ว และรู้ว่าหนทางปฏิบัติที่ถูกต่องั้นคืออะไร และที่ท่านไม่ได้มาฟังพระธรรมเหมือนก่อนก็เพราะว่าเหมือนกับเป็นเรื่องที่ท่านรู้แล้ว เพราะฉะนั้น ท่านก็ขาดการฟัง เมื่อขาดการฟังจากที่นี้ ก็ทำให้ค่อย ๆ ขาดการฟังจากที่อื่นด้วย เช่น จากวิทยุ

ที่เป็นอย่างนี้ ทุกท่านจะต้องทราบว่า เรื่องการคบหาสมาคมเป็นสิ่งสำคัญ เป็นสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่เป็นอุปนิสัยปัจจัย คือ เป็นปัจจัยที่มีกำลัง ถ้าขาดการ

คบหาสมาคมกับพระธรรม คือ ขาดการฟังบ่อย ๆ หรือขาดการอ่าน ขาดการสนทนาธรรม ซึ่งชีวิตประจำวันทุกวัน และทั้งวัน โอกาสของกิเลสมีมากอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น การได้ฟังพระธรรม หรือพิจารณาธรรม หรือสนทนาธรรม เป็นเพียงโอกาสที่สั้นและเล็กน้อยมากที่ขณะนั้นอกุศลไม่มีกำลังพอที่จะให้ไม่ฟัง แต่เวลาที่เกิดการไม่ฟัง หรือเกิดการสนใจที่น้อยลง จะเห็นได้ว่า ขณะนั้นเป็นการเปิดช่องให้กิเลสที่มีอยู่แล้ว ในชีวิตประจำวัน มีโอกาสที่จะมีกำลังเพิ่มขึ้นอีกจากการไม่ฟังธรรม จากการไม่พิจารณาธรรม จากการไม่สนทนาธรรม

แต่อีกท่านหนึ่งซึ่งเรียนมาด้วยกัน ฟังมาด้วยกัน สนทนาธรรมมาด้วยกัน ผู้นั้น ยังคงอ่านพระธรรมเป็นประจำ และยังสนทนาธรรมเป็นประจำ เพราะฉะนั้น ท่านผู้นั้นก็กล่าวว่า ความสนใจในพระธรรมของท่านเพิ่ม มั่นคงขึ้น แสดงให้เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างต้องอาศัยเหตุปัจจัย สำหรับท่านที่คบหากับพระธรรม ก็มีความสนใจในพระธรรมเพิ่มขึ้น แต่ท่านที่คบหากับรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะ ก็มีความยินดี ติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโสภณรูปะเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้จะเห็นได้ว่าการอบรมเจริญปัญญาต้องเป็นผู้ที่ไม่ประมาทจริง ๆ เพราะถ้าลดโอกาสของกุศลลง อกุศลที่มีกำลังอยู่แล้วจะมีกำลังเพิ่มขึ้นอีกทุก ๆ วัน สะสมไปที่จะมีกำลังเพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้น เมื่อทราบว่ายังไม่สามารถชนะกิเลสได้ ก็ขอเพียงฟัง ไม่ต้องทำอะไรมาก เพียงอย่าขาดการฟัง แต่ถ้ารู้ตัวเองว่า แม้เพียงการฟังก็ชักจะไม่ค่อยสนใจ หรือไม่มีศรัทธาพอที่จะฟัง ขณะนั้นก็แสดงให้เห็นถึงกำลังของการคบหาสมาคมกับ อกุศลซึ่งมีกำลังเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล เพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ จนแม้แต่การฟังก็ไม่ฟัง

ถ้าทุกท่านจะมีชื่ออีกชื่อหนึ่ง คงจะชื่อว่าคุณประมาท เพราะถ้าไม่ระวังจริง ๆ กุศลที่เคยมีเป็นปกติเป็นประจำแล้วเสื่อมไป ก็เห็นได้ชัดว่าเป็นผู้ที่ประมาทแล้ว และบางคนก็ประมาทมาก เพราะฉะนั้น ก็เตือนตัวเองว่า อีกชื่อหนึ่งของทุกคน ไม่ว่าจะชื่ออะไรกันก็ตามแต่ แต่อีกชื่อหนึ่ง คือ คุณประมาท

บางคนก็มีความประมาทในความเข้าใจธรรมหรือในกุศลที่สะสมมา คิดว่า มั่นคงแล้ว จนกระทั่งถึงกับอยากจะทดลองกำลังของกิเลส นี่ก็เป็นผู้ที่ประมาท

เพิ่มขึ้นไปอีก คือ ช่างไม่รู้เลยว่าอวิชชาและโลภะมีกำลังมากแค่ไหน ไม่ควรเลยที่ใครจะไปทดลองกำลังของอวิชชาและโลภะ เพราะว่ามีกำลังอยู่ตลอดเวลาที่สติปัฏฐานไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม

ถ้าจะอุปมา ก็เหมือนกับภพภูมิข้างหน้าเป็นอบายภูมิ พระธรรมและกุศลทั้งหลายในชาตินี้ เหมือนเชือกที่ทุกท่านกำลังจับอยู่ที่จะไม่ปล่อยให้ตัวเองตกลงไปสู่อบายภูมิ แต่ถ้ากำลังที่จับนั้นอ่อนลงจนกระทั่งปล่อยมือจากพระธรรม ก็เป็นการแน่นอนว่าจะไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม และอกุศลธรรมที่ได้กระทำแล้วก็มีโอกาสที่จะทำให้ตกไปสู่อบายภูมิได้ โดยเฉพาะตกไปสู่เหวของอวิชชาซึ่งยากแสนยากที่จะขึ้นมาได้ เพราะว่าเป็นเหวลึก เพราะฉะนั้น ทางที่ดีทางหนึ่ง คือ อย่าลืมอีกชื่อหนึ่งของทุกคนว่าชื่อคุณประมาท

มีใครไม่ได้ชื่อนี้บ้างไหม

ถ้าเตือนตัวเองก็มีประโยชน์ เพราะจะทำให้เป็นผู้ที่มีจุดหมายที่มั่นคงในชีวิต คือ ไม่ว่าจะมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เพราะว่ายังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉต แต่ก็มี ความมั่นคงที่จะอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ผู้ฟัง ผู้ที่ศึกษาธรรมแล้ว มีความเข้าใจบ้างแล้ว สติปัฏฐานก็เป็นแล้ว และเขาก็เป็นคุณประมาทอย่างที่ว่าอาจารย์ว่า ผมเองบางครั้งก็ได้ชื่อว่าคุณประมาท เพราะเคยมีความรู้สึก ว่า ธรรม บางครั้งมันแข็ง ๆ เนื่อย ๆ เพราะไม่เหมือนกับที่อื่นเขาเขาไปนั่งและเห็นอะไร ๆ วูบวาบ ๆ กันได้ เขาก็ตื่นเต้นกันไป แห่แหนกันไปก็มากมาย แต่อย่างที่อาจารย์บรรยายอยู่นี้ เป็นธรรมจักรจริง ๆ เมื่อเป็นธรรมจักรแล้ว ก็ยากเมื่อยากก็รู้สึก ว่า ไม่เห็นอะไร ไม่ได้อะไรขึ้นมา

ส. มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ แต่ก็รู้สึก ว่า ไม่เห็นอะไร กำลังเห็นเป็นธรรม กำลังได้ยินเป็นธรรม ชีวิตประจำวันไม่พ้นจากธรรม แต่ก็ไม่เห็นอะไร คำพูดนี้ก็จริง เพราะต้องเป็นปัญญาที่เห็น และที่จะเห็นว่าเป็นธรรมได้ ไม่ใช่เพียงขั้นการฟังเข้าใจ เพราะว่าขั้นการฟังเข้าใจเดี๋ยวเดียวเดี๋ยวก็หมดแล้วเรื่องฟัง เรื่องเข้าใจ แต่สภาพธรรม

ไม่หมด เกิดมาแล้วที่สภาพธรรมจะหมด ไม่มี กำลังเห็นเป็นธรรม กำลังได้ยินเป็นธรรม ตลอดชีวิตเป็นธรรม แต่ไม่เข้าใจ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะอบรมเจริญปัญญาซึ่งเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ที่ไม่ได้ฟังและเข้าใจว่าธรรมคือขณะปกติธรรมดาอย่างนี้ แต่ความไม่เข้าใจ หรือวิชาที่สะสมมาและกิเลสบริวารทั้งหลายที่มีมาก ก็ทำให้เนือยไป รู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดา ๆ คิดว่าเข้าใจแล้ว เพราะฉะนั้น ก็ปล่อยไป ปล่อยไปจนกว่าสติปัฏฐานจะเกิดเมื่อไรก็เมื่อนั้น นั่นชื่อว่าเป็นคุณประมาท แต่ถ้าขณะนั้นมีความเข้าใจเกิดขึ้นว่า ศรัทธาเสื่อมลง ความสนใจธรรมลดลง ก็ควรเป็นโอกาสของโยนิโสมนสิการที่จะรู้ว่า ต้องคบหาสมาคมกับพระธรรมเพิ่มขึ้น มิฉะนั้นแล้วก็จะปล่อยตัวเองให้เป็นมือที่จับเชือกซึ่งอ่อนแรงลง และตกลงสู่เหวของวิชาอีกได้

ผู้ฟัง แต่สำหรับตัวเองคงไม่เป็นอย่างเขา เพราะได้คบกับพระธรรมทุกวัน กลับไปตอนกลางคืน อาจารย์ไม่มีบรรยาย ผมก็ต้องหาเทปมาชดเชย เพราะมันเก่า ๆ ก็ยังใช้ได้ แต่ก็มีบางครั้ง มีเหมือนกันที่เป็นคุณประมาท

ส. ก็เป็นเรื่องธรรมดาสำหรับทุกคนที่ยังมีโลภะ โทสะ โมหะ มีกิเลสทุกอย่างครบ เมื่อยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท ก็มีโอกาสของอกุศลที่จะเกิดบ่อยมาก ซึ่งอกุศลทั้งหลายค่อย ๆ เกิด ค่อย ๆ สะสม ค่อย ๆ มีกำลังเพิ่มขึ้นโดยไม่รู้ตัว

เพราะฉะนั้น ผู้ใดที่เคยมีศรัทธาและรู้ว่าศรัทธาอ่อนลง ก็ต้องรู้หนทางว่า ถ้ายังไม่คบหาสมาคมกับพระธรรมเหมือนเดิม อกุศลทั้งหลายก็ต้องมีกำลังเพิ่มขึ้น เพราะว่าเปิดโอกาสให้อกุศลมีกำลัง ถ้ามีความเข้าใจถูกต้องอย่างนี้ก็จะเป็นผู้ที่ประมาทน้อยลง

แต่ถ้าทุกคนจะเตือนตัวเองว่าเป็นคุณประมาทก็ดี เพราะความจริงเป็นอย่างนั้น ขณะใดที่สติปัฏฐานไม่เกิด ขณะนั้นเป็นอย่างนั้น ที่จะไม่ชื่อว่าคุณประมาทในวันหนึ่ง ๆ ก็ไม่ได้ คือ ขณะใดที่เป็นกุศล ขณะนั้นไม่ชื่อว่าคุณประมาท

ขอกล่าวถึงข้อความที่แสดงว่าพระโพธิสัตว์ทรงเริ่มปรารภธรรม คือ จักรในครั้งไหน ซึ่งทุกท่านก็จะได้พิจารณาตัวเองว่า ถ้าความปรารภในการรู้แจ้ง

อริยสังขธรรมของท่านยังไม่มั่นคงจริง ๆ ก็ไม่อาจสำเร็จสมความปรารถนานั้นได้ เพราะถึงแม้จะปรารถนาการรู้แจ้งอริยสังขธรรมแล้ว ก็ยังต้องอบรมเจริญกุศลธรรมไป จนกว่าจะบรรลุความปรารถนา

มโนรทปฐมิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต อรรถกถาสูตที่ ๖
มีข้อความที่แสดงว่า พระโพธิสัตว์ทรงเริ่มปรารถนาธรรม คือ จัก

ในบทว่า ปวตฺติตํ พึงทราบประเภทดังนี้ว่า

ชื่อว่ากำลังปรารถนาอย่างจริงจังซึ่งพระธรรมจักร ๑ ธรรมจักรชื่อว่าปรารถนาอย่างจริงจังแล้ว ๑ ชื่อว่ากำลังทำพระธรรมจักรให้เกิดขึ้น ๑ ธรรมจักรชื่อว่าทรงทำให้เกิดขึ้นแล้ว ๑ ชื่อว่ากำลังประกาศพระธรรมจักร ๑ ธรรมจักรชื่อว่าทรงประกาศแล้ว ๑

จะเห็นได้ว่า ธรรมเป็นเรื่องละเอียด แม้แต่เพียงการปรารถนาธรรมจักร คือ ความเป็นไปแห่งพระธรรม ได้แก่ ปฏิเวธญาณ การรู้แจ้งอริยสังขธรรม และ เทศนาญาณ ก็ต้องมีความละเอียดว่า เริ่มตั้งแต่เมื่อไร

ข้อความต่อไปมีว่า

ชื่อว่ากำลังปรารถนาอย่างจริงจังซึ่งธรรมจักร ตั้งแต่ครั้งไหน

ครั้งที่พระโพธิสัตว์เป็นสุเมธพราหมณ์ เห็นโทษในกามทั้งหลาย และอาณิสสส์ ในเนกขัมมะ ถวายมหาทานแล้วบวชเป็นฤๅษี ทำอภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ ให้บังเกิด ตั้งแต่นั้นมา ชื่อว่ากำลังปรารถนาอย่างจริงจังซึ่งพระธรรมจักร

ทุกคนที่กำลังฟัง กำลังปรารถนาอย่างจริงจังหรือยัง แต่สำหรับพระโพธิสัตว์ ต้องมีตั้งแต่เริ่มปรารถนาอย่างจริงจัง คือ ในพระชาติที่เป็นสุเมธพราหมณ์

ข้อความต่อไปมีว่า

ชื่อว่าปรารถนาอย่างจริงจังแล้ว ตั้งแต่ครั้งไหน

ครั้งพระองค์ประชุมธรรม ๘ ประการ แล้วทรงผูกพระมนัสเพื่อประโยชน์แก่การทำพระมหาโพธิญาณให้ผ่องแผ้ว ณ บาทมูลแห่งพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ที่ปังกร ทรงอธิษฐานพระวิริยะว่า เราไม่ได้รับพยากรณ์ จักไม่ลุกขึ้น แล้วจึงนอนลง

ได้รับพยากรณ์จากสำนักพระตศพลแล้ว ตั้งแต่นั้นมา ธรรมจักรชื่อว่าปรารถนาอย่างจริงจังแล้ว

ตอนที่เห็นสุเมธพราหมณ์ก็เห็นโทษของกาม เพราะฉะนั้น ก็มีความปรารถนาที่จะพ้นทุกข์ ขณะนั้นชื่อว่ากำลังปรารถนาอย่างจริงจัง แต่ชื่อว่าปรารถนาอย่างจริงจังแล้ว ในขณะที่นอนลงแทบบาทมูลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่า ที่ปึงกร คือ กระทำจริง ๆ แล้วว่า ปรารถนาจริง ๆ ที่จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในขณะที่นอนที่บาทมูลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่า ที่ปึงกร

ชื่อว่ากำลังให้ธรรมจักรเกิดขึ้น ตั้งแต่ครั้งไหน

ครั้งแม้เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญทานบารมี ชื่อว่ากำลังยังธรรมจักรให้เกิดขึ้น เมื่อทรงบำเพ็ญศีลบารมีก็ดี ฯลฯ ทรงบำเพ็ญอุปัชฌายบารมีก็ดี ชื่อว่ากำลังยังธรรมจักรให้เกิดขึ้น

เมื่อทรงบำเพ็ญบารมี ๑๐ อุปัชฌายบารมี ๑๐ ปรมาตถบารมี ๑๐ ก็ดี เมื่อทรงบำเพ็ญมหาบริจาต ๕ ก็ดี ทรงบำเพ็ญญาคัตถจริยาที่ดี ชื่อว่าทรงยังธรรมจักรให้เกิดขึ้น

ทรงอยู่ในภาวะเป็นพระเวสสันดร ทรงถวายสัตตตสทกมหาทาน ทรงมอบบุตรและภรรยาในมุกคือทาน ทรงถือเอายอดพระบารมี ทรงบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ทรงดำรงอยู่ในดุสิตนั้นตลอดพระชนมายุ อันเทวดาทูลอาราธนาแล้วให้ปฏิญาณ แม้ทรงพิจารณาอุมาหวิโลกนะ ๕ ชื่อว่ากำลังยังธรรมจักรให้เกิดขึ้นเหมือนกัน

เมื่อทรงปฏิสนธิในพระครรภ์พระมารดาที่ดี เมื่อทรงทำมณีจักรวาลให้ไหวในขณะที่ปฏิสนธิที่ดี เมื่อทรงทำโลกให้ไหวเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ ในวันเสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดาที่ดี เมื่อประสูติแล้วเสด็จย่างพระบาทไป ๗ ก้าว ทรงบันลือสีหนาทว่าเราเป็นผู้เลิศที่ดี เมื่อเสด็จอยู่ครองเรือนตลอด ๒๙ พรรษาที่ดี เสด็จออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ที่ดี ทรงบรรพชาที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมาณที่ที่ดี ทรงกระทำมหาปธานความเพียร ๖ พรรษาที่ดี เสวยข้าวมธุปายาสที่นางสุชาดาถวาย แล้วทรงลอยถาดทองในแม่น้ำ แล้วเสด็จไปโพธิมณฑลสถานอันประเสริฐ ในเวลาเย็น ประทับนั่ง

ตรวจโลกธาตุด้านทิศบูรพา ทรงกำจัดมารและพลของมาร ในเมื่อดวงอาทิตย์ยัง
ทรงอยู่นั้นแล ทรงระลึกถึงปุพเพนิวาสานุสสติในปฐมยามก็ดี ทรงชำระทิพยจักขุ
ในมัชฌิมยามก็ดี ทรงพิจารณาปัจจุอาการในเวลาต่อเนื่องกับเวลาใกล้รุ่ง
แล้วแทงตลอดโสดาปัตติมรรคก็ดี ทรงทำให้แจ้งโสดาปัตติผลก็ดี ทรงทำให้แจ้ง
สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผลก็ดี เมื่อทรงแทงตลอด
อรหัตตมรรคก็ดี ก็ชื่อว่าทรงกำลังกระทำธรรมจักรให้เกิดขึ้นเหมือนกัน

ก็ธรรมจักร ชื่อว่าอันพระองค์ให้เกิดขึ้นแล้ว ในขณะที่แห่งพระอรหัตตผล

จริงอยู่คุณราสี (คือ) กองแห่งคุณ ทั้งสิ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมสำเร็จ
พร้อมกับอรหัตตผลนั้นแล เพราะฉะนั้น ธรรมจักรนั้น เป็นอันชื่อว่าอันพระองค์
ให้เกิดขึ้นแล้วในขณะนั้น

พระองค์ทรงประกาศธรรมจักรเมื่อไร

เมื่อพระองค์ทรงยับยั้งอยู่ ๗ สัปดาห์ ณ โพธิมณฑลสถาน แล้วทรงแสดง
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร กระทำพระอัญญาโกณฑัญญเถระให้เป็นกายสักขีที่ป่า
อิสิปตนมฤคทายวัน ชื่อว่าทรงประกาศพระธรรมจักร

ก็ในกาลใดพระอัญญาโกณฑัญญเถระ ได้การฟังที่บังเกิดด้วยอานุภาพ
แห่งเทศนาญาณของพระศพล แล้วบรรลุธรรมก่อนพระสาวกอื่น จำเดิมแต่
กาลนั้นมา ฟังทราบทั่วว่า ธรรมจักรเป็นอันชื่อว่าทรงประกาศแล้ว

ขณะที่กำลังทรงแสดงธรรมจักร ชื่อว่าทรงประกาศพระธรรมจักร แต่เมื่อ
ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลुเป็นพระโสดาบันเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว
ธรรมจักรเป็นอันชื่อว่าทรงประกาศแล้ว เพราะว่ามีผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมตาม
เป็นกายสักขี เป็นการแสดงให้เห็นว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้
บุคคลอื่นสามารถรู้แจ้งตามได้

๑๙๕๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๓

จริงอยู่ คำว่า ธรรมจักร นี่เป็นชื่อแห่งเทศนาญาณบ้าง แห่งปฏิบัติญาณบ้าง
ใน ๒ อย่างนั้น เทศนาญาณเป็นโลกียะ ปฏิบัติญาณเป็นโลกุตตระ

ถามว่า เทศนาญาณ ปฏิบัติญาณ เป็นของใคร

แก้ว่า ไม่ใช่ของใครอื่น ฟังทราบว่ เทศนาญาณและปฏิบัติญาณเป็นของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

สำหรับพระเถระทั้งหลาย ข้อความมีว่า

พระเถระชื่อว่ายอมประกาศตามธรรมจักรที่พระศาสดาทรงประกาศไว้ก่อนแล้ว
เหมือนเมื่อพระศาสดาเสด็จไปข้างหน้า พระเถระเดินไปข้างหลัง ชื่อว่าเดินตาม
พระศาสดานั้นฉะนั้น

ไม่ว่าพระเถระทั้งหลายตรัสรู้ธรรมใหม่อื่นแล้วมาแสดง แต่พระเถระทั้งหลาย
ที่เป็นสาวกนั้น ประกาศตามธรรมจักรที่พระศาสดาทรงประกาศไว้ก่อนแล้ว ซึ่งทุกท่าน
ก็กำลังเดินตามพระผู้มีพระภาคเวลาที่ฟังพระธรรม และเข้าใจหนทางที่จะประพฤติ
ปฏิบัติที่จะอบรมเจริญปัญญา

ถามว่า ประกาศตามอย่างไร

ตอบว่า ก็พระศาสดาเมื่อทรงแสดงว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔
เหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ อะไรบ้าง ชื่อว่าทรงประกาศธรรมจักร

พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระนั้นแล เมื่อแสดงว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุ
สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ ชื่อว่ายอมประกาศตามซึ่งธรรมจักร แม้ในสัมมปปธานเป็นต้น
ก็นัยนี้เหมือนกัน มิใช่แต่ในโพธิปักขิยธรรมอย่างเดียว

แม้ในคำว่า ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ เหล่านี้ อริยวงศ์ ๔ เหล่านี้เป็นต้น ก็พึงทราบนัยนี้เหมือนกัน

ด้วยประการดังกล่าวนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าชื่อว่าทรงประกาศธรรมจักร พระเถระชื่อว่าประกาศตามพระธรรมจักรที่พระผู้มีพระภาคทรงประกาศแล้ว

ก็พระธรรมอันพระเถระผู้ประกาศตามธรรมจักรอย่างนี้ แสดงแล้วก็ดี ประกาศแล้วก็ดี ย่อมชื่อว่าเป็นอันพระศาสดาทรงแสดงแล้ว ประกาศแล้วก็ดี

คือ ไม่ว่าใครจะประกาศ ก็เหมือนพระผู้มีพระภาคนั่นเองกำลังประกาศ เพราะแม้สาวกจะประกาศ ก็ประกาศตามที่ได้ทรงแสดงแล้ว เพราะฉะนั้น ในขณะที่ถ้าใครจะกล่าวถึงเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ลักษณะของโลภะ โทสะ ลักษณะของรูป ของสี ของกลิ่น ของรส ก็เหมือนกับพระผู้มีพระภาคนั่นเองทรงแสดง และประกาศแล้วก็ดี

ผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณีก็ตาม อุบาสก อุบาสิกาก็ตาม เป็นเทพหรือเป็นท้าวสักกะก็ตาม เป็นมารหรือเป็นพรหมก็ตาม แสดงธรรมไว้ ธรรมทั้งหมดนั้น เป็นอันชื่อว่าพระศาสดาทรงแสดงแล้ว ทรงประกาศแล้ว

ส่วนชนนอกนั้น ชื่อว่าตั้งอยู่ในฝ่ายของผู้ที่ชื่อว่าดำเนินตามรอยอย่างไร เหมือนอย่างว่า ชนทั้งหลายอ่านลายพระราชหัตถ์ที่พระราชาทรงประทาน แล้วกระทำงานใด ๆ งานนั้น ๆ อันผู้ใดผู้หนึ่ง กระทำเองก็ดี ให้คนอื่นกระทำก็ดี เขาเรียกว่า พระราชาใช้ให้ทำอย่างนั้นเหมือนกัน

ความจริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหมือนพระราชา พุทธพจน์คือปิฎก ๓ เหมือนลายพระราชหัตถ์ การให้โดยมุขคือนัยในพระไตรปิฎก เหมือนการทรงประทานลายพระราชหัตถ์ การให้บริษัท ๔ เรือนพุทธพจน์ตามกำลังของตนแล้วแสดงประกาศแก่ชนเหล่าอื่น เหมือนอ่านลายพระราชหัตถ์แล้วทำการงาน

ในธรรมเหล่านั้น ธรรมที่ผู้ใดผู้หนึ่งแสดงก็ดี ประกาศก็ดี พึงทราบว่า ชื่อว่า ธรรมอันพระศาสดาทรงแสดงแล้ว ประกาศแล้ว เหมือนผู้ใดผู้หนึ่งอ่านลายพระราชหัตถ์

ทำงานใด ๆ ด้วยตนเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นทำก็ดี งานนั้น ๆ ชื่อว่าอันพระราชาใช้ให้ทำแล้วเหมือนกัน

ถ. การที่เราฟังธรรม มีความเข้าใจ ได้เหตุปัจจัยในการเจริญสติปัฏฐาน ก็ถือว่าได้เดินตามพระธรรมจักรแล้ว ถูกไหม

ส. ใช่

ถ. สำหรับเรื่องธรรมจักร ฟังแล้ว ก็คือสติปัฏฐานนั่นเอง ระลึกถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริงทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ส. ความปรารถนาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม แม้ของพระโพธิสัตว์ ก็ต้องเริ่มจากความปรารถนาอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้น ทุกคนต้องมีความปรารถนาจริง ๆ ในชีวิตที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม มิฉะนั้นแล้วก็เหมือนเรือที่ไม่มีหางเสือ คือ มีชีวิตไปวันหนึ่ง ๆ โดยไม่รู้จุดประสงค์ของชีวิตว่าเพื่ออะไร แต่เมื่อรู้เพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็จะไม่ทอดทิ้งละเลยเหตุปัจจัยที่จะทำให้ปัญญาเจริญขึ้น

มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ธาตุวิภังคสูตร มีข้อความที่แสดงว่า สัจจะเป็นแกนสำคัญ เป็นบารมีในการรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะว่าเป็นความจริงใจในการเริ่มสละกิเลสตั้งแต่ต้น

ข้อความในอรรถกถามีว่า

บทว่า สจฺจมนุรฺกฺเขยฺย ความว่า พึงรักษาวจีสัจจะตั้งแต่ต้น เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งปรมัตถสัจจะ คือ นิพพาน

จิตที่ซื่อตรงจริงใจต่อวาจาจริง ย่อมนำไปสู่ความจริงทั้งหมด เพราะว่าผู้ที่รักความจริงเป็นผู้ที่แสวงหาความจริง จึงต้องเป็นผู้ที่มั่นคงในความจริงตั้งแต่ต้น

อย่างที่ท่านผู้ฟังบอกว่า ข้อปฏิบัติอื่นน่าตื่นเต้น แต่ข้อปฏิบัติที่ระลึกถึงลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติขณะนี้ไม่ตื่นเต้นอะไร ก็จะต้องเป็นผู้ที่แสวงหาความจริง เพราะว่าขณะนี้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จริง แต่ปัญญายังไม่รู้ตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น

บทว่า จากมนุพฺพหฺมฺย ความว่า พึงพอกพูนการเสียดสละกิเลสตั้งแต่ต้นเทียว เพื่อทำการสละกิเลสทั้งปวงด้วยอรหัตตมรรค

ธรรมต้องสอดคล้องกันตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด ผู้ที่ต้องการรู้แจ้งอริยสัจจธรรม อย่าลืม ต้องเป็นผู้สละกิเลส ถ้ายังไม่ยอมสละอะไรเลยสักอย่าง และอยากรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ย่อมไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ ต้องเห็นโทษของกิเลส และพยายามสละกิเลสด้วย เพราะว่าความรู้แจ้งอริยสัจจธรรมเริ่มโดยการเป็น พระโสดาบันบุคคล ผู้การเป็นพระสกทาคามีบุคคล ผู้การเป็นพระอนาคามีบุคคล ผู้การเป็นพระอรหันตซึ่งดับกิเลสหมด

และการที่กิเลสจะดับหมดได้ ต้องจากการเริ่มสละตั้งแต่ต้น เพราะฉะนั้น ขณะนี้ยังไม่ถึงไหน ยังไม่เป็นอะไร แต่สามารถเตรียมการที่จะถึงความเป็น พระอรหันตซึ่งดับกิเลสหมด โดย พอกพูนการเสียดสละกิเลสตั้งแต่ต้นเทียว คือ ต้องเริ่มต้นสละกิเลสไปเรื่อย ๆ

บางท่านอยากจะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม แต่ไม่อยากสละกิเลส เหตุกับผล ไม่ตรงกัน เพราะฉะนั้น ก็เป็นไปไม่ได้เลย

สัจจะที่ถูกต้อง ต้องเป็นไปในกุศล ต้องเป็นไปในการอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่เป็นไปในความมกมาย ในความลุ่มหลง หรือไม่ใช่เป็นไปในเรื่องของอกุศล เพราะว่าสัจจะที่จะเป็นบารมี ต้องเป็นไปในการเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจจธรรม

ถ้ามีสัจจะในทางที่เป็นอกุศล ยังคงต้องรักษาสัจจะนั้นต่อไปไหม ต้องพิจารณา เรื่องอกุศลเป็นเรื่องที่ยังออกไปได้เร็วเท่าไรก็ดีเท่านั้น อย่าไปเกรงกลัวว่าจะไปมีสัจจะ ในทางอกุศล จะไม่ทำตามสัจจะนั้นไม่ได้ ต้องพิจารณาว่า สัจจะนั้นเป็นอกุศล หรือเป็นกุศล ถ้าเป็นอกุศล ต้องกล้าออกจากอกุศลอย่างเร็วที่สุดด้วยความไม่ประมาท เพราะถ้าช้าจะทำให้ออกจากอกุศลนั้นยากขึ้น จนในที่สุดอาจจะสาบสูญไปที่จะ ออกจากอกุศลนั้นได้ และอาจจะเป็นอย่างนี้ทุก ๆ ชาติ

มีไหม ท่านที่เคยมีสัจจะในทางอกุศล ต้องรีบออกจากสัจจะในทางที่เป็นอกุศล และเจริญกุศล

บางท่านอาจจะเคยได้ยินได้ฟังว่ามีบางสำนักบอกว่า ต้องนับถืออาจารย์ สำนักนั้นอาจารย์เดียวเท่านั้น และให้สัจจะว่า ต้องมีความนับถือในอาจารย์นั้น อาจารย์เดียว แต่ถ้าไม่ได้เกิดความรู้ความเข้าใจจากอาจารย์หรือสำนักนั้น และจะมีสัจจะอย่างนั้น เป็นการถูกต้องไหม ไม่ใช่เพียงแต่นับถือ ยังต้องประพฤติปฏิบัติ ตามคำสั่งต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า ถ้าเป็นเรื่องของความไม่ถูกต้อง ไม่ใช่สัจจบาร์มี

ถ. สัจจะอย่างที่อาจารย์ว่ามีปรากฏแล้วทางภาคตะวันออก เป็นชาวทาง วิทยุโทรทัศน์ บอกว่า ถ้าจะบวชกับท่านต้องมีสัจจะ คือ ต้องตัดนิ้วสักนิ้วหนึ่งก่อน เพื่อตั้งสัจจะว่า จะบวชที่นี่และจะปฏิบัติสมณธรรม

ส. ถ้าไม่ใช่เรื่องการเจริญกุศล การอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่สัจจบาร์มี

พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ที่จริงใจต่อการอบรมเจริญบาร์มีเพื่อการรู้แจ้ง อริยสัจจธรรม จนในที่สุดทรงรู้แจ้งพระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันต- สัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะเหตุ คือ พระองค์ทรงมีอุปการะอย่างยิ่งยวดในหมู่สัตว์ และเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ทรงประกอบด้วยพระคุณสูงกว่าสรรพสัตว์ จึงทรงประกอบด้วยเสียงสรรเสริญสุดดีที่ไพเราะยิ่งและบริสุทธิ์ยิ่งในไตรโลก และทรงมี ผู้ภักดีต่อพระองค์อย่างจริงใจ

ท่านผู้ฟังก็คงจะเห็นการกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ๒,๕๐๐ กว่าปีในโลกมนุษย์ ในเทวโลก ในพรหมโลก เป็นคำสุดดี สรรเสริญอย่างไพเราะยิ่งและบริสุทธิ์ยิ่ง ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงมีอุปการะอย่างยิ่งยวด ในหมู่สัตว์ และเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้ที่ภักดีต่อพระองค์ อย่างจริงใจ

ความภักดีในพระผู้มีพระภาค เป็นความภักดีของผู้เลื่อมใสมั่นคงยิ่ง ซึ่งใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ อรรถกถาโลกสูตร** มีข้อความว่า

... ความรักดีของบุคคลเหล่านั้น อันใคร ๆ จะเป็นสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร หรือพรหม ก็ลักไปไม่ได้

เป็นความจริง บุคคลผู้รักดีเหล่านั้น แม้ตนเองจะต้องเสียชีวิต ก็จะไม่ยอมทิ้ง ความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า หรือคำสั่งสอนของพระองค์ ก็เพราะต่างมีความรักดี อย่างมั่นคง ด้วยเหตุนี้แหละ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ผู้ใดแลเป็นบัณฑิต เป็นผู้กตัญญูกตเวที ผู้นั้นย่อมเป็นกัลยาณมิตรและ มีความรักดีอย่างมั่นคง

พิจารณาจิตใจของทุกท่านได้ว่า มีความรักดีของพระผู้มีพระภาคอย่างจริงใจ โดยไม่มีใครบังคับ

ผู้ใดก็ตามที่มีความศรัทธา มีความเลื่อมใสในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าบุคคลอื่นจะพยายามเปลี่ยนความศรัทธาหรือความรักดี ของท่าน ท่านก็ไม่เปลี่ยนตราบนานชั่วชีวิต เพราะว่าแต่ละบุคคลที่มีศรัทธามั่นคง ในพระรัตนตรัยแล้ว จะเป็นผู้ที่มีความรักดีต่อพระผู้มีพระภาคจนตลอดชีวิต ซึ่งจะ เห็นได้ว่า ไม่มีใครอีกแล้วที่จะได้รับความรักดียั่งยืนนานเท่าพระผู้มีพระภาค เพราะว่า ความรักดีที่มีต่อบุคคลอื่นที่ไม่ใช่พระผู้มีพระภาคนั้นเป็นชั่วคราว ชั่วกาล บางครั้ง ก็มาก บางครั้งก็น้อย บางครั้งก็ยาวนาน บางครั้งก็ช่วงเวลาไม่นาน แต่ความรักดีต่อ พระผู้มีพระภาคสำหรับพุทธบริษัท จะเห็นได้ว่า ทุกวัน ตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำ มีการสวดมนต์ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย ตั้งแต่เด็กจนโต จนตาย

แสดงให้เห็นถึงพระคุณที่ทุกคนได้ประจักษ์ในความจริงใจที่พระผู้มีพระภาค ทรงอบรมเจริญบารมีเพื่อการรู้แจ้งอริยสัจจธรรม และทรงมีอุปการะอย่างยิ่งยวดใน หมู่สัตว์ และเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า ภควา เพราะทรงมีคุณรักดีอย่างมั่นคง เพราะพระองค์ทรงมีปกติแสวงหาประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์โลก ทั้งนี้เพราะ พระมหากรุณาบารมีที่ทรงใคร่ครวญที่จะทรงแสดงธรรมให้สัตว์ทั้งหลายบรรลุถึง ความมั่นคงในศีล ในสมาธิที่สงบจากกิเลส และในปัญญา พระองค์จึงทรงได้รับ

ความรักดีอย่างจริงใจจากพุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ทรงได้รับความรักดี
โดยมอบถวายปัจจัยไทยธรรมทุกสิ่ง ทั้งดอกไม้ ภูปเทียน ของหอม เครื่องสักการบูชา

แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีความจริงใจ มีสัจจะ มีการแสวงหาประโยชน์เกื้อกูล
แก่สัตว์โลก เป็นผู้ที่ดีบกิเลสหมด เพราะฉะนั้น ผู้ที่ย่อมสามารถเห็นพระมหากุณณา
และพระปัญญาของพระองค์ได้ จึงมีความรักดีต่อพระองค์ โดยไม่มีใครมีผู้ที่รักดีต่อ
เท่ากับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้น ในสมัยนี้ก็น่าคิดว่า ท่านผู้ฟังรักดีต่อพระรัตนตรัยจริง ๆ หรือว่า
รักดีต่อภิกษุบุคคล นี่ต้องคิด เพราะถ้าเป็นการรักดีต่อพระรัตนตรัยแล้ว ก็ต้องศึกษา
เข้าใจพระธรรม และอบรมเจริญปัญญา เพื่อละคลายอกุศลของตนเอง

แต่ถ้ารักดีต่อภิกษุบุคคล ซึ่งไม่ทำให้เข้าใจพระธรรม และไม่สามารถอบรม
เจริญปัญญา รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ การรักดีต่อบุคคลอื่นหรือแม้ภิกษุบุคคลนั้น
ก็เพียงเพื่อหวังลาภบ้าง ยศบ้าง ตำแหน่งบ้าง แต่ไม่สามารถเกิดปัญญาที่จะทำให้
เข้าใจในพระรัตนตรัยได้

นี่เป็นความต่างกัน ความรักดีต่อพระรัตนตรัยกับความรักดีต่อภิกษุบุคคล
ซึ่งไม่ทำให้เข้าใจพระธรรม อาจจะเพียงทำให้เกิดลาภบ้าง ยศบ้าง หรือสักการะ
หน้าที่ตำแหน่งการงานต่าง ๆ บ้าง

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา มีข้อความว่า

ความเป็นผู้ฉลาดในอุบายทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่าปฏิบัติ
ด้วยปัญญา การไม่ล่องลงทำอุปการะสมาทานและไม่พุดผิดจากความจริงเป็นต้น
แก่สัตว์เหล่านั้น ชื่อว่าปฏิบัติด้วยสัจจะ

นี่คือปฏิปทาของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ความเป็น
ผู้ฉลาดในอุบายทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย

ประโยชน์ที่นี้ ไม่ใช่ให้เกิดโลภะ แต่เพื่อละคลายโลภะ และชี้ให้เห็นโทษของ
อกุศล และแสดงหนทางที่จะทำให้กุศลเจริญขึ้น เพราะฉะนั้น จึงเป็นการไม่ล่องลง
แต่เป็นการทำอุปการะ สมาทาน และไม่พุดผิดจากความจริง ชื่อว่าปฏิบัติด้วยสัจจะ

บางท่านแม้จะรู้ว่าข้อปฏิบัตินั้นไม่ทำให้เกิดปัญญาเกิด แต่เมื่อหมู่คณะปฏิบัติก็ปฏิบัติตาม หรือเพื่อนฝูงชักชวนก็กระทำตาม เพราะว่าผู้ที่แสดงหนทางข้อปฏิบัตินั้นเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง หรือมีคนนับถือยกย่อง เพราะฉะนั้น เมื่อมีเพื่อนฝูงมิตรสหายที่มีความเห็นอย่างนั้น เข้าใจอย่างนั้นว่า ปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดปัญญา แม้จะพิจารณาเห็นว่าไม่ได้ทำให้เกิดปัญญาแต่ก็ยังตามไปปฏิบัติก็มี ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า ถ้าไม่จริงใจต่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรมแล้ว ย่อมมีความพอใจในลาภบ้าง ในยศบ้าง ในชื่อเสียงบ้าง และจะไปสู่ข้อปฏิบัติซึ่งไม่ทำให้ละกิเลส

ถ้ามีผู้บอกว่า ปฏิบัติเลย ไม่ต้องศึกษา ไม่ต้องเข้าใจอะไรเลย กับมีผู้บอกว่าให้ศึกษาเข้าใจก่อน และควรพิจารณาว่าอะไรเป็นเหตุเป็นผลที่ถูกต้อง จะเชื่อใคร

ต้องเป็นผู้พิจารณาด้วยตนเอง และถ้าจะเชื่อใคร ก็ต้องพิจารณาว่าเพราะอะไร เพราะว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีชื่อเสียง หรือบุคคลนั้นเป็นผู้มีเหตุผลสามารถทำให้เข้าใจพระธรรมได้

๑๙๕๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ กันยายน ๒๕๓๓

นี่เป็นยุคสมัยซึ่งแต่ละบุคคลต้องช่วยตัวเอง เพราะถ้าไม่พิจารณาข้อปฏิบัติจริง ๆ ย่อมหลงไปสู่นทางที่ไม่ทำให้เกิดปัญญา แม้ในสมัยพระผู้มีพระภาคก็มีผู้ที่แสดงหนทางผิด และมีผู้ที่ประพฤติตามผู้ที่แสดงหนทางผิด ๆ นั้นด้วย

อังคตตรนิกาย ตกนิบาต อุโปสถสูตร ข้อ ๕๑๐ มีข้อความโดยย่อว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสกับวิสาขาหมิคารมารดาเรื่องนิคัณฐอุโปสถ ซึ่งพวกนิครนถ์สอนสาวกอย่างนี้ว่า สัตว์เหล่าใดอยู่ทางทิศตะวันออก ตะวันตก เหนือ ใต้ อยู่เกินเขต ๑๐๐ โยชน์ออกไป จะทำร้าย หรือจะตี จะฆ่าก็ได้ และสอนให้ภรรยานาคบางเหล่า ไม่ภรรยานาคบางเหล่า ในวันอุโปสถพวกนิครนถ์สอนให้สาวกเปลื้องผ้าออกให้หมด แล้วให้พูดอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่เกี่ยวข้องต่อใคร ๆ ที่ไหน ๆ ความกังวลในสิ่งใด ๆ ที่ไหน ๆ ก็ไม่มี

แต่ความจริง มารดาบิดาของเขารู้ที่อยู่ว่า นีบุตรของเรา ตัวเขารู้ที่อยู่ว่า นีมารดาบิดาของเรา

อนึ่ง บุตรและภรรยาของเขารู้ที่อยู่ว่า นีสามีของเรา เขารู้ว่า นีบุตรภรรยาของเรา ทาสกรรมกรและคนอาศัยของเขารู้ว่า นีนายของพวกเรา เขารู้ว่า ทาสกรรมกรและคนอาศัยของเรา ด้วยประการฉะนี้ เขาสอนคนอื่นให้ถือความจริงในเวลาใด ก็ชื่อว่าเขาสอนให้ถือมุสาวาทในเวลานั้น เรากล่าวการสอนของเขานี้ในฐานมุสาวาท

ล่วงราตรีนั้นแล้ว เขาบริโภค (กินอยู่ใช้สอย) โภคะ เป็นอย่างของที่เจ้าของไม่ได้ให้ เรากล่าวการบริโภคของเขานี้ในฐานอนินาทาน

เพราะว่าผู้มีศรัทธาให้วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็เพื่อเป็นการบูชาคุณของผู้ที่ประพฤติถูก ให้ด้วยความศรัทธาในข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่เหมาะ ที่ควร แต่ถ้าผู้นั้นมี

ข้อปฏิบัติที่ผิด ที่ไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น เมื่อบริโศภกิจที่ผู้อื่นมอบให้นั้น ก็เท่ากับเป็นอทินนาทาน เพราะว่าเขาไม่ได้ให้ผู้ประพฤติผิด ปฏิบัติผิด แต่เมื่อได้รับมา และเป็นผู้ประพฤติผิด การบริโศภกิจของบุคคลเช่นนั้น จึงเป็นดังเช่นกับอทินนาทาน และคำสอนที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นคำสอนที่แท้จริง ก็เป็นคำสอนโดยฐานะของมุสาวาท

ถ. สืบเนื่องมาจากได้ฟังเทศของอาจารย์ และที่ผมต้องฟังเทศ เพราะในระยะ ๑๐ ปีหลังต้องไปทำงานต่างประเทศ ไม่ได้อยู่เมืองไทย จึงไม่ได้ฟังอภิธรรมมานาน เณร ๒ ปีสุดท้ายโชคดีมีคนส่งเทศไปให้ฟัง ซึ่งการฟังเทศก็เหมือนการเรียนรู้หนังสือด้วยตนเอง มีปัญหาที่ไม่เข้าใจก็ไม่รู้จะไปถามใคร ปัญหาบางอย่างเป็นเพียงเส้นผมบังภูเข หรือบางครั้งก็อาจจะสรุปผิด ๆ ก็ได้ ขอเรียนถามอาจารย์ สัก ๒ - ๓ ข้อก่อน

ข้อแรก การเจริญสติปัฏฐาน ผมเข้าใจว่า เราไม่จำกัดสถานที่ ไม่จำกัดเวลา ไม่จำกัดอิริยาบถ ไม่จำกัดอารมณ์ ปัญหาคือสำหรับคนธรรมดา อารมณ์ที่เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับความนึกคิดทางใจ เข้ามาพร้อม ๆ กัน จะทำอย่างไร

สุ. จิตเกิดขึ้นทีละ ๑ ขณะ และจะมีอารมณ์พร้อมกันในขณะเดียวกัน ๒ อย่างไม่ได้ นี่เป็นความเข้าใจขั้นปริยัติซึ่งจะต้องมีก่อนที่สติปัฏฐานจะเจริญ คือต้องทราบว่า จิตเกิดขึ้นทีละขณะ และรู้อารมณ์ทีละอย่าง

ในเมื่อสภาพธรรมเป็นจริงอย่างนี้ ปัญญาก็ต้องอบรมจนกระทั่งสามารถรู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ โดยที่ผัสสะจนธรรมได้เลย ในขณะนี้ ทุกคนเห็น และได้ยิน และก็นึก จิตเกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็วมาก แต่ปัญญาไม่สามารถจะรู้ความจริง เพราะความรวดเร็วของจิตซึ่งเกิดดับ และสติปัฏฐานยังไม่เคยเกิดเลย จึงต้องอาศัยปริยัติคือความเข้าใจในสัจจญาณจริง ๆ ว่า สัจจธรรมหรืออริยสัจจธรรม ก็คือการรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปตามความเป็นจริงในขณะนี้เอง

เพราะฉะนั้น ต้องทราบ ขณะใดสติเกิด ขณะใดหลงลืมสติ มิฉะนั้นแล้วสติเจริญไม่ได้ อย่างทางตาที่กำลังเห็น ปกติหลงลืมสติ แต่ขณะใดที่สติเกิดระลึกถึงสภาพธรรมทางตา คืออย่างไร ขณะที่ได้ยินเสียงเป็นปกติในชีวิตประจำวันมักจะ

หลงลืมสติ แต่เวลาที่ได้ยินและสติเกิดระลึกเพื่อรู้ลักษณะของสภาพได้ยินหรือเสียงที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง คืออย่างไร ซึ่งก็จะรู้ได้จากขณะที่สติเกิดเท่านั้น แต่ถ้าสติปฏิฐานยังไม่เกิด ก็เป็นการศึกษาตามปริยัติว่า จิตเกิดขึ้น ๑ ขณะและดับไป และรู้อารมณ์ทีละขณะ

เพราะฉะนั้น ต้องอบรมเจริญสติปฏิฐานเป็นปกติในขณะนี้ เพียงชั่วขณะนิดเดียวที่สติระลึกที่แข็ง หรือระลึกทางตาที่กำลังเห็น และปัญญาเกิด นั่นคือการอบรมเจริญสติปฏิฐาน ไม่ต้องไปคิดถึงสถานที่ หรือเลือกอารมณ์ที่ยังไม่ปรากฏ

ถ. ถ้าเป็นความคิดนึกทางใจที่ไม่ได้เนื่องมาจากปัญจทวาร สมมติว่าเรามีความฟุ้งซ่าน ความเดือดร้อนต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นมาเองต่างหาก ถือเป็นผลของอดีตกรรมหรือเปล่า

ส. ไม่เป็น ถ้าเป็นผลของอดีตกรรม ต้องเป็นวิบากจิต ต้องทราบว่าเป็นวันหนึ่ง ๆ จิตขณะไหนเป็นวิบากจิต จิตขณะไหนเป็นกุศลจิต อกุศลจิต ถ้าเป็นกุศลจิต อกุศลจิต ไม่ใช่ผลของอดีตกรรม ไม่ใช่วิบาก แต่เป็นผลจากการสะสมซึ่งไม่ใช่วิบาก

ถ. อีกข้อหนึ่ง อาจารย์เคยบรรยายในเทปว่า กรรมที่ให้ผล จะเป็นฝ่ายกุศลก็ดี อกุศลก็ดี ขึ้นกับเงื่อนไขหลายอย่าง เช่น ต้องถึงพร้อมด้วยคติสมบัติ อุปธิสมบัติ กาลสมบัติ ปโยคสมบัติ และเมื่อไรกรรมจะสิ้นผล กรรมนี้คล้าย ๆ พลังงานอย่างหนึ่ง ไซ้ไหม หรืออย่างไรไม่ทราบ

ส. หมายความว่า กรรมหนึ่ง ๆ จะหมดเมื่อไรหรือ

ถ. ใช่ วิบากของกรรม

ส. ไม่มีใครรู้ได้

ถ. เช่น คนทำปาณาติบาต ฆ่าสัตว์ เป็นอกุศลกรรม อกุศลกรรมนี้ให้ผลนานเท่าไรจึงจะหมด

ส. แล้วแต่กำลังของกรรม พูดได้แต่ว่า แล้วแต่กำลังของกรรม อย่างขณะนี้ที่เห็น ไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่าเป็นผลของกรรมอะไร กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ กำลัง

ได้ยินเดี๋ยวนี้ ทราบแต่เพียงว่าเป็นวิบากจิต แต่จะบอกว่าเป็นผลของกรรมในชาตินี้ หรือเป็นผลของกรรมในชาติก่อน หรือเป็นผลของกรรมในแสนโกฏิกัป บอกไม่ได้เลย

ถ. มีอยู่สิ่งหนึ่งซึ่งฟังเหมือนกับจะเข้าใจ แต่จริง ๆ ไม่เข้าใจ คือ ที่อาจารย์ ขอบพูดเสมอ ๆ เวลาใครเอาสติไปไว้ตรงไหน อะไรพวกนี้ ท่านอาจารย์ก็บอกว่า สติเป็นอนัตตา อย่างเรานึกขึ้นได้ว่า เรายืน นี่แข็ง และได้ยินเป็นเสียง สติที่รู้ต่อนั้น เป็นอนัตตาหรือเปล่า

ส. ทุกขณะเป็นอนัตตา ไม่มีอะไรเลยที่ไม่ใช่อนัตตา เห็นก็เป็นอนัตตา ได้ยินก็เป็นอนัตตา คิดนึกก็เป็นอนัตตา สติก็เป็นอนัตตา ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แต่ไม่รู้ว่าเป็นอนัตตา จึงยึดถือว่าเป็นเรา

ถ. ถ้าไปยึดถือว่าเป็นเรา ก็ไม่เป็นอนัตตา มีอีกคำที่อาจารย์พูดเสมอว่า เอาจิตไปจดจ้องเป็นโลภะ ผมงงว่า และแบบที่เจริญสติให้รู้วาทรงนี้แข็ง หรือได้ยิน เสียงน้ำฝนก็ว่าเป็นเสียง จะผิดกับแบบที่เขาทำอานาปานสติ หายใจเข้ารู้ว่าเข้า ออกรู้ว่าออกอย่างไร ซึ่งตรงนั้นก็บอกว่าเป็นโลภะ ผิดตรงนั้น ไม่เป็นอนัตตา เป็นตัวเรา สองแบบนี้ผมแยกไม่ค่อยออก

ส. ธรรมต้องสอดคล้องกัน จิตเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัยและดับไป เพราะฉะนั้น จะเอาสติ ทำอย่างไร จะเอาได้อย่างไร จิตทุกขณะเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย สติก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าสติเกิดก็มีปัจจัยที่สติจะระลึกลักษณะของ สภาพธรรม ถ้าสติไม่เกิด สภาพธรรมอื่นก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

แม้แต่คำที่ว่า จะเอาสติไปตั้ง ก็ยังมองไม่ออกว่าจะทำอย่างไร ตอนไหน เพราะว่าจิตขณะหนึ่งเกิดขึ้นเห็น จะเอาไปตั้งไว้ที่ไหน ใครจะเป็นคนเอาสติมาตั้งไว้ ที่เห็น หรือลมหายใจก็มีเป็นปกติ แล้วแต่ว่าสติจะเกิดหรือไม่เกิด เพราะฉะนั้น ใครจะ เอาสติจากไหนไปตั้ง เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้เลย แต่จะต้องอบรมเจริญปัญญา เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ปัญญา หมายความว่าเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและกำลังปรากฏตามความเป็นจริง ไม่ใช่ให้ไปทำอย่างอื่น แต่อบรมเจริญความรู้ ความเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ

ถ. ที่ผมกำลังพยายามเข้าใจ แต่ยังไม่เข้าใจ คือ ที่เจริญสติปัฏฐานเจริญให้รู้ว่า นี่เป็นเสียง ตรงนี้เป็นเย็น ร้อน อ่อน แข็ง กับที่เอาสติไประลึกรู้ว่า นี่เป็นเพียงแข็ง ไม่ได้เป็นรูปร่างสัณฐาน หรือเสียงก็สักแต่ว่าเสียง ตรงนี้ต่างกันตรงไหน

ส. ตั้งต้นใหม่ เปลี่ยนใหม่ อบรมเจริญความเข้าใจ ไม่ต้องไปนึกถึงสติปัฏฐาน หรืออะไรทั้งหมด อบรมเจริญความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ลืมเรื่องสติ ไม่ต้องนึกถึงชื่อสติ แต่ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา อบรมเจริญปัญญาเข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา นั่นก็คือตัวสติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่าอยากให้สติไปตั้งที่นั่น อยากจะให้สติไปตั้งที่นี่ แต่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ที่กำลังปรากฏหรือเปล่า และวิธีที่จะเข้าใจก็คือฟังมาแล้วเรื่องของสภาพธรรมว่า ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ทางตาที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ก็เป็นสภาพรู้ อบรมความเข้าใจว่า ขณะที่กำลังเห็นนี้เป็นสภาพรู้ นั่นคือสติปัฏฐานโดยตรง

ไม่มีการเอาสติไปตั้งตรงนั้นตรงนี้เลย และไม่มีการสงสัยว่า ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่าเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม เพราะเหตุว่าเสียงเข้าใจแล้วว่าไม่ใช่สภาพรู้ แต่ที่เสียงปรากฏ เพราะปรากฏกับสภาพรู้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่เสียงปรากฏตามปกติ ปัญญารู้ในลักษณะของเสียงซึ่งเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง หรือรู้ว่าขณะนี้ เป็นสภาพที่กำลังรู้เสียง ไม่มีเราอีกต่อไป มีแต่เพียงสภาพรู้เสียงที่กำลังได้ยินเสียง นี่คือการอบรมเจริญความรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ

ถ. ตรงนี้สำคัญมาก ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์

ส. ปกติของปุถุชน เห็น หลงลืมสติ ทันทีที่ตื่นลืมตา หลงแล้ว มีโลภะเกิดขึ้น มีความต้องการติดตามไปตลอดวันที่โทษะไม่เกิด หรือกุศลจิตไม่เกิด

นี่ก็แสดงให้เห็นความต่างกัน เปรียบเทียบดูว่า วันหนึ่ง ๆ ของคนที่มีกิเลส เห็นแล้วเป็นอกุศลโดยตลอด แต่คนที่สะสมปัญญา มา เห็นแล้วเป็นปัญญาจึงดับ กิเลสได้ มิฉะนั้นแล้วจะดับกิเลสไม่ได้เลย เพราะอะไร ก็เพราะเมื่อเห็นแล้วกิเลสเกิด เพราะฉะนั้น จะดับกิเลสได้ต่อเมื่อเห็นแล้วปัญญาเกิด เวลาได้ยินแล้วกิเลสเกิด จะดับกิเลสได้ก็ต่อเมื่อกำลังได้ยินนั้นแหละปัญญาเกิด จึงดับกิเลสในขณะนั้นได้ จนกระทั่งไม่มีกิเลสเหลือเลย

นี่คือความต่างกันของปัญญาชั้นต่าง ๆ เช่น ขั้นการฟัง ไม่มีใครที่จะไม่เข้าใจ เรื่องนามธรรมและรูปธรรม เรื่องสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เรื่องนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ เรื่องรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ ไม่มีใครสงสัย แต่กำลังเห็น ปัญญาเกิดคืออย่างไร

ถ. เห็นแล้วปัญญาเกิด เห็นแล้วโลภะเกิด หรือกิเลสเกิด คือ โกรธ เห็นแล้วหมั่นไส้ขึ้นมา ๒ จุดนี้ ผมว่าคงกระโดดจากจุดนี้ไปยาก แต่เป็นอย่างนี้ได้ไหม คือ ตอนแรกก็หมั่นไส้ และเรารู้สึกว่า นี่เราหมั่นไส้แล้ว เตือนตัวเองว่า เราจะขัดเกลาลดความหมั่นไส้ลง อย่างนี้ได้ไหม จะเรียกว่า ปัญญาค่อย ๆ ออกขึ้นมา นิดหนึ่งได้ไหม เป็นไปได้ไหมลักษณะนี้

ส. ไม่ใช่เรื่องอนุญาติ แต่เป็นเรื่องสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า นามธรรมทั้งหมด ไม่ว่าวิษยาก็เป็นนามธรรม หมั่นไส้ก็เป็นนามธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจะไม่เข้าใจพยัญชนะที่ว่า ผู้เจริญสติปัฏฐาน คือ ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาเหมือนนักรบที่ยิงไกลและยิงไว จะไม่เข้าใจเลย ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ

แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานโดยถูกต้องและอบรมแล้ว จะรู้ได้เลยว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาและไม่มีตัวตน และสภาพธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นไปอย่างรวดเร็วและสั้นมาก ถ้าสติไม่เกิด ขณะนี้อาจจะกำลังจดจ้องอยู่ที่หนึ่งทีใด กำลังสนใจที่หนึ่งทีใด แต่ถ้าสติเกิด ละคลายความติด แล้วแต่ว่าสภาพธรรมใดจะมี

ปัจจัยเกิดขึ้นปรากฏ จะเห็นสภาพธรรมละเอียดยิ่งขึ้น เพราะว่าเพียงเสียงชนิดเดียว ก็ได้ยินแล้ว อย่างเวลานี้ อาจจะเป็นเสียงน้ำฝนหยด นี่โดยพยัญชนะที่ใช้คำว่า เสียงน้ำฝนหยด แต่จริง ๆ แล้วเสียงนั้นเล็กแผ่ว แต่ก็ดัง และก็รู้แล้ว เพราะฉะนั้น ปัญญาที่รู้ รู้ในขณะที่เสียงนั้นปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และ ทันทิที่เสียงนั้นหมดไป สภาพธรรมอื่นมีปัจจัยเกิด สติก็ระลึกรู้ในลักษณะของ สภาพธรรมนั้น

เพราะฉะนั้น จะเห็นความเป็นปริตตธรรม คือ ธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิด และดับอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งเห็นว่าไม่มีสาระ ไม่ว่าจะสุข ความรู้สึกชนิดเดียว ก็เปลี่ยนเป็นเห็น เปลี่ยนเป็นได้ยิน เปลี่ยนเป็นการรู้สึกแข็ง สามารถที่จะยิ่งไกล คือ สิ่งซึ่งเวลาที่สติปฏิฐานไม่เกิดจะเหมือนไม่ปรากฏ แต่ความจริงแล้วจิตได้ยิน แต่ไม่หา แทนปัญญาจึงไม่รู้ในเสียงที่ปรากฏ ผ่านไปเหมือนกับว่าไม่ได้ยิน หรือกำลังเห็น ก็ผ่านไปเหมือนไม่เห็น แต่ถ้าปัญญาสามารถระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ทั่ว ทั้ง ๖ ทวาร และเป็นผู้ที่ยิ่งรู้ก็ยิ่งละ สภาพธรรมจะยิ่งปรากฏโดยละเอียดขึ้น เหมือนกับการยิงซึ่งยิงได้ไกลมาก ไม่ว่าสิ่งนั้นจะปรากฏเพียงเล็กน้อยชนิดหนอย สักเท่าไร ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพียงแวบเดียวที่เกิดขึ้น ปรากฏ ก็สามารถรู้ในลักษณะซึ่งเป็นนามธรรมและรูปธรรมได้

นี่คือผู้ที่ยิ่งไกล คือ สิ่งที่เคยก่อนนี้ไม่เคยสังเกต ไม่เคยรู้ว่าเกิดขึ้นปรากฏเพียง ช่วงขณะสั้น ๆ และดับไป เพราะว่าไม่สนใจในเสียงนั้น ในกลิ่นนั้น และก็หลงลืมสติ เพราะอวิชชาทำให้ไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมนั้น แต่สติมีลักษณะตรงกันข้ามกับ อวิชชา เพราะว่าสภาพธรรมใดที่ปรากฏเป็นปกติ เวลาที่สติระลึก สภาพธรรมนั้นก็ ปรากฏเหมือนปกติ แต่ปรากฏกับสติด้วย

อย่างแข็ง ทุกคนกระทบได้ มีสภาพที่รู้แข็ง คือ กายวิญญูญาณ ไม่ใช่เรา เป็นสภาพที่อาศัยกายจึงเกิดขึ้นรู้สิ่งที่กำลังกระทบสัมผัสว่าแข็ง ขณะนั้นโดยปกติแล้ว หลงลืมสติ แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีสติ แข็งนั้นก็ปรากฏตามปกติกับสติด้วย ด้วยเหตุนี้

จึงรู้ลักษณะของแข็ง และรู้ว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง พร้อมกันนั้นก็รู้ว่าไม่ใช่เรา
ที่กำลังรู้แข็ง แต่เป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้เท่านั้น

นี่คือปกติธรรมดาจริง ๆ แต่ปัญญาเท่านั้นที่เจริญขึ้น ๆ จนสามารถประจักษ์
การเกิดขึ้นและดับไป จึงชื่อว่ายิ่งไฉ เพราะว่ามันที่ที่สภาพธรรมเกิดและดับ ก็สามารถ
รู้ได้ตามความเป็นจริง

๑๙๕๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ กันยายน ๒๕๓๓

ถ. สมมติว่าเห็นของสวย ถ้าบอกว่า เป็นเพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา อย่างนั้นเขาเรียกว่าเกิดปัญญา แต่ก่อนที่จะเกิดปัญญา เห็นแล้วชอบ อยากได้ และเรารู้ว่าเราอยากได้ เป็นสภาพธรรมทางนามธรรมที่เกิดขึ้น อย่างนี้จะได้ไหม คือรู้สึกตัวว่าโลภแล้ว

สุ. ทั้งหมดต้องรู้จนทั่ว ไม่ได้กันว่าไม่ให้พอใจ เพราะถ้าเห็นสิ่งที่น่าพอใจ ก็ต้องเกิดพอใจขึ้น แต่ปัญญารู้จักแม้ความรู้สึกที่ต่างกัน ขณะที่กำลังพอใจ เป็นสุข และกำลังเห็น ต่างกันแล้ว คือ สามารถที่จะละการที่เคยยึดถือและติดในสิ่งนั้น เพราะปัญญารู้ว่าเป็นแต่เพียงรูปธรรมและนามธรรมเท่านั้น

เป็นเรื่องละโดยตลอด เรื่องของการอบรมเจริญปัญญา คือ ละความไม่รู้ เพราะรู้ขึ้นว่าเป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น

ถ. ถ้าเป็นอย่างนี้ เรายังละไม่ค่อยได้ แต่เรารู้ว่าเรามีกิเลส เรารู้ว่าโกรธ เรารู้ว่าหมั่นไส้ การรู้ขึ้นเริ่มจะมีปัญญาได้ไหม

สุ. เป็นปัญญาต่างชั้น จนกว่าจะถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งก็คือการรู้ ในขณะที่กำลังหมั่นไส้นั้นเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และยังเห็นว่าเป็นอกุศลด้วย มิฉะนั้นแล้วก็ไม่รู้ ก็หมั่นไส้ไปเรื่อย ๆ ไม่รู้ว่าขณะนั้นเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น นอกจากจะรู้ว่าเป็นนามธรรมแล้ว ยังรู้ว่าเป็นอกุศลด้วย

ถ. อย่างนี้เรียกว่า ยิ่งเร็ว ได้ไหม

สุ. ต้องเป็นลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น

ถ. บุคคลที่มีปัญญาละเอียด เช่น พระโพธิสัตว์ เป็นต้น เป็นผู้ที่ใคร่ครวญธรรมเนืองนิตย์ และมีปัญญาคมที่จะละเอียดในนามธรรมรูปธรรมต่าง ๆ ซึ่งต่างกับ

บุคคลผู้บรรลุ เช่น บรรลุเป็นพระโสดาบันที่ไม่สามารถแทงตลอดเป็นพระอรหันต์ได้ แสดงว่าความละเอียดในการพิจารณาธรรมนั้นต่างกัน ใช่มั้ย

ส. ปัญญาไม่ถึงความสมบูรณ์ที่จะเป็นพระอรหันต์ ถ้าพระโพธิสัตว์ กระทบสัมผัสสิ่งที่แจ้งในระหว่างที่กำลังบำเพ็ญพระบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ ปัญญาถ้าต้องการที่จะเป็นพระอรหันต์ สามารถที่จะแทงตลอดในอริยสัจธรรม ในขณะนั้น เพราะเหตุว่าคือธรรมธรรมดา ตามปกติ ไม่ผิดปกติเลย

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปัญญารู้ว่า ปัญญารู้สิ่งที่มีจริง ๆ ตามปกติ ตามธรรมดา นั้นเอง ด้วยเหตุนี้แต่ละคนจึงสามารถรู้จักปัญญาของตนเองตามความเป็นจริงว่า รู้จริงหรือเปล่าในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ถ้ารู้จริงหมายความว่าสามารถ แทงตลอดเมื่อเหตุสมควรแก่ผล แต่เนื่องจากพระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีที่จะเป็น พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อแจ้งปรากฏกับพระโพธิสัตว์ แต่ยังไม่มีความสมบูรณ์ ของปัญญาที่จะเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าโดยประจักษ์แจ้งการเกิดดับของแจ้งที่ กำลังปรากฏในขณะนั้น

สำหรับบุคคลอื่น อย่างพระโสดาบัน มีการสะสมมาที่จะประจักษ์แจ้ง การเกิดดับของแจ้ง ของนามธรรมและรูปธรรม สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ในขณะที่กำลังเห็น กำลังฟัง กำลังได้ยิน อาจจะกำลังหมั่นได้ หรืออะไรก็ได้แต่ เพราะว่าความสมบูรณ์ของปัญญาจะพร้อมในกาลไหน บุคคลอื่นไม่สามารถรู้ได้เลย เพียงแต่การที่แจ้งปรากฏและสติระลึก เริ่มที่จะรู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม นี่เป็นเหตุที่จะให้บรรลุถึงการดับกิเลส แทงตลอดในการเกิดดับของสภาพที่รู้แจ้งและ แจ้งได้ แต่เหตุนี้จะสมบูรณ์วันไหน เมื่อไร ไม่มีใครสามารถรู้ได้

สำหรับพระโพธิสัตว์มีปัญญาที่จะแทงตลอดได้ แต่เนื่องจากทรงปรารถนาการ เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งไม่พร้อมที่จะแทงตลอดเป็นพระอรหันต์สัมมา- สัมพุทธเจ้าในระหว่างที่กำลังทรงบำเพ็ญพระบารมีได้ แต่เมื่อถึงกาลที่บารมีครบถ้วน สมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ พระอริยบุคคลแต่ละท่านก็รู้ว่า สภาพธรรมที่เป็นอนัตตาเกิดขึ้นรู้และประจักษ์แจ้ง

ลักษณะของสภาพธรรมเพราะความสมบูรณ์ของปัญญาที่สะสมมาแล้ว แล้วแต่ว่า ปัญญานั้นจะเป็นขั้นพระโสดาบัน หรือพระสกทาคามี หรือพระอนาคามี หรือพระอรหันต์ แต่สภาพธรรมก็ตามปกติอย่างนี้

เพราะฉะนั้น พระโสดาบันท่านก็ทราบว่ ปัญญาของท่านไม่ถึงขั้นพระสกทาคามี แม้ว่าสภาพธรรมก็คือแจ้งตามธรรมดา เห็นตามธรรมดา ได้ยินตามธรรมดา แต่ต่างกันที่ปัญญา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเรื่องของปัญญาเท่านั้นที่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ ไม่ใช่เป็นเรื่องการอยากจะทำเอาสติไปไว้ตรงนั้นตรงนี้ พุ่มเทความเพียร ความพยายาม โดยที่ไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. เท่ากับว่า ปัญญาอบรมลักษณะของธรรมที่กำลังปรากฏ รู้ความจริงไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะสมบูรณ์ ถึงพร้อมขั้นไหน ก็บรรลุขั้นนั้น

ส. และบุคคลนั้นจะเป็นผู้รู้ว่ ปัญญาแค่ไหน ขณะที่กำลังเห็น สติระลึก รู้แค่ไหน ขณะที่กำลังได้ยิน ขณะที่กำลังกระทบสัมผัส ขณะที่กำลังคิดนึก ปัญญาขั้นไหน หรือปัญญาแค่ไหน ผู้นั้นเป็นผู้รู้ด้วยตนเอง เป็นปัจจุัตตัง

ถ. ผมสงสัยเรื่องลักษณะของรูปนาม ขอเรียนถามว่า กุศล อกุศล เป็นลักษณะของนาม ใช่ไหม

ส. ถูกต้อง ถ้าทราบว่ รูปไม่ใช่สภาพรู้ เพราะฉะนั้น สภาพรู้ทั้งหมดเป็นนามธรรม รูปไม่หิว รูปไม่เหนื่อย รูปไม่ริษยา รูปไม่ได้จำอะไร รูปไม่อึด สภาพของอาการรู้ทั้งหมดไม่ว่าจะโดยลักษณะใด ๆ เป็นนามธรรมแต่ละชนิด

ถ. อกุศลกรรมเป็นนามธรรมหรือเปล่า

ส. เป็นนามธรรม

ถ. โลกะเป็นสภาพรู้หรือ

ส. เป็นนามธรรม ใช้คำว่า สภาพรู้ ซึ่งต่างจากรูป ถ้าจะแยกสิ่งที่มีจริงออกเป็น ๒ อย่าง คือ อย่างหนึ่งไม่รู้อะไรเลย ไม่ใช่สภาพรู้ และอีกอย่างหนึ่งเป็นสภาพรู้ อย่างความตั้งใจ รูปไม่ได้ตั้งใจอะไรเลย รูปไม่เห็น รูปไม่ได้ยิน

ถ. ขณะที่เราทราบว่า โลกะ หรือโทสะเกิด เป็นสติสัมปชัญญะขั้นธรรมดา ไซ้ไหม

ส. ขั้นธรรมดา จนกว่าจะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม จึงจะเป็นสติปัฏฐาน เพราะวาสติสัมปชัญญะก็เพิ่มขึ้นเป็นขั้น ๆ

ถ. อาจารย์กล่าวว่า ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุปัจจัย เหตุปัจจัยเป็น ลักษณะของโยนิโสมนสิการ หรือเป็นลักษณะของปัจจัยปริคคหญาณ

ส. ไม่ใช่ไซ้ได้ไหม แต่ถ้าใช้คำว่า ปัจจัยปริคคหญาณ หมายความว่า เป็นปัญญาที่เกิดพร้อมสติที่กำลังรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม และรู้ด้วยว่า สภาพธรรมนั้นเกิดเพราะเหตุปัจจัย จึงละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน นั่นคือปัจจัยปริคคหญาณ ซึ่งเกิดหลังจากที่นามรูปปริจเฉทญาณเกิดแล้ว แต่สำหรับ เหตุปัจจัยตามธรรมดา ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม สภาพธรรมใดที่เกิดต้องมีเหตุปัจจัย จึงทำให้เกิดทั้งนั้น ถ้าไม่มีเหตุปัจจัย สภาพธรรมใด ๆ จะเกิดไม่ได้เลย

ถ. ญาณแต่ละขั้นไม่เคยเกิดมาในสังสารวัฏฏ์ ไซ้ไหม

ส. ถ้าวันนี้ผู้ที่นามรูปปริจเฉทญาณเกิดแล้ว ปัจจัยปริคคหญาณเกิดแล้ว สัมมสนญาณเกิดแล้ว และตายชาติหน้าก็เกิดอีก จะบอกว่า นามรูปปริจเฉทญาณ ยังไม่เคยเกิดได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. แต่สำหรับคนที่ยังไม่เคยเกิดเลย เวลาที่นามรูปปริจเฉทญาณเกิด เป็นครั้งแรก ก็เกิด แต่ไม่ใช่จะเป็นผู้ที่สงสัยว่า ชาติก่อนเคยเกิดไหม หรืออะไรอย่างนี้ ถ้าคนนั้นตายไปแล้วก็มีการเกิดอีก การอบรมเจริญปัญญา ก็เจริญต่อไปอีก ข้อสำคัญที่สุด ที่ใช้คำว่า นามรูปปริจเฉทญาณ ถ้าเราไม่คิดถึงคำนี้เลย เพราะว่า คำนี้แทนสภาพของปัญญาที่กำลังประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยไม่มี ตัวตนเลยในขณะนั้น ไม่มีโลกที่รวมกันอยู่แบบนี้ แต่เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทีละอย่าง ทางมโนทวารที่ปัญญากำลังแทงตลอด ถ้าเข้าใจความหมายนี้ เวลาถึง ปัจจัยปริคคหญาณก็ไม่ต่างกัน คือ ต้องเป็นปัญญาที่รู้ทางมโนทวาร และมี

สภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ละอย่าง แต่ความรู้เพิ่มขึ้น และเวลาที่เป็นสัมมสนญาณ ก็ไม่ต่างอีก คือ ต้องเป็นมโนทวารวิถี จะต้องเป็นการรู้ด้วยปัญญาทางมโนทวาร และมีสภาพธรรมปรากฏที่ละอย่าง ไม่ได้รวมกันอย่างโลกที่กำลังปรากฏรวมกันอย่างนี้ แต่ปัญญาเพิ่มขึ้นอีก แต่ละวิปัสสนาญาณก็คือการรู้อารมณ์ทางมโนทวาร และปัญญาเพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องไปติดที่ชื่อว่า นี่จะเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ หรือจะเป็นสัมมสนญาณ หรือนามรูปปริจเฉทญาณจะเกิดอีกหรือเปล่า แต่ให้เข้าใจว่า ที่ใช้คำว่า วิปัสสนาญาณ เพราะว่าเป็นการประจักษ์แจ้งสภาพธรรมที่ไม่รวมกัน

ต้องทราบความต่างกันของวิปัสสนาญาณ กับขณะที่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ คือ ขณะใดที่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ โลกรวมกันทั้ง ๖ ไม่ใช่การแทงตลอด แต่เวลาที่เป็นวิปัสสนาญาณ โลกไม่มีเลย ไม่มีการรวมกัน แต่มีสภาพธรรมปรากฏแน่นอน จะไม่มีสภาพธรรมปรากฏไม่ได้ ขณะนี้สภาพธรรมก็ปรากฏ แต่รวมกัน แต่เวลาที่เป็นวิปัสสนาญาณ สภาพธรรมปรากฏแต่ไม่รวมกันเลย ตามความเป็นจริงเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ปัญญาที่จะประจักษ์แจ้งคือวิปัสสนาญาณก็ต้องประจักษ์แจ้งการไม่รวมกันทางมโนทวารที่ละอย่าง เป็นเรื่องของสังขารขันธ์ เป็นเรื่องของเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของความรู้ที่จะค่อย ๆ เจริญขึ้น

ข้อสำคัญที่สุด คือ ละคลายเพิ่มขึ้น ถ้าไม่มีการละคลาย ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา เพราะฉะนั้น ขณะใดที่จะนั่ง ไม่ใช่การละคลาย ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา ขณะที่ตั้งใจจะเอาสติไปไว้ตรงนั้นตรงนี้ ขณะนั้นไม่ใช่การละคลาย จึงไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา

การละคลาย คือ ขณะนี้มีกิเลส มีอวิชชา มีความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ละคลาย คือ สติเกิด และค่อย ๆ เข้าใจขึ้น นั่นคือ ละคลายความไม่รู้ตั้งแต่ต้น จนกว่าจะถึงการดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

ถ. ยังไม่เข้าใจพยัญชนะที่ว่า การสังสมบุญและการสังสมบาป คือ จิต เจตสิก รูปเกิดที่ไหนก็ดับที่นั่น จะมีการสังสมบุญและบาปได้อย่างไร

สุ. จิตขณะที่ตั้งไปเป็นปัจจัยให้ขณะจิตต่อไปเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จิตขณะต่อไปก็มีทุกอย่างอย่างซึ่งจิตขณะก่อนได้สะสมไว้ สืบต่อไปจากขณะนี้ สู่อีกขณะหนึ่ง

ทุกท่านก็คงได้เคยฟังพระธรรมมาแล้ว เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปี มิฉะนั้นคงไม่สนใจ ที่จะฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และคงจะก่อนนั้นไปอีก คือ ในสมัย พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ก็คงเป็นผู้ที่ได้เคยฟังพระธรรมมาแล้ว แต่ผลของการฟังพระธรรมในชาตินี้ ซึ่งสืบต่อเนื่องมาในชาติก่อน ๆ ๒,๕๐๐ กว่าปี หรือก่อนนั้นไปอีก ชาตินี้ปัญญาเพิ่มขึ้นอีกน้อยหรือมาก

ถ้าเพิ่มขึ้นอีกเพียงเล็กน้อย ตั้งนานมาแล้วผลจากการฟังจนถึงชาตินี้ ได้เข้าใจแค่นี้ เพราะฉะนั้น ต้องฟังต่อไปอีก เพื่อจะได้เข้าใจต่อไปอีก และสติปัญญาก็จะเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมเพื่อที่จะเข้าใจต่อไปอีก

นี่เป็นเหตุที่ทุกคนเป็นผู้ตรง แต่ไม่ทอดยอ เพราะว่ามีสภาพธรรมให้ศึกษา อยู่ตลอดเวลา โดยการฟังพระธรรมและเข้าใจขึ้น ๆ และเจริญกุศลทุกประการเพื่อ ขัดเกลากุศลด้วยความจริงใจที่จะละคลายอกุศล ไม่ใช่ต้องการหรือปรารถนาสิ่งอื่น

นี่คือผู้ที่เห็นคุณของพระธรรม และเห็นโทษของอกุศล และรู้ว่าสิ่งที่ควรเจริญ ในชาตินี้ คือ ปัญญา เพราะว่าสิ่งอื่นไม่สามารถติดตามไปได้ ทรมณ์สมบัติทั้งหมดที่มีอยู่ก็ติดตามไปไม่ได้ แต่ปัญญา ความเข้าใจพระธรรมจากชาติหนึ่งไปอีกชาติหนึ่ง จะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบขณะจิตที่เป็นผู้ที่จริงใจต่อการ เจริญกุศลเพื่อที่จะขัดเกลากิเลส หรือว่าขณะนั้นมีความต้องการอย่างอื่น

**มโนรทปฺปฺรณี อรรทกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต อรรทกถา
ปณฺธิตอัจจรรคที่ ๕ อรรทกถาสูตฺรที่ ๒** มีข้อความที่แสดงความหมายของจิตที่
ตั้งไว้ผิด ซึ่งข้อความมีว่า

... กุศลมีจำนวนน้อย ไม่ว่าจะเป็นการให้ไปไม่ประมาณกำมือหนึ่ง หรือกุศล ใหญ่ ๆ เช่น การให้ของเวลามพราหมณ์เป็นต้น ก็ตามเกิด ถ้าปรารถนาวิภูษสมบัติ จิตชื่อว่าตั้งไว้ผิด ด้วยอำนาจอิงวิภูษะ สามารถนำวิภูษะเท่านั้นมาให้ หาสามารถนำ

วิวิญญูมาให้ไม่ แต่เมื่อบุคคลปรารถนาวิวิญญูอย่างนี้ว่า ขอทานกุศลของเรา
จงนำมาซึ่งความสิ้นอาสวะ ชื่อว่าตั้งไว้ชอบด้วยอำนาจวิวิญญู ย่อมสมารถให้
ทั้งพระอรหันต์ ทั้งปัจเจกโพธิญาณทีเดียว สมจริงดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า

ปฏิสัมภิทา ๑ วิโมกข์ ๑ สวากบารมี ๑ ปัจเจกโพธิ ๑ พุทธภูมิ ๑
ทั้งหมดนั้น บุคคลย่อมได้ด้วยจิตที่ตั้งไว้ชอบนั้น

ก็ในสูตรทั้ง ๒ นี้ ท่านกล่าวทั้งวิวิญญูและวิวิญญู

จบ อรรถกถาสูตรที่ ๒

ซึ่งในสูตรที่ ๑ ก็มีความข้อความคล้ายคลึงกัน

เพราะฉะนั้น กว่ากิเลสจะหมด ต้องเป็นผู้ตั้งจิตไว้ชอบ คือ ไม่ได้ปรารถนา
อย่างอื่น แม้ในขณะที่เจริญกุศล ก็เพื่อขัดเกลากิเลส

ถ. ฟังแล้วอยากจะทำ แต่ไม่ค่อยมั่นใจ ขอให้อาจารย์พูดให้มั่นใจ
กุศลน้อยก็ตาม กุศลใหญ่ก็ตาม กุศลชนิดเดียว ใส่บาตรองค์เดียว พันวิญญูได้ไหม

ส. ตั้งปรารถนาอย่างไร

ถ. ขอพันวิญญู

ส. ก็คือไม่ติดในผลที่จะได้รับเพราะท่านนั้น ต้องการสละเท่านั้น

ถ. ขณะที่จิตโกรธ หรือยินดี หลง ถือว่าตั้งจิตไว้ผิดหรือเปล่า

ส. ตั้งไว้ผิด เพราะเพียงแต่เวลาที่ทำกุศลและปรารถนาอย่างอื่น ขณะนั้น
จิตก็ตั้งไว้ผิดแล้ว ไม่ต้องกล่าวถึงขณะที่เป็นอกุศล เพราะแม้ทำกุศลและปรารถนา
ผลอื่นของกุศลนั้น ก็เป็นจิตที่ตั้งไว้ผิดแล้ว

ถ. ถือว่าตั้งไว้ผิด ไม่ต้องถึงกับเป็นอกุศล

ส. ไม่ต้องกล่าวถึงอกุศล เพราะแม้กุศลและปรารถนาผลของกุศลก็ยังเป็น
จิตที่ตั้งไว้ผิด เพราะนำมาได้แต่วิญญู ไม่สามารถนำออกจากวิญญูได้

ถ. ที่ถือว่าตั้งไว้ผิด ก็เพราะเป็นกุศลที่เป็นไปในวิญญู

ส. อิงวิญญู

ถ. ถ้าไม่อิงวิญญู เป็นวิวิญญูกุศล จึงจะถือว่าตั้งจิตไว้ชอบ

ส. เพราะฉะนั้น แต่ละท่านที่ทำกุศลสามารถรู้ตนเองได้ว่า ขณะนั้น จิตตั้งไว้ผิด หรือจิตตั้งไว้ชอบ

ถ. จิตที่ตั้งไว้ถูกกับตั้งไว้ผิดในขณะที่ทำบุญทำทาน ก่อนอาจารย์จะบรรยาย คุณพีสงวน สุจริตกุล มาชวนไปทำบุญ ตอนนั้นไม่ได้ตั้งอะไรไว้เลย และไม่ได้คิดมาก่อนว่าจะบริจาคด้วย คุณพีสงวนมาชวนก็บอกว่า เอา ๒ ชุดแล้วกัน แต่ขณะนั้นจนถึงเดี๋ยวนี้ถ้าอาจารย์ไม่มาเตือน ก็ยังไม่ได้ตั้งอะไรเลย ให้ไปเฉย ๆ

ส. ไม่ปรารถนาผลอะไร ก็ถูกแล้ว

ถ. จะกลายเป็นโมฆะหรือเปล่า

ส. นี่หวังแล้ว บางท่านยังไม่ทันจะทำกุศลเลย ถามก่อนว่า ทำบุญอย่างนี้ได้บุญมากไหม ยังไม่ได้ทำ แต่หวัง ทำบุญอย่างนี้จะได้บุญมากไหม ทำอย่างนี้จะได้บุญน้อยหรือได้บุญมาก แสดงถึงการหวังผลซึ่งอิงวิภวภูมิจึงเป็นการตั้งจิตไว้ผิด

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. การตั้งไม่ได้หมายความว่า จะต้องตั้ง ไม่ได้หวังอะไร แต่มีการขัดเกลา กิเลส นั่นคือการเป็นผู้ที่ไม่ติดในผล เพราะบางคนไม่รู้ตัวว่าติด ยังไม่ได้ทำแต่คิดถึงผลแล้ว นั่นคือเป็นผู้ติดในผล

ถ. การเจริญกุศลเพื่อให้กุศลหมดไป เช่น ให้ทานโดยไม่หวังผล และเห็นโทษขณะที่อกุศลเกิดขึ้นว่ามีโทษ และต้องการให้อกุศลนั้นหมดไป เปลี่ยนเป็นกุศลขึ้นอย่างนี้ก็ชื่อว่าเพื่อถึงฝั่งพระนิพพาน ใช่ไหม

ส. บารมีทั้งหมดเป็นเครื่องประกอบของปัญญาบารมี เพราะฉะนั้น ต้องมีปัญญาบารมีที่จะรู้ด้วย ไม่ใช่ไม่เจริญปัญญาเลย หวังอย่างเดียว คือ ให้ทานก็เกินไปไม่ได้ที่จะให้ถึงฝั่ง คือ การหมดจากกิเลส

๑๙๕๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ กันยายน ๒๕๓๓

ถ. บารมี ๑๐ ปัญญาต้องรู้เรื่องสติปัฏฐาน จึงจะเป็นปัญญาบารมีใช้ใหม่

ส. ปัญญาที่เจริญขึ้นตามลำดับ อย่างเห็นโทษของอกุศล และรู้ว่าควรจะละอกุศล และเจริญทุกอย่างเพื่อดับอกุศล

ถ. เพื่อดับอกุศลเป็นสมุจเฉท จึงจะชื่อว่าหนทางถึงฝั่งพระนิพพาน และบารมีอื่น ๆ ที่เป็นบริวารของปัญญาก็เช่นเดียวกัน คือ เพื่อต้องการให้ออกุศลนั้นหมดไปเป็นสมุจเฉท

ส. เพราะว่าส่วนใหญ่คนทำบุญ ทำทำไม

ถ. หวังผล ต้องการได้รับสิ่งตอบแทน

ส. ในขณะนั้นไม่รู้เรื่องโทษของอกุศลเลย แต่คนที่เกิดอกุศลและรู้ว่าอกุศลน่ารังเกียจ เป็นภัย ผู้นั้นมีปัญญาจึงเห็นอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีปัญญากุศลทั้งหลายจึงจะเป็นบารมี เพราะว่าอาศัยปัญญานั้นเองรู้โทษของอกุศล ถ้าไม่มีปัญญาไม่รู้โทษของอกุศล ก็ไม่ใช่บารมี

ถ. เพราะฉะนั้น ต้องประกอบด้วยปัญญา ต้องเป็นปัญญาบารมี เห็นโทษของอกุศล

ส. สัจจบารมีดูเหมือนไม่มีอะไรมากในชีวิตประจำวัน แต่ความจริงแล้วสัจจจะเป็นธรรมที่ส่งเสริมให้กุศลทั้งหลายเกิดขึ้นและเจริญขึ้นด้วย เพราะว่าเป็นผู้ที่จริงใจต่อการขัดเกลาจิตใจ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กุศลไม่เกิด และเกิดระลึกได้ว่าเราเป็นผู้ที่จริงใจต่อการเจริญกุศล ก็จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กุศลเกิดได้ หรือขณะที่อกุศลกำลังเกิด ถ้าไม่เป็นผู้ที่จริงใจที่จะละคลายอกุศล ขณะนั้นก็ปล่อยให้ออกุศลเจริญขึ้น แต่ถ้าในขณะที่อกุศลเกิด และเป็นผู้ที่จริงใจต่อการละคลายอกุศล ขณะนั้นกุศลก็เกิดได้ เช่น ขณะที่กำลังมีมานะ มีความสำคัญตน ในชีวิตประจำวัน

เหตุการณ์ต่าง ๆ แม้แต่การบริโภคอาหารในร้านอาหารก็มีมานะได้ มานะจะแทรกเข้ามาได้บ่อย ๆ กำลังขบรณอยู่ก็มีมานะได้ คนอื่น เรา เป็นอย่างไร มีการขบรณที่ไม่ถูกต้องตามกฎ หรืออะไรก็แล้วแต่ ก็เป็นเหตุให้เกิดมานะได้ แต่ถ้ากุศลจิตเกิดในขณะนั้นเป็นผู้ที่จริงใจต่อการละอกุศล คือ สติสัมปชัญญะเกิด ขณะนั้นละมานะได้

เพราะฉะนั้น การที่จะละอกุศลได้ ต้องเป็นผู้ที่จริงใจพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะที่จะรู้ลักษณะของอกุศลในขณะนั้นแล้วละ เป็นเหตุที่จะทำให้กุศลเจริญขึ้นได้

การดำเนินชีวิตประจำวันของพระโพธิสัตว์ เป็นการเจริญกุศลที่ละเอียดทุกทาง และทุกท่านที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม เป็นผู้ที่กำลังดำเนินรอยตามพระโพธิสัตว์ คือ จะต้องอบรมเจริญปัญญาทุกประการเพื่อดับกิเลส เพราะฉะนั้น ก็ควรพิจารณาถึงชีวิตประจำวันของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยพระองค์เป็นผู้ที่มีสัจจะ คือ ความจริงใจ ในการเจริญกุศลเพื่อละคลายและขัดเกลากิเลส

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา มีข้อความที่กล่าวถึงจริยา คือ ความประพฤติของพระโพธิสัตว์ในระหว่างทรงบำเพ็ญพระบารมี ซึ่งผู้ที่ต้องการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ว่าจะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ก็ควรจะพิจารณาเพื่อประพฤติตามจนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม และต้องเป็นผู้ที่จริงใจในการประพฤตินั้น ๆ ด้วย ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

พึงปรารถนาความเพียรในประโยชน์ของสัตว์นั้น ๆ

พึงอดกลั้นสิ่งทั้งปวง มีสิ่งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาเป็นต้น

พึงไม่พุดผิดความจริง

พึงแผ่เมตตาและกรุณาแก่สัตว์ทั้งปวงโดยไม่เจาะจง

การเกิดขึ้นแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งจะพึงมีแก่สัตว์ทั้งหลาย พึงหวังการเกิดขึ้นแห่งทุกข์ทั้งปวงนั้นไว้ในตน

อนึ่ง พึงอนุโมทนาบุญของสัตว์ทั้งปวง

ข้อความในพระไตรปิฎกเป็นข้อความสั้น ๆ ซึ่งท่านผู้ฟังสามารถได้สาระโดยการพิจารณาและน้อมประพฤติปฏิบัติตาม แต่ถ้าผ่านข้อความนี้ไปก็ไม่มีอะไรเลยที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตาม แต่ถ้าพิจารณาข้อความที่ว่า พึงปรารภความเพียรในประโยชน์ของสัตว์นั้น ๆ จะทำให้ผู้ที่ระลึกได้ เป็นผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัว พร้อมทั้งจะช่วยเหลือคนอื่น ซึ่งต้องมีความเพียร ถ้าไม่มีความเพียรจะไม่ช่วยคนอื่นเลย

การช่วยภิกษุระของคนอื่น หรือช่วยแบ่งเบาภาระของคนอื่น ช่วยคนอื่นเท่าที่จะช่วยได้ ขณะนั้นรู้สึกตัวได้ทันทีว่า ต้องมีความเพียรจึงจะทำได้ มิฉะนั้นแล้วจะทำทำไม ไข้ไหม ลำบากเปล่า ๆ แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่จะขัดเกลากิเลสต้องมีความประพฤติอย่างพระโพธิสัตว์ด้วย คือ พึงปรารภความเพียรในประโยชน์ของสัตว์นั้น ๆ ไม่ว่าจะไม่มีใครที่ผ่านมาในชีวิตซึ่งท่านสามารถเกื้อกูลได้แม้ด้วยวาจา แม้ด้วยคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

แต่ขณะนั้นถ้าเป็นคนที่เบื่อ ขี้เกียจ ไม่ใช่เรื่องของท่าน ก็ไม่ได้เจริญกุศลที่จะขัดเกลากิเลส ก็ยังเป็นผู้ที่มีความเห็นแก่ตัว คือ มีแต่ความสบาย ความสุขของตนเอง แต่ถ้าถึงแม้ท่านจะลำบากสักนิดหน่อย ชีวิตของคนอื่นจะเจริญในทางกุศลอีกมาก ท่านก็กระทำได้ นั่นคือผู้ที่ปรารภความเพียรในประโยชน์ของสัตว์นั้น ๆ คือของคนอื่น

พึงอดกลั้นสิ่งทั้งปวง มีสิ่งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาเป็นต้น

ขณะที่มีความลุ่มหลงมัวเมาที่ถึงระดับรู้ตัวเองว่า ไม่ใช่เพียงความพอใจตามปกติแต่ถึงขั้นเพิ่มขึ้นเป็นความลุ่มหลงมัวเมาเพิลิดเพลिनไป ก็ควรที่สติสัมปชัญญะจะเกิดและระลึกได้ว่า พึงอดกลั้นสิ่งทั้งปวง มีสิ่งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาเป็นต้น

ถ้าทุกคนค่อย ๆ อดกลั้นทีละเล็กทีละน้อย วันหนึ่งจะปรากฏลักษณะเป็นผู้ที่มีความอดทนต่อสถานการณ์ทุกอย่าง ไม่ว่าจะทางกาย ทางวาจาของคนอื่น หรือในเหตุการณ์ใด ๆ ก็ตาม จะหนาว จะร้อน จะลำบาก จะไม่บ่น ซึ่งแสดงถึงความอดทน แต่ถ้าเริ่มบ่นสักนิดหนึ่ง ก็น่าจะระลึกแล้วว่า อดกลั้นสิ่งทั้งปวง มีสิ่งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาหรือเปล่า

นี่เป็นชีวิตประจำวัน ถ้าอย่างนี้ยังทำไม่ได้ จะดับกิเลสหมดรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้อย่างไร เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่อดทน มีความเพียรในประโยชน์ของคนอื่น และอดกลั้นสิ่งซึ่งทำให้ลุ่มหลงมัวเมา ต้องเป็นผู้ที่สามารถรู้จักระงับใจไม่ให้ถึงความลุ่มหลงมัวเมาหรือเพลิดเพลนไป

ประการต่อไป คือ **พึงไม่พุดผิดความจริง**

ข้อนี้จะเห็นได้ว่า เริ่มระวังตัวขึ้นอีก เพราะแม้จะระวังตัวสักเท่าไรก็ตาม อาจจะมีบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เครื่องเตือนสติให้รู้ว่า ผิดอีกแล้ว อกุศลมีกำลังอีกแล้ว หรือยังเป็นผู้ที่ประมาทอยู่ ถ้าเป็นคนดี พุดตรงตามความเป็นจริง ถ้าเป็นคนไม่ดี พุดผิดจากความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ขณะที่พุดผิดจากความเป็นจริง เป็นเครื่องตรวจสอบตนเองได้แล้วว่า เป็นคนดีหรือเป็นคนชั่ว

พึงแผ่เมตตาและกรุณาแก่สัตว์ทั้งปวงโดยไม่เจาะจง

โดยมากจะได้ยินท่านผู้ฟังมีเมตตาต่อคนดี เมื่อถึงคนไม่ดีจะได้ยินข้อความที่เหมือนไม่เมตตาเขาเลย แสดงให้เห็นว่า ความเมตตาของท่านหรือความกรุณาของท่านยังไม่ทั่วไปในสัตว์ทั้งปวง เฉพาะคนดีเท่านั้นที่สามารถเมตตาได้ แต่แม้ใครก็ตามที่เป็นคนไม่ดี ก็คือนามธรรมที่สะสมมาในทางอกุศลจนกระทั่งสามารถกระทำอกุศลกรรมนั้น ๆ ที่น่ารังเกียจ ซึ่งบุคคลที่เจริญเมตตาแล้วสามารถเมตตาในบุคคลนั้นแทนที่จะมีโทสะในบุคคลนั้นได้ เพราะฉะนั้น ก็เป็นสติสัมปชัญญะที่จะระลึกได้ว่า สิ่งใดควร และสิ่งใดไม่ควร

ถ้าโกรธ ไม่พอใจ ดูหมิ่นคนชั่ว หรือคนที่ทำไม่ดี ในขณะนั้นจิตเป็นอกุศล จิตของท่านเองก็เท่ากับคนอื่นที่ไม่ดี เพราะว่าดูหมิ่นคนที่เป็อกุศล ด้วยเหตุนี้แม้จะเป็นพระธรรมเพียงเล็กน้อยสั้น ๆ แต่ก็สามารถทำให้เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะเพิ่มขึ้น และรู้สภาพของตนเองขึ้นว่า ควรที่จะเจริญกุศลเพิ่มขึ้นด้วย

แม้ข้อความที่ว่า

อนึ่ง พึงอนุโมทนาบุญของสัตว์ทั้งปวง

เพียงเท่านี้ก็เตือนแล้ว ถ้าอนุโมทนาไม่ได้ หรือไม่อนุโมทนา ขณะนั้นจิตเป็นอย่างไร ต้องเป็นอกุศลแน่นอนจึงอนุโมทนาไม่ได้ แต่ขณะที่เห็นใครทำกุศลหรือเป็นกุศลแล้วอนุโมทนา ขณะนั้นเป็นความจริงใจที่ยินดีด้วยในกุศลของคนอื่น แม้ว่าท่านจะไม่ได้ทำกุศลนั้นเองก็ตาม

เรื่องของสัจจबारมีเป็นเรื่องที่สำคัญ ซึ่งใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา** มีข้อความที่แสดงความสำคัญของสัจจबारมีตอนหนึ่งว่า

อนึ่ง พึงพิจารณาความถึงพร้อมแห่งสัจจबारมี โดยนัยมีอาทิว่า เพราะเว้นสัจจะเสียแล้ว ศีลเป็นต้นก็มีไม่ได้ เพราะไม่มีการปฏิบัติอันสมควรแก่ปัญญา เพราะรวมธรรมลามกทั้งปวง ในเพราะกำวล่วงสัจจธรรม เพราะผู้ไม่มีสัจจะเป็นคนเชื่อถือไม่ได้ เพราะนำถ้อยคำที่ไม่ควรยึดถือต่อไปมาพูด เพราะผู้มีสัจจะสมบูรณ์เป็นผู้ตั้งมั่นในคุณธรรมทั้งปวง เพราะเป็นผู้สามารถบำเพ็ญโพธิสมภารทั้งปวง ให้บริสุทธิได้ เพราะกระทำกิจแห่งโพธิสมภารทั้งปวงโดยไม่ให้ผิดสภาวะธรรม และเพราะสำเร็จในการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ ดังนี้

ไม่ทราบท่านผู้ฟังเห็นความไพเราะของสัจจะไหม เว้นสัจจะเสียแล้ว ศีลเป็นต้นก็มีไม่ได้ พูดไม่จริง ทำไม่จริง ทุกอย่างก็ไม่จริง เพราะอะไรจึงพูดไม่จริง เป็นอกุศลใช่ไหม

เพราะไม่มีการปฏิบัติอันสมควรแก่ปัญญา

ปัญญา คือ ความตั้งใจจริง มั่นคง เมื่อพูดไม่จริง ขณะนั้นก็ไม่มีการปฏิบัติอันสมควรแก่ปัญญา

ข้อความต่อไปก็มีความไพเราะที่ว่า เพราะผู้ไม่มีสัจจะเป็นคนเชื่อถือไม่ได้ เพราะนำถ้อยคำที่ไม่ควรยึดถือต่อไปมาพูด ต่อให้พูดอีกสักเท่าไรก็เชื่อถือไม่ได้ เพราะคนนั้นพูดไม่จริง ใช่ไหม

ผู้ฟัง มีคำสอนของพระพุทธเจ้าอีกข้อหนึ่งที่ว่า ผู้ที่พูดโกหกที่จะไม่ทำความชั่วอื่นย่อมไม่มี ซึ่งก็ตรงกัน เรื่องความไม่จริง

ส. เพราะข้อความมีว่า รวมธรรมลามกทั้งปวง ในเพราะการก้าวล่วง
สังขารธรรม และข้อความต่อไปมีว่า เพราะผู้มีสังขารจะสมบุรณ์เป็นผู้ตั้งมั่นในคุณธรรม
ทั้งปวง เพราะเป็นผู้สามารถบำเพ็ญโพธิสมภารทั้งปวงให้บริสุทธิได้ เพราะฉะนั้น
ทุกคนจะเห็นความสำคัญของสังขารมี คือ ความจริงใจต่อการขัดเกลาจิตใจ

ถ. เรื่องการอนุโมทนาบุญกุศลของคนอื่น บางครั้งอนุโมทนาได้แต่ปาก
ขอถามว่า องค์คุณของการอนุโมทนามีอะไรบ้าง

ส. ใจยินดีด้วยในกุศลของบุคคลอื่น มีจิตใจเป็นกุศลเกิดขึ้น แซ่มชื่น
ผ่องใส อนุโมทนา แต่ท่านคงจะเกรงว่าไม่ได้เอ่ยด้วยปากจะเป็นอะไรไหม
ซึ่งความจริงไม่สำคัญ ถ้าขณะนั้นกุศลจิตเกิดแล้วอนุโมทนา

ถ. พระพุทธองค์ทรงบอกว่า มีคำพูดอยู่ ๔ ประโยคด้วยกันที่ว่า คำพูดจริง
แต่ไม่เป็นประโยชน์ไม่สมควรพูด คำพูดโกหกแต่มีประโยชน์ก็ไม่ควรพูด คำพูดโกหก
และไม่มีประโยชน์ก็ไม่ควรพูด สุดท้าย คำพูดจริงและมีประโยชน์จึงสมควรพูด
สงสัยว่า ทำไมคำพูดโกหก แต่มีประโยชน์ ทำไมไม่สมควรพูด

ส. เพราะเป็นคำไม่จริง

ถ. แม้เป็นคำไม่จริง แต่มีประโยชน์

ส. ผู้ที่เห็นประโยชน์ของตนเอง คือ ผู้ที่พูดสิ่งที่จริง ประโยชน์ของตน คือ
พูดสิ่งที่จริง

ได้สนทนาธรรมกับท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ซึ่งท่านเป็นผู้สนใจในการปฏิบัติ และ
ท่านไปสู่สำนักปฏิบัติหลายแห่ง เวลาที่เริ่มสนทนากัน ท่านก็บอกว่า ขอเรื่องโลกุตตระ
เรื่องอื่นไม่เอา คือ ไม่สนใจเลยที่จะพูดเรื่องอื่น ท่านต้องการพูดเรื่องโลกุตตระธรรม
เท่านั้น เพราะว่าท่านไปสู่สำนักปฏิบัติหลายแห่ง และแต่ละแห่งคงทำให้ท่านเข้าใจว่า
ท่านจะต้องเร่งชวนชวายเป็นเฉพาะเรื่องของโลกุตตระธรรม

แต่ถ้ายังไม่เข้าใจโลก จะเข้าใจโลกุตตระได้อย่างไร ถ้าไม่พูดเรื่องของโลกก่อน
และจะพูดเรื่องโลกุตตระธรรมทันทีโดยไม่เข้าใจเรื่องโลกเลยนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้
เพราะฉะนั้น ก็ได้เรียนให้ท่านทราบว่า โลกุตตระคืออะไรเสียก่อน มิฉะนั้นแล้วท่านก็

ยังไม่เข้าใจว่า โลกุตตระ คือ สภาพธรรมที่พ้นจากโลกหรือเหนือโลก เพราะว่าโลก คือ สภาพธรรมที่เกิดดับ ส่วนโลกุตตรธรรมนั้นเป็นสภาพธรรมที่พ้นจากการเกิดดับ ถ้ายังไม่เข้าใจเรื่องของโลกเลย และจะพูดแต่เฉพาะโลกุตตรธรรมอย่างเดียว ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

และสำหรับท่านผู้นั้น เวลาที่ท่านไปที่หนึ่งที่ได้ก็ตาม ท่านมักจะนึกถึงเท้าที่กำลังก้าวไป ซ้าย ขวา ซ้าย ขวา ไม่ว่าท่านจะไปที่ไหน หรือบางครั้งท่านนั่ง ๆ อยู่ ท่านก็นึกถึงท้องบ้าง แสดงให้เห็นว่า ท่านมีความเข้าใจ ขณะนั้นเป็นหนทางไปสู่โลกุตตระ เพราะว่าท่านจะเอาแต่เรื่องโลกุตตระเท่านั้น เรื่องโลกท่านไม่สนใจ

แต่ก็ได้เรียนให้ท่านทราบว่า ผลที่ท่านต้องการ หรือที่ท่านบอกว่า ได้ผลซึ่งท่านบอกเอง คือ ทำให้จิตใจของท่านไม่คิดนึกไปในเรื่องอื่น นั่นไม่ใช่การเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติและปัญญาเพิ่มความรู้ขึ้น เพิ่มความละเอียดความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นแต่เพียงท่านพอใจว่าจิตของท่านไม่ไปที่อื่น นอกจากอยู่ที่ขวา ซ้าย เวลาที่ท่านเดิน หรือเวลาที่ท่านนั่งก็อยู่ที่ท้อง แต่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง และมีความพอใจเพียงว่า ขณะนั้นจิตใจไม่ไปที่อื่น

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เรื่องของปัญญาเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาโดยละเอียด และสิ่งที่เข้าใจว่าเป็นผล ต้องการผลเพียงเท่านั้นหรือ คือ ต้องการให้จิตอยู่ที่หนึ่งที่ใด โดยไม่รู้ว่า การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนในขณะที่กำลังเห็น ในขณะที่กำลังได้ยินตามปกติ เป็นความไม่รู้ เป็นอวิชชา เป็นอกุศล และจะละได้อย่างไร เพราะผู้ที่ดับกิเลสได้ต้องรู้ว่า เมื่อเห็นแล้วเกิดกิเลส เป็นโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ หรือเมื่อได้ยิน ซึ่งในขณะที่หลงลืมสติขณะนั้นต้องเป็นอกุศลอย่างหนึ่งอย่างใด เพราะฉะนั้น ทำอย่างไรจึงจะละอกุศลที่เกิดเมื่อเห็นแล้ว ก็ต้องเป็นปัญญาและสติสัมปชัญญะที่จะเกิดในขณะที่เห็นและสติระลึกสภาพธรรมที่กำลังเห็นว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เป็นสังขารธรรม เป็นสิ่งที่มีจริง ไม่ใช่ตัวตน

ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น อย่าพอใจที่จิตไปจดจ้อง หรือไปตั้งอยู่ที่หนึ่งที่ได้ โดยไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรม

ปัญญาต้องเริ่มตามลำดับ คือ เข้าใจให้ถูกต้องว่า กิเลสอยู่ที่ไหน เมื่อไหร่ และปัญญาที่สามารถละคลายกิเลสที่นั่นอยู่ที่ไหน เมื่อไหร่ด้วย ซึ่งก็ต้องเป็นที่เดียวกัน คือ เมื่อเห็นแล้วกิเลสเกิด การที่จะละคลายกิเลส คือ เห็นแล้วสติสัมปชัญญะเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมจนเข้าใจชัดขึ้นในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

๑๙๕๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๓

ผู้ฟัง อาจารย์ท่านหนึ่งก็ไปเรียนที่นี่ สนทนารวมกันก็บอกว่า ได้ผลดีมาก เหมือนกับคนที่เขาแต่โลกุตตระ อย่างที่อาจารย์กล่าวถึง

ส. ท่านผู้นี้ได้เล่าให้ฟังถึงการที่ท่านไปสู่สำนักปฏิบัติว่า ไปกันมาก ๆ เป็นกลุ่ม จัดเป็นคณะในการปฏิบัติธรรม หลังจากที่นั่งกันไปแล้ว ก็มีการกระซิบกระซาบถามกันว่าเห็นอะไรบ้าง บางคนก็เห็นเป็นแสงสีฟ้า สีเขียว หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่สำหรับท่านผู้นั้น ท่านไม่เห็น

แสดงให้เห็นว่า นอกจากจะห้ามสนทนากัน นอกจากจะห้ามฟังวิทยุ มีชีวิตตามปกติประจำวันแล้ว ก็ยังมีความอยากได้ หรืออยากเห็นหลังจากที่นั่งแล้ว แสดงว่า ไม่เข้าใจเรื่องการอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ เมื่อได้ฟังคำว่า ปฏิบัติ ก็อยากจะทำ และมีหลายคนคิดว่า จำเป็นต้องทำอย่างเข้มข้นผลจึงจะเกิด แต่ผลก็คือมีการไต่ถามกันว่า เห็นอะไรบ้าง

แสดงว่า ปัญญาที่จะต้องอบรม ต้องมีตั้งแต่ความเข้าใจที่ถูกต้องในขั้นต้น ถ้าความเข้าใจที่ถูกต้องในขั้นต้นไม่มีแล้ว ปัญญาที่เจริญไม่ได้

และได้สนทนารวมกับท่านผู้ฟังอีกท่านหนึ่ง ท่านก็บอกว่า เรื่องของการเจริญกุศลเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ เพราะแต่ละท่านก็มีฉันทะ มีอัธยาศัย มีการสะสมไม่เหมือนกัน บางคนฟังพระธรรมแล้วก็พอใจที่จะเกิดศรัทธาในการกระทำความดี แต่ไม่อยากจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ดับกิเลส รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ฝืนใจที่จะดับกิเลสที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะฉะนั้น ก็เพียงต้องการมีชีวิตดำเนินไปเป็นคนดีในวันหนึ่ง ๆ นี่ก็แสดงให้เห็นถึงโยนิโสมนสิการของแต่ละท่าน ซึ่งฟังพระธรรมด้วยกัน แต่มีการพิจารณาธรรม มีศรัทธาต่าง ๆ กัน

แต่ละท่านต้องยอมรับตามความเป็นจริง ถ้าท่านยังเป็นเพียงขั้นที่ฟังพระธรรม และเกิดศรัทธาที่จะเป็นคนดี แต่ยังไม่กล้าต่อการที่จะดับกิเลส เพราะว่ายังไม่ถึงขั้น ที่อยากจะดับกิเลสหรืออยากจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็เป็นความจริง เพราะแต่ละท่าน ไม่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว กุศลศรัทธาของแต่ละท่านจะเป็น ระดับใด ก็ต้องเป็นตามความเป็นจริงอย่างนั้น แต่ก็ต้องฟังพระธรรมต่อไปอีก ไม่ใช่ เพียงหยุดอยู่ที่ขั้นเป็นคนดี และไม่สนใจที่จะละคลายกิเลสมากกว่านั้น

ด้วยเหตุนี้ ทุกท่านจึงต้องเป็นผู้ที่ฟังอย่างละเอียด เพื่อเห็นประโยชน์ของ พระธรรมจริง ๆ และจะค่อย ๆ มีศรัทธาที่จะละคลายกิเลสเพิ่มขึ้น

ชีวิตของแต่ละท่านที่ดำรงอยู่และดำเนินไปในวันหนึ่ง ๆ นั้น ก็คือศีล เพราะว่าศีล คือ การกระทำทางกาย ทางวาจา ซึ่งมีทั้งอกุศลศีล กุศลศีล และ อภัยกตศีล

ถ้ากายวาจาเป็นไปทางฝ่ายอกุศลเป็นปกติ ก็เป็นอกุศลศีล และขณะใดที่กาย วาจาเป็นไปทางฝ่ายกุศลเป็นปกติเหมือนกัน ก็เป็นกุศลศีล สำหรับอภัยกตศีลนั้น สำหรับผู้ที่ดับกิเลสหมด

เพราะฉะนั้น ศีล ซึ่งเป็นการกระทำทางกาย วาจา ก็เป็นการวัดกำลังของ กิเลส ปกติทุกคนมีโลภะ มีโทสะ มีโมหะ มีความขุ่นเคืองใจ แต่ถ้าล่วงศีลเมื่อไร เมื่อนั้นแสดงให้เห็นถึงกำลังของอกุศลว่ามีมาก ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดง พระธรรมทั้งหมดเพื่อให้พุทธบริษัทมีความประพฤติดี ให้กุศลจิตเกิดทุกระดับตั้งแต่ ขั้นต้นในชีวิตประจำวัน จนกว่าจะถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ถ้าบางท่านละเลยการขัดเกลาอกุศลในเบื้องต้น มุ่งหน้าที่จะไปสู่การ รู้แจ้งอริยสัจธรรมอย่างเดียว ย่อมเป็นผู้ที่ประมาท เพราะถ้าในขั้นต้น เบื้องต้น ยังเป็นคนดีไม่ได้ จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้อย่างไร

และสำหรับการเป็นคนดี ทุกท่านที่ยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล ยังดีไม่พอ เพราะว่าความดีของท่านนั้นยังเสื่อมได้ ยังสามารถล่วงศีลเมื่อพร้อมด้วยเหตุปัจจัย แต่สำหรับผู้เป็นพระอริยบุคคลนั้น ซึ่งความหมายของอริยะ คือ เป็นผู้ที่ไม่เสื่อม

เพราะได้อบรมเจริญคุณความดีจนถึงระดับขั้นที่ไม่เสื่อม ไม่ทำให้เกิดในอบายภูมิ ซึ่งการอบรมเจริญกุศลจนกระทั่งรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ต้องอาศัยสัจจะ ความจริงใจ ในการที่จะเป็นผู้ที่ประพฤติดี เป็นคนดี และขัดเกลากิเลส โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน นอกจากการรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง

สำหรับชีวิตประจำวันของทุกท่าน บางท่านอาจจะไม่ได้สังเกตว่า ความประพฤติของคนที่ดีโดยละเอียดนั้นเป็นอย่างไร แต่ถ้าศึกษาความประพฤติที่ดีของ พระโพธิสัตว์ก่อนที่พระองค์จะได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรมเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นแบบอย่าง ก็จะได้ประพฤติตามอย่างชีวิตของพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีความละเอียด ในเรื่องของความดี

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา
มีข้อความว่า

อนึ่ง พึงทราบลำดับแห่งการปฏิบัติศีลबारมีต่อไป

มหาบุรุษผู้ประสงค์จะตบแต่งสัตว์ทั้งหลายด้วยเครื่องประดับ คือ ศีลของ พระสัพพัญญู ควรชำระศีลของตนตั้งแต่ต้นก่อน

อนึ่ง ศีลย่อมบริสุทธฺิ์โดยอาการ ๔ อย่าง คือ โดยความบริสุทธฺิ์แห่งอภัยสัจ ๑ โดยการสมาทาน ๑ โดยไม่กำวล่วง ๑ และโดยทำให้เป็นปกติเมื่อมีการกำวล่วง ๑

นี่คือการตรวจสอบชีวิตประจำวันของทุกท่านในเรื่องศีล เพราะแต่ละท่าน ย่อมทราบดีว่า ท่านมีศีลบริสุทธฺิ์หรือไม่บริสุทธฺิ์

ข้อความต่อไปมีว่า

จริงอยู่ บางคนมีตนเป็นใหญ่ เพราะอภัยสัจยบริสุทธฺิ์ รังเกียจบาป ยังหิริให้ ปรากฏในภายใน แล้วมีสมาจารบริสุทธฺิ์ด้วยดี

อนึ่ง บางคนมีการสมาทาน ถือโลกเป็นใหญ่ สะดุ้งต่อบาป ยังโอดตบปะ ใหปรากฏ เป็นผู้มีสมาจารบริสุทธฺิ์ด้วยดี

นี่สำหรับผู้สมาทานโดยถือโลกเป็นใหญ่

ด้วยประการฉะนี้ คนเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ในศีล เพราะไม่ล่วงแม้ทั้งสองอย่าง (คือ ทั้งอภัยของตนเองและทั้งสมათาน) ก็แต่ว่าบางครั้ง เพราะหลงลืมไป ศีลก็จะพังขาดเป็นต้น กระทำศีลที่ขาดไปนั้นให้เป็นปกติโดยเร็ว ด้วยการอยู่กรรม เป็นต้น เพื่อความถึงพร้อมแห่งหิริโอตตปปะตามที่กล่าวแล้วนั้น

นี่คือศีลบริสุทธิ ด้วยอาการ ๔ อย่าง โดยอภัยด้วย มีตนเป็นใหญ่ เพราะคิดว่า ตนควรเป็นผู้มีความประพฤติดี เป็นผู้มีความดี จึงรักษาศีล บางท่านมีการสมათาน เพราะถือโลกเป็นใหญ่ สะดุ้งต่อบาป เกรงว่าคนอื่นจะรังเกียจติเตียน เพราะฉะนั้น ก็ตั้งมั่นอยู่ในศีลด้วยเหตุ ๒ ประการ แต่แม้กระนั้นบางครั้งก็ล่วงศีลไป แต่เมื่อล่วงไปแล้วก็ระลึกได้ กระทำศีลที่ขาดไปนั้นให้เป็นปกติโดยเร็ว เพราะถึงพร้อมด้วย หิริโอตตปปะ

ถ. คำว่า มีตนเป็นใหญ่ กับมีโลกเป็นใหญ่ คืออะไร ยังไม่ค่อยเข้าใจ

สุ. มีตนเป็นใหญ่ คือ เห็นว่าตนควรเป็นผู้มีศีล มีความประพฤติดี คิดถึงตัวเองว่า ตัวเองควรจะเป็นคนดี ซึ่งใน **อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต อธิปไตยสูตร** แสดงว่า อธิปไตยมี ๓ คือ อตตาทิปปไตย ๑ โลกาธิปไตย ๑ ธรรมาธิปไตย ๑

อตตาทิปปไตย คือ ผู้ที่เห็นว่าตนเองควรจะมีประพฤติดี ไม่ได้คิดถึงคนอื่น ว่า เขาจะมองอย่างไร จะเข้าใจอย่างไร จะคิดอย่างไร แต่เห็นว่าตนเองเท่านั้นที่ควรประพฤติดี

ถ้าโลกาธิปไตย ก็คิดถึงคนอื่นว่า คนอื่นจะรังเกียจ คนอื่นจะติเตียน

สำหรับธัมมาธิปไตย ก็เพื่อปฏิบัติตามพระธรรม เพราะรู้ว่าพระธรรมที่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ เป็นไปเพื่อการขัดเกลา เพื่อประโยชน์ของตนเอง

ข้อความต่อไป **จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา** แสดงเรื่องศีลว่า

ศีลนี้มี ๒ อย่าง คือ วาริตศีล ๑ จาริตศีล ๑

สำหรับวาริตศีล คือ สิ่งไม่ควรเว้น จาริตศีล คือ สิ่งไม่ควรกระทำ เพราะบางคนเข้าใจว่าเป็นคนดีแล้วที่ไม่ล่วงศีล ๕ แต่ไม่มีจาริตศีล คือ ความดีที่ควรกระทำ แม้ไม่ล่วงศีล ๕

ในศีล ๒ อย่างนั้น พึงทราบลำดับการปฏิบัติในวาริตศีลของพระโพธิสัตว์ดังต่อไปนี้

ซึ่งท่านผู้ฟังจะได้เห็นความละเอียดว่า ชีวิตของพระโพธิสัตว์ในเรื่องการละเว้นอกุศลนั้น พระองค์ประพฤติดีปฏิบัติอย่างไรในอดีต

พึงเป็นผู้มีจิตเอ็นดูในสรรพสัตว์ โดยที่แม้ฝันก็ไม่พึงเกิดความอาฆาต

ทดสอบได้ ท่านที่มักโกรธ ขุ่นเคืองใจ เคยฝันถึงคนที่ท่านไม่ชอบและยังมีกิริยาอาการที่โกรธเคืองบุคคลนั้นไหม

มีท่านผู้หนึ่งเล่าให้ฟังว่า ท่านฝันว่าท่านโหดร้ายมากในฝัน ท่านเป็นผู้หญิงและร้องเพลงเก่ง เล่นดนตรีเก่ง กระโดดร่มได้ มีความกล้าหาญ มีความสามารถหลายอย่าง แต่ในแต่ละคืนที่ท่านฝัน ท่านมักจะฝันว่า ท่านดุร้าย โหดเหี้ยม ฆ่าฟันทำสงคราม แสดงให้เห็นว่า การสะสมในเรื่องของโทสะจากภพหนึ่งชาติหนึ่งจะทำให้แม้ปกติชีวิตประจำวันไม่เป็นอย่างนั้น แต่ยังสามารถติดตามไปแม้ในความฝัน ซึ่งสำหรับพระโพธิสัตว์นั้น เป็นผู้ที่มีจิตเอ็นดูในสรรพสัตว์ โดยที่แม้ฝันก็ไม่พึงเกิดความอาฆาต

ข้อความต่อไป

ไม่พึงจับต้องของของคนอื่นดูจุ

นี่คือความประพฤติของพระองค์เมื่อครั้งที่เป็นพระโพธิสัตว์

เพราะยินดีในการช่วยเหลือผู้อื่น

หากเป็นบรรพชิต เป็นผู้ห่างไกลจากอภรหมจรรย์ ปราศจากเมถุนสังโยค ๗ อย่าง ไม่ต้องพูดถึงการล่วงภรรยาของคนอื่นละ

อนึ่ง หากว่าเป็นคนกุศล ไม่ใช้บรรพชิต แม้จิตลามกก็มีให้เกิดขึ้นในภรรยา
ของผู้อื่นทุกเมื่อ

เรื่องของเมถุนสังโยคเป็นความละเอียด ซึ่งสำหรับบรรพชิต เป็นผู้ประพฤติ
ห่างไกลจากอพรหมจรรย์ ปราศจากเมถุนสังโยค ๗ อย่าง เมถุนสังโยค คือ การ
เกี่ยวพันของเกี้ยวระลึกลงไปถึงไปในเรื่องของกาม หรือในเรื่องเมถุนธรรม ซึ่งข้อความ
ใน **อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต เมถุนสูตร** แสดงความละเอียดของอกุศลซึ่งจะรู้
ได้ด้วยสติสัมปชัญญะ

ชานุสโสณีพราหมณ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

อะไรชื่อว่าชาด ทะลุ ต่าง พร้อย แห่งพรหมจรรย์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณว่าเป็น
พรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ร่วมความเป็นคู่ ๆ กับมาตุคาม แต่ยังยินดีการขัดสี ลูบไล้
ให้อาบน้ำ และนวดพื้นของมาตุคาม พอใจ ชอบใจ ถึงความปลื้มใจ ด้วยการ
บำเรอนั้น แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าชาด ทะลุ ต่าง พร้อย แห่งพรหมจรรย์

ดูกร พราหมณ์ ผู้นี้เรากล่าวว่า ประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์ ประกอบด้วย
เมถุนสังโยค ไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ
อุปายาส เรากล่าวว่า ไม่หลุดพ้นไปจากกองทุกข์ได้

สมณะ พราหมณ์ หมายความว่าถึงบรรพชิต ไม่จำเป็นต้องเป็นพระภิกษุ
ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถึงสมณะหรือพราหมณ์
บางคนในโลกนี้ที่ ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ร่วมความเป็นคู่ ๆ กับ
มาตุคาม แต่ยังยินดีการขัดสี ลูบไล้ ให้อาบน้ำ และนวดพื้นของมาตุคาม พอใจ
ชอบใจ ถึงความปลื้มใจ ด้วยการบำเรอนั้น แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าชาด ทะลุ ต่าง พร้อย
แห่งพรหมจรรย์

ถ้าไม่มีสติสัมปชัญญะจะระลึกได้ใหม่ว่า เป็นผู้มีความยินดีแม้เพียงการ
นวดพื้นของมาตุคาม เพราะว่าจะก็ต้องมีการรักษาโรค มีการนวด แล้วแต่ว่า

บุคคลใดจะมีความรู้สึกที่ยินดีพอใจ แต่สำหรับผู้ที่ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจรรย์ คือ ผู้ที่ประพฤติพรหมจรรย์ ย่อมเป็นผู้ที่มีความระวังและมีสติสัมปชัญญะที่จะรู้จักตนเอง ตามความเป็นจริงว่า แม้ไม่ร่วมความเป็นคู่ ๆ กับมาตุคามก็จริง แต่ยังมีเมณฺสํโยค คือการเกี่ยวข้อด้วยความพอใจและยินดีอย่างนั้นหรือไม่ ถ้ามี ชื่อว่าชาด ทะลุ ต่าง พร้อย แห่งพรหมจรรย์

ประการต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ยินดีการขัดสี ฌูปได้ ให้อาบน้ำ และนวดเพ้น ของมาตุคาม แต่ยังกระชีกกระชี่ เล่นหัว สัพยอกกับมาตุคาม พอใจ ชอบใจ ถึงความปลื้มใจด้วยการเสสรวลนั้น แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าชาด ทะลุ ต่าง พร้อย แห่งพรหมจรรย์

นี่เป็นความละเอียดซึ่งสติสัมปชัญญะจะทำให้ระลึกได้ว่า เป็นผู้ที่มีศีลสมบูรณ์ หรือชาด ทะลุ ต่าง พร้อย

ดูกร พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ร่วมความเป็นคู่ ๆ กับมาตุคาม ไม่ยินดีการ ขัดสี ไม่กระชีกกระชี่ เล่นหัว สัพยอกกับมาตุคาม แต่เพ่งดู จ้องดูจักขุแห่งมาตุคาม ด้วยจักขุของตน พอใจ ชอบใจ ถึงความปลื้มใจ แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าชาด ทะลุ ต่าง พร้อย แห่งพรหมจรรย์

ชีวิตของบรรพชิตต้องบริสุทธิ์มาก ต้องเป็นผู้ที่รู้สึกตัวว่า ไกลแสนไกลก็จริง แต่เพียง เพ่งดู จ้องดูจักขุของมาตุคามด้วยจักขุของตน และ พอใจ ชอบใจ ถึงความปลื้มใจ แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าชาด ทะลุ ต่าง พร้อย แห่งพรหมจรรย์

ประการต่อไปเป็นความละเอียดขึ้น ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ แม้ไม่ยินดีการขัดสี การนวดเพ้น ไม่ยินดีการเพ่งดู จ้องดูจักขุของมาตุคาม แต่

ได้ฟังเสียงมาตุคามหัวเราะอยู่ก็ดี พุดอยู่ก็ดี ขับร้องอยู่ก็ดี ร้องให้อยู่ก็ดี ข้างนอก
ฝากก็ดี ข้างนอกกำแพงก็ดี พอใจ ชอบใจ ถึงความปลื้มใจ ด้วยการบำเรอนั้น
แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าขาด ทะลุ ด่าง พร้อย แห่งพรหมจรรย์

เพศบรรพชิต กับเพศคฤหัสถ์ ห่างกันไกลแสนไกลจริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่พร้อมด้วย
สติสัมปชัญญะที่จะระลึก และรู้กุศลของตนเอง

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง แม้ว่าจะไม่ยินดีการขัตสี การลูบไล้ ไม่ยินดี
การกระชีกกระชี่ เล่นหัว ไม่เพ่งดู จ้องดูจักขุ แม้ด้วยฟังเสียงหัวเราะ หรือพุด
หรือขับร้อง หรือร้องให้ข้างนอกฝา ข้างนอกกำแพงของมาตุคามก็จริง แต่ตามนี้ถึง
การหัวเราะ พุดเล่นหัวกับมาตุคามในกาลก่อน ก็พอใจ ชอบใจ ถึงความปลื้มใจ
ด้วยการบำเรอนั้น แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าขาด ทะลุ ด่าง พร้อย แห่งพรหมจรรย์

ละเอียดขึ้นอีก ประการต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

แม้ว่าจะไม่ยินดีโดยประการก่อน ๆ นั้น แต่ได้เห็นคฤหบดีก็ดี บุตรแห่งคฤหบดี
ก็ดี ผู้เฝ้าอิมพรังพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ พอใจ ชอบใจ ถึงความปลื้มใจ
ด้วยการบำเรอนั้น แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าขาด ทะลุ ด่าง พร้อย แห่งพรหมจรรย์

๑๙๖๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๓

ต่อไปประการสุดท้าย ประการที่ ๗ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง แม้สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้
ไม่ยินดีโดยประการก่อน ๆ ที่กล่าวถึงแล้ว แต่ ประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งปรารถนาเพื่อ
เป็นเทพเจ้าหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งว่า เราจักได้เป็นเทพเจ้าหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง
ด้วยศีล พรต ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ พอใจ ชอบใจ ถึงความปลื้มใจ ด้วยความ
ปรารถนานั้น แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าขาด ทะลุ ต่าง พร้อยแห่งพรหมจรรย์

ดูกร พราหมณ์ ผู้นี้เรากล่าวว่า ประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์ ประกอบด้วย
เมถุนสังโยค ไม่พ้นไปจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ
อุปายาส เรากล่าวว่า ไม่หลุดพ้นไปจากกองทุกข์ได้

การที่จะดับกิเลส การที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรม เป็นเรื่องละเอียดจริง ๆ
ถ้าไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานเลย ไม่สามารถรู้ความละเอียดของจิตใจอย่างนี้ได้

ถ. คำว่า ศีลขาด ทะลุ ต่าง พร้อยนี้ จะเป็นเหตุกันมรรคผลนิพพานไหม

ส. แล้วแต่การเป็นผู้ที่ระลึกได้และกระทำคืน ถ้าเป็นการล่วงศีล เพราะวา
ศีลของบรรพชิตต่างกับศีลของคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นบรรพชิตต้องเข้าใจ
พระวินัยเพื่อจะรู้ว่า มีการล่วงศีลประพฤติผิดพระวินัยประการใดบ้าง และ
กระทำคืนเพื่อพ้นจากอาบัตินั้น มิฉะนั้นก็ยังติดเป็นอาบัติอยู่ และถ้ายังติดอยู่ก็มี
ความกังวลใจ เมื่อมีความกังวลใจก็รู้ว่า ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจจธรรมในเพศของ
บรรพชิต จนกว่าจะได้ทำตนให้บริสุทธิ์ โดยปลงอาบัตีก่อน

พระ เรื่องเมถุนสังโยค ในพระวินัยซึ่งเป็นศีลของบรรพชิต ทรงแสดงเพื่อให้
ป้องกันเมถุนสังโยคไว้เป็นจำนวนมาก อย่างในสิกขาบทที่ร้ายแรงของปาราชิกก็มีอยู่

หรือสิกขาบทที่รองลงมา เช่น สังฆาทิเสสก็มีอยู่ ในปาราชิกนั้นเป็นเรื่องการเสพเมถุนโดยตรง ส่วนในสังฆาทิเสสก็มีตั้งแต่การจับต้องกายหญิง ทรงแสดงไว้เป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้น อาตมาคิดว่า พระภิกษุอาจมีการกระทำไม่ดี เนื่องจากกระทำล่วงอาบัติหรือล่วงศีล หรือล่วงธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเมถุนสังโยค ซึ่งเป็นเรื่องที่เราจะประมาทได้ เพราะโลกเต็มไปด้วยความผิด อย่างที่อาตมาได้เข้ามา คฤหัสถ์ต่างก็ไม่พอใจเป็นจำนวนมาก

เมื่อเห็นบรรพชิตหรือพระภิกษุซึ่งเป็นเพศที่สละอาคารบ้านเรือน เขาทำนุบำรุงบรรพชิตก็เพราะเห็นว่า บรรพชิตห่างไกลจากเมถุนสังโยค ไม่นิยมในบ้านเรือนเป็นต้น เขาจึงอนุเคราะห์ให้อาหาร ให้ที่อยู่อาศัย หรือปัจจัย ๔ เป็นต้น เพราะเขาเห็นคุณ เขาจึงกระทำความดี ถ้าพระภิกษุไม่ศึกษา ไม่ใคร่ต่อพระวินัย จะทำให้เกิดการกระทำที่ทำให้คฤหัสถ์ไม่เลื่อมใส และทำให้พระศาสนาเสื่อม เพราะเขาเห็นว่า แม้บรรพชิตเองที่เป็นตัวอย่างในพระศาสนา ที่ใกล้ชิดกว่าคฤหัสถ์ ยังทำตัวไม่ถูกต้อง ศาสนาก็จะเสื่อมได้ง่าย

อาตมาเองเป็นบรรพชิต มีหลายเรื่องที่อาตมาคิดว่า ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตช่วยกันได้ในเรื่องนี้ ยกตัวอย่าง ภิกษุตามพระวินัยหรือตามธรรมแล้ว ต้องเป็นผู้ใคร่ศึกษาต่อพระวินัย เป็นผู้ละเอียดในการไต่ถาม และประพฤติกฎปฏิบัติตามด้วย ไม่ใช่ว่าบวชตามประเพณีเท่านั้น หรือบวชเพราะตัวเองพอใจในอาภักดิ์ในเพศนี้เท่านั้น

ส่วนการรักษาพระวินัยได้ ก็คือการเข้าใจพระธรรมนั่นเอง เพราะหากไม่เข้าใจพระธรรมก็ไม่เกิดศรัทธาในการที่จะรักษาพระวินัย เพราะพระวินัยนั้นสำเร็จได้ด้วยศรัทธาเป็นส่วนมาก

ส่วนเรื่องของคฤหัสถ์อาตมาคิดว่า การช่วยเหลือพระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างกิจกรรมที่อาตมาเคยผ่านมาเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์เป็นต้น อาตมาคิดว่าถ้าจะรื่นเริง หรือใครจะประมาทธรรม หรือประมาทการปฏิบัติธรรม ก็ไม่ควรให้พระภิกษุใกล้ชิดเมถุนสังโยค อาตมาเคยเปลื้องจีวร แต่ไม่ได้เปลื้องทั้งหมด เหลือแต่ผ้าบาง ๆ ที่เป็นอังสะ และนั่งเรียงแถว ในขณะที่นั่งเรียงแถวก็มีคฤหัสถ์ทั้งผู้ชายและผู้หญิง

ซึ่งในวันนั้นจะมารื่นเร่กันเป็นส่วนใหญ่ ไม่ใช่เป็นผู้ใคร่ต่อธรรม แทนที่จะมาฟังธรรม หรือปฏิบัติธรรม ก็มาเพื่อเล่นสนุก และก็มีผู้นิมนต์พระภิกษุมานั่งเรียงกัน และเอาน้ำรดสาด หรือขอรดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ซึ่งเป็นความลำบากของพระภิกษุ และลำบากได้ยากด้วย เพราะอยู่ในอากัปกิริยาที่ไม่เหมาะสม เช่น การนั่งจื๋วต่อหน้าคฤหัสถ์จำนวนมากควรจะนั่งให้มิดชิด แต่ขณะนั้นกลัวจะเปียก ก็มีการเปลื้องจีวรเป็นต้น และประเพณีลอยกระทง ก็จะทำให้พระภิกษุนำคฤหัสถ์ลอยกระทง อาตมาถามว่าเพราะอะไร ไม่มีใครตอบได้ เขาทำตามตามกันมา

เรื่องนี้อาตมาคิดว่า เมื่อเกิดเรื่องใหญ่ขึ้นแล้ว ในหน้าหนังสือพิมพ์ก็ดี หรือเหตุการณ์ในครั้งอดีตก็ดี คฤหัสถ์จะไม่พอใจเป็นจำนวนมาก แต่เขาลืมไปว่า ก่อนที่จะเกิดเรื่องเหล่านี้ ควรช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ เช่น ไม่ควรทำให้พระภิกษุเกิดอากัปกิริยาที่จะล่วงอาบัติหนักได้ เพราะว่าพระภิกษุเองก็บวชมาใหม่ๆ ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ไม่สามารถระงับกิเลสเหล่านี้ได้ เช่น เมณฺฐนสังโยค

ถ้าบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ช่วยเหลือกัน จะทำให้พระภิกษุสามารถรักษาศีลได้สะดวกขึ้นด้วย ซึ่งในที่นี้โยมได้แสดงธรรมเรื่องเมณฺฐนสังโยค อาตมาคิดว่า จะเป็นประโยชน์ได้บ้างในเรื่องเหล่านี้ เจริญพร

ส. ขอบพระคุณพระคุณเจ้า ที่ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์สำหรับพุทธบริษัท เพราะผู้ที่ประทุษร้ายพระพุทธศาสนา ไม่ใช่แต่เฉพาะบรรพชิตเท่านั้น

ถ. ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานจะต้องเคร่งครัด หรืองดเว้นเมณฺฐนสังโยค จึงจะมีโอกาสพบพระธรรม หรือบรรลุมรรคผลได้ ถ้าหากไม่เว้น ผมว่าคง ...

ส. มิได้ สำหรับบรรพชิตเท่านั้น สมณะหรือพราหมณ์ที่ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจรรย์

ถ. ผมสังเกตดู แม้แต่คฤหัสถ์เอง ถ้ายังเกี่ยวข้องกับครอบครัวอยู่ สติปัฏฐานไม่ค่อยจะเกิด

ส. แต่ต้องเกิด สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลในเพศของคฤหัสถ์ ไม่มีการจำกัดเลยว่า ปัญญาจะสมบูรณ์ในกาลไหน เพราะฉะนั้น ไม่ใช่กลัวอกุศล แต่

ต้องกลัวอวิชชา ความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล มิฉะนั้นแล้วการรู้แจ้งอริยสัจธรรมจะต้องมีแต่เฉพาะเพศบรรพชิตเท่านั้น

ถ. แต่ในช่วงที่จะบรรลุมรรคผล ...

ส. ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้

ถ. ช่วงที่จะบรรลุมรรคผล ช่วงนั้นจะต้อง ...

ส. คิดเอง นี่เป็นเรื่องคิดเอง แต่ใครจะรู้ ช่วงขณะจิตเดียว ๗ ขณะจิตที่เป็นมรรควิถีสองมโนทวาร เพราะฉะนั้น อย่าลืมว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ สภาพธรรมและทรงแสดงพระธรรม เป็นความจริงอย่างไร ต้องเป็นความจริงอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้การรู้แจ้งอริยสัจธรรมไม่ได้จำกัดเพศว่าเฉพาะบรรพชิต ถ้าเป็นกรณีอย่างนั้น ก็หมายความว่า ต้องเป็นผู้ที่มีศีลอย่างน้อยที่สุดศีล ๘ อย่างพระอนาคามีบุคคล แต่แม้ผู้รักษาศีล ๕ ไม่ล่วงศีล ๕ ก็สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

เพราะฉะนั้น ทุกคน ไม่มีตัวตนจริง ๆ เป็นการสะสมของธรรมฝ่ายกุศล และฝ่ายอกุศล ถ้าตรวบาปได้ศีล ๕ ยังสมบูรณ์ ก็เป็นเครื่องวัดกำลังของกิเลสว่า ไม่ได้มีกำลังถึงขั้นที่จะกระทำทุจริตกรรม เพราะฉะนั้น ก็มีกำลังพอที่จะสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ถ. ตัวอย่างที่ท่านอาจารย์เคยแสดง อย่างพระเจ้าสุทโธทัญญู ท่านเสวยน้ำจันทน์เป็นประจำ แต่ช่วงที่ท่านจะได้บรรลุพระโสดาบัน ท่านคงจะไม่ได้เสวย

ส. ช่วงขณะจิต ๗ ขณะ ความสมบูรณ์ของท่านหลังเป็นพระโสดาบัน ไม่ใช่ก่อนเป็นพระโสดาบัน เพราะฉะนั้น แต่ละท่านรู้จักตนเองตามความเป็นจริง ขอให้สติสัมปชัญญะเกิด และรู้จักตนเองตามความเป็นจริง

สำหรับเพศที่ต่างกัน คือ คฤหัสถ์กับบรรพชิต ก็แสดงความต่างกันอยู่แล้ว เมื่อเป็นบรรพชิตก็ต้องเป็นบรรพชิตที่แท้จริง จึงจะสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ บรรพชิตรูปใดที่ไม่สามารถรักษาวินัยบัญญัติได้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เมื่อสึกเป็นคฤหัสถ์แล้ว ย่อมสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมเมื่อปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

เพราะฉะนั้น ตามเพศ ว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในเพศไหน ถ้าเป็นคฤหัสถ์ สำหรับผู้ที่รักษาศีล ๕ ก็สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่ศีล ๕ ที่จะสมบูรณ์จริงๆ ก็เมื่อเป็นพระอริยบุคคลแล้ว เพราะฉะนั้น ทุกท่านต้องเป็นผู้ที่ละเอียดรอบคอบ เพื่อจะได้เป็นคนดียิ่งขึ้น ประพฤติตามธรรมยิ่งขึ้น

การปฏิบัติที่ดีของพระโพธิสัตว์ ข้อความต่อไปใน **จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา** มีว่า

เมื่อพูดก็พูดคำพอประมาณ เป็นคำจริง มีประโยชน์ น่ารัก และกล่าวธรรม ตามกาล ไม่โลภ ไม่พยายาบท ไม่เห็นวิปริต ประกอบด้วยกัมมัสสกตาญาณ มีศรัทธามั่นคงในการปฏิบัติชอบ มีความเมตตามั่นคงในที่ทั้งปวง

เพราะไม่พูดเท็จ จึงเป็นประมาณของสัตว์ทั้งหลาย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจได้ มีถ้อยคำควรเชื่อถือได้ เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของทวยเทพ มีปากหอม รักษา กายสมาจาร วจีสมาจาร ย่อมได้ลักษณะวิเศษ และตัดวาสนอันเป็นกิเลสได้

นี้สำหรับพระโพธิสัตว์

เพราะไม่พูดส่อเสียด จึงมีกายไม่แตกแยก มีบริวารไม่แตกแยก แม้ด้วยความ พยายามของคนอื่น มีเสียงไม่แตกแยกในพระสัทธรรม มีมิตรมั่นคง เป็นที่รักของ สัตว์ทั้งหลายโดยส่วนเดียวดุจสะสมไว้ในระหว่างภพ มากด้วยความไม่เศร้าหมอง

เพราะไม่พูดหยาบ จึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของสัตว์ทั้งหลาย มีปกติอยู่ เป็นสุข พูดเพราะ น่ายกย่อง เสียงของเขาประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมเกิดขึ้น

เพราะไม่พูดเพ้อเจ้อ จึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ น่าเคารพ น่ายกย่องของ สัตว์ทั้งหลาย มีถ้อยคำควรเชื่อถือได้ พูดพอประมาณ มีศักดิ์และอำนาจมาก ฉลาดในการแก้ปัญหาด้วยปฏิภาณฉับพลัน สามารถในการแก้ปัญหามากมายของ สัตว์ทั้งหลาย หลายภาษาด้วยคำคำเดียวเท่านั้นในพุทธภูมิ

เพราะเป็นผู้ไม่โลภ จึงมีลาภที่ต้องการ ได้ความชอบใจในภคะมากมาย เป็นที่ยอมรับของกษัตริย์มหาศาลเป็นต้น ข้าศึกครอบงำไม่ได้ ไม่ถึงความเป็น ผู้มีอินทรีย์พิกลพิการ และเป็นบุคคลหาผู้เปรียบไม่ได้

ท่านผู้ฟังได้ทราบเรื่องของการเจริญกุศลโดยไม่หวังผล แต่ผลย่อมมีตามควร แก่กุศลนั้น ๆ ไม่ว่าท่านจะเป็นผู้ที่พูดเพราะ และเวลาพูดก็นึกถึงคนฟังว่าคนฟังจะเดือดร้อนไหม สบายใจไหม ถ้ามีสติสัมปชัญญะจะทำให้วิริตคำซึ่งแม้ไม่ใช่คำเท็จ แต่คำนั้นอาจทำให้คนฟังไม่สบายใจไปหลายวันก็ได้ เพราะฉะนั้น สติสัมปชัญญะที่แต่ละท่านมีและเกิดขึ้น ทำให้มีวาจาที่ไพเราะ ที่น่าฟัง แม้ท่านไม่ได้หวังผลอะไรเลย เพราะถ้าหวังผลว่าจะเกิดในสวรรค์ หรือจะได้ทรัพย์สมบัติมากมาย นั่นคือโลภะ แต่การกระทำดีโดยไม่หวังผลของความคิด ก็มีผลตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง คือ

เพราะไม่พยายาบาท จึงเป็นผู้ดูน่ารัก เป็นที่ยกย่องของสัตว์ทั้งหลาย ให้สัตว์เลื่อมใสโดยไม่ยาก เพราะเป็นผู้พอใจยิ่งในประโยชน์ของผู้อื่น

อนึ่ง เป็นผู้มิสรววระไม่เศร้าหมอง อยู่ด้วยเมตตา เป็นผู้มิศกดิ์มีอาณภาพมาก เพราะเป็นผู้ไม่เห็นผิด จึงยอมได้สหายดี แม้จะถึงตัดศีรษะก็ไม่ทำกรรมชั่ว เป็นผู้ไม่เชื่อมงคลตื่นข่าวเพราะเห็นความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน

ศรัทธาของเราเป็นรากตั้งมั่นในพระสัทธรรม เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต ไม่ยินดีในลัทธิอื่น ดุจพระยาหงส์ไม่ยินดีในที่มิชยะฉะนั้น

นี่คือความละเอียดของจิตใจซึ่งรังเกียจความเห็นผิด ไม่ต้องการสมาคม เสพคุ้นเคยกับความเห็นผิดต่าง ๆ ซึ่งบางคนก็ชอบลอง รู้ว่าไม่มีเหตุผลแต่ลองดูซิว่า จะเป็นอย่างไร บางคนมีความสนใจอย่างนั้น แต่สำหรับคนที่ศรัทธา เป็นรากตั้งมั่นในพระสัทธรรม เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต ไม่ยินดีในลัทธิอื่น ดุจพระยาหงส์ไม่ยินดีในที่มิชยะฉะนั้น คือ รู้ว่าไม่มีประโยชน์ และนอกจากนั้นถ้ายังเป็นผู้ที่ขาดเหตุผลอยู่ ก็อาจจะทำให้ยึดมั่นหรือสนใจในเรื่องมงคลตื่นข่าวต่าง ๆ ได้ เพราะบางคนแม้ว่า ฟังพระธรรมและมีความเลื่อมใส แต่ถ้ายังไม่ตั้งมั่นในพระสัทธรรมจริง ๆ ก็อาจจะเผลอและเชื่อในสิ่งที่ไม่มีความเหตุผลซึ่งเป็นมงคลตื่นข่าวได้

ส่วนการปฏิบัติในจาริตศีล ฟังทราบอย่างนี้

จาริตศีล หมายถึงความประพฤติที่ควรกระทำ เพราะฉะนั้น แม้ว่าท่านจะ
เว้นทุจริต ไม่ล่วงศีลก็ตาม แต่ก็ควรจะได้พิจารณาความประพฤติของพระโพธิสัตว์
เพื่อท่านจะได้เจริญกุศลยิ่งขึ้น

พระโพธิสัตว์กระทำอภิวาท ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่กัลยาณมิตร
ผู้ดำรงอยู่ในฐานะครุตลอดเวลา

อนึ่ง ทำการบำรุงกัลยาณมิตรเหล่านั้นตลอดเวลา ทำการช่วยเหลือคนไข้
ทั้งหลาย ฟังบทสุภาสิตแล้วทำสาธุการ พรรณนาคุณของผู้มีคุณธรรม อุดหนุนใน
การทำความเสียหายของคนอื่น ระลึกถึงผู้ทำอุปการะ अनुโมทนานุญ น้อมบุญของ
ตนเพื่อสัมมาสัมโพธิญาณ อยู่ในความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดกาล
เมื่อมีโทษ เห็นโดยความเป็นโทษแล้วแจ้งแก่สหรรรมิกเช่นนั้นตามความเป็นจริง
บำเพ็ญสัมมาปฏิบัติให้ยิ่งโดยชอบ

อนึ่ง เมื่อควรทำสิ่งเป็นประโยชน์อันสมควรของตนแก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ขยัน
ไม่เกียจคร้าน ถึงความเป็นสหาย

อนึ่ง เมื่อทุกข์มีความเจ็บป่วยเป็นต้นเกิดขึ้นแก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้จัดการ
ช่วยเหลือตามสมควร เมื่อสัตว์ทั้งหลายตกอยู่ในความเสื่อม มีความเสื่อมจากญาติ
และสมบัติเป็นต้น ก็ช่วยบรรเทาความเศร้าโศก เป็นผู้ตั้งอยู่ในสภาพที่จะช่วยเหลือ
ข่มผู้ที่ควรข่มโดยกฎธรรม เพื่อให้พ้นจากอกุศล แล้วให้ตั้งอยู่ในกุศล ยกย่องผู้ที่ควร
ยกย่องโดยธรรม

อนึ่ง มหามุขเป็นผู้ปกปิดความดี เปิดเผยโทษ มักน้อย สันโดษ สงัด
ไม่คลุกคลี ทนต่อทุกข์ ไม่หวาดสะดุ้ง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เย่อหยิ่ง ไม่หวั่นไหว
ไม่ปากร้าย ไม่หาเรื่อง มีอินทรีย์สงบ ใจสงบปราศจากมิจฉาชีพมีการหลอกลวง
เป็นต้น ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร เห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย สมาทาน
ศึกษาในสิกขาบท ปรารรภความเพียร มีตนมั่นคง ไม่คำนึงถึงกายและชีวิต
ไม่ละบรรเทาการพิจารณาในกายและชีวิตแม้มีประมาณน้อย ไม่ต้องพูดถึงมีประมาณ
มากละ ละบรรเทาอุปกิเลสมีโกรธและผูกโกรธเป็นต้น อันเป็นเหตุแห่งความเป็น
ผู้ทุศีลแม้ทั้งปวง